

รายงานผลการดำเนินงานโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

โครงการศึกษาและรวบรวมข้อมูลและรูปทรงงานหัตถกรรมพื้นบ้าน
ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตพื้นที่อีสานใต้ 8 จังหวัด

(อุบลราชธานี ยโสธร มุกดาหาร นครพนม ศรีสะเกษ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด อำนาจเจริญ)

หัวหน้าโครงการ

ว่าที่ ร.ต.ศักดิ์ชาย สิกขา

คณะวิศวกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ผู้ร่วมโครงการ

นายสุริยา โชคสวัสดิ์

นายเจริญ ชุมมวล

นางศิริกัญญากร สุวรรณศรี

นางสาวอรรณพ ประสงค์หอม

นางสาวประนอม รอดโพธิ์ทอง

นางสาวศุภลักษณ์ มาคุณตน

นายนิกร ทองให้

นายวิสิทธิ์ศักดิ์ อุทโท

ได้รับจัดสรรงบประมาณดำเนินโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจาก

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2546

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาและรวบรวมข้อมูลแบบและรูปทรงงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตพื้นที่อีสานใต้ 8 จังหวัด แผนงานโครงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมครั้งนี้ คณะผู้ดำเนินงานโครงการได้เดินทางศึกษา จัดเก็บข้อมูลจากแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน โดยกำหนดขอบเขตไว้ที่ 8 จังหวัด คือ อุบลราชธานี ยโสธร ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ อำนาจเจริญ สุรินทร์ มุกดาหาร และร้อยเอ็ด การสืบค้นข้อมูลได้รับความร่วมมือด้วยดีจากพัฒนาชุมชนทุกจังหวัด รวมทั้งในระดับอำเภอ ทุกอำเภอ การให้รายละเอียดรูปแบบงานหัตถกรรมได้รับความร่วมมือด้วยดีจากชาวบ้าน ซึ่งเป็นผู้ผลิตงานหัตถกรรมทำให้งานอนุรักษ์ชุดนี้สำเร็จสมบูรณ์ตามโครงการคณะผู้ดำเนินโครงการ ขอขอบคุณในความอนุเคราะห์ทุกท่าน ทุกหน่วยที่มีส่วนช่วยให้โครงการสำเร็จไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ว่าที่ ร.ต.

(ศักดิ์ชาย ลิกษา)

หัวหน้าโครงการฯ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
สารบัญ	ข
สารบัญภาพ	ค
หลักการและเหตุผล	1
วัตถุประสงค์	1
กลุ่มเป้าหมาย	1
แผนการปฏิบัติงาน (ขั้นตอน หรือวิธีการดำเนินโครงการ)	2
ผลการดำเนินโครงการฯ	3
สรุปผลการดำเนินโครงการ ฯ และข้อเสนอแนะ	6
ปัญหาและอุปสรรค	8
บรรณานุกรม	9
ภาคผนวก	10
- ภาคผนวก ก บันทึกข้อความและคำสั่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโครงการฯ	11
- ภาคผนวก ข เนื้อหา หรือเอกสารประกอบ	21
- ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรมการดำเนินงานโครงการฯ	76
- ภาคผนวก ง ตัวอย่างแบบประเมินโครงการ	85
- ภาคผนวก จ รายชื่อผู้เข้ารับการอบรม / สัมมนาฯ โครงการ	92

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 1-7 สัมมนาทิศทางการพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน อ.โขงเจียม จ.อุบลฯ	77
ภาพที่ 8-9 สัมมนาทิศทางการพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน จ.สุรินทร์	80
ภาพที่ 10-16 สัมมนาทิศทางการพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน อ.โขงเจียม จ.อุบลฯ	81

หลักการและเหตุผล

งานหัตถกรรมพื้นบ้านในท้องถิ่นอีสานถือได้ว่ามีอดีตความเป็นมาที่ยาวนาน มีความหลากหลายทางด้านรูปแบบและรูปทรง บ่งบอกถึงความเป็นมาของชุมชนในแต่ละท้องถิ่น มีการพัฒนารูปแบบและรูปทรงให้มีความเหมาะสมกับสภาพของการใช้งานมาโดยลำดับทั้งมีงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่โดดเด่นที่มีหลายประเภท เช่น งานเครื่องปั้นดินเผา งานจักสาน งานไม้ งานผ้าและอื่น ๆ

ดังนั้น การศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากอดีตถึงปัจจุบัน จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและการศึกษาจากสภาพจริง คำบอกเล่าที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบันและจัดหมวดหมู่เพื่อการสืบค้นข้อมูล จะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม อันดงามที่มีมาแต่อดีต และยังจะช่วยในการส่งเสริมพัฒนาอาชีพในชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูล แบบและรูปทรงงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ประเภทเครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน งานไม้ และงานโลหะ
2. เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร งานหัตถกรรมพื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนในเขตอีสานใต้ 8 จังหวัด คือ อุบลราชธานี ยโสธร ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ อำนาจเจริญ สุรินทร์ มุกดาหาร และร้อยเอ็ด
3. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพในท้องถิ่น ยกกระตือรือร้นของที่ระลึกและการ

๙. ท้องที่

ลักษณะโครงการ : เป็นโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม :-

- ☐ ลักษณะการสำรวจ ศึกษา และวิจัยเพื่อการรวบรวมข้อมูล
- ☐ ลักษณะการศึกษาจากสิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ☐ ลักษณะการเผยแพร่ เช่น การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ ประชุม และสัมมนา
- ☐ อื่นๆ (ระบุ.....)

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มงานอาชีพหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผลิตงานหัตถกรรมในเขตพื้นที่อีสานใต้ 8 จังหวัด คือ อุบลราชธานี ยโสธร ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ อำนาจเจริญ สุรินทร์ มุกดาหาร และร้อยเอ็ด

แผนการปฏิบัติงาน :

ระยะเวลาการดำเนินงาน ธันวาคม พ.ศ. 2545 – สิงหาคม 2546 รวมระยะเวลา 9 เดือน คณะทำงานได้จัดทำงาน ดังนี้

ธ.ค. 2545	จัดประชุมคณะทำงานระดมแนวคิดและกำหนดวิธีทำงาน
ม.ค. 2546	รวบรวมข้อมูลทางด้านเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ รวมทั้งในเขตจังหวัดที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย
ก.พ. – มี.ย. 2546	จัดเก็บและรวบรวมข้อมูลโดยการบันทึกภาพ สัมภาษณ์วิธีการผลิต สภาพปัจจุบัน/ปัญหาและจัดอบรม
ก.ค. – ส.ค. 2546	จัดระบบข้อมูลตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม พร้อมจัดอบรมระดมความคิด
ก.ย. 2546	จัดทำเอกสารข้อมูลเพื่อการเผยแพร่

กำหนดการจัดอบรม/สัมมนา

ครั้งที่	วันที่	สถานที่
1	30 พ.ย 45	ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี
2	25 ธ.ค 45	จังหวัดสุรินทร์
3	30 ม.ค 46	ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

หัวข้อการสัมมนา : ทิศทางการพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

อบรม 1 วัน

08.00 – 08.30 น.	ลงทะเบียนสัมมนา
08.30 – 09.30 น.	พิธีเปิดสัมมนา โดย พัฒนาการจังหวัด
09.30 – 10.30 น.	การบรรยายพิเศษ "แนวคิดและมุมมองการพัฒนางานหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเพื่อนบ้าน" โดย ร.ศ.ดร. วิโรฒ ศรีสุโร
10.30 – 10.45 น.	พักรับประทานอาหารว่างและเครื่องดื่ม
10.45 – 12.00 น.	บรรยายพิเศษ (ต่อ)
12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00 – 14.30 น.	แบ่งกลุ่มสัมมนา (กลุ่มย่อย) ประเด็น ปัญหาและทิศทางการพัฒนางานหัตถกรรมพื้นบ้าน
	1. กลุ่ม เครื่องจักสาน
	2. กลุ่ม งานโลหะ (เครื่องเงิน ทองเหลือง และอื่น ๆ)
	3. กลุ่ม งานทอผ้า
	4. กลุ่มงานอื่น ๆ (เครื่องปั้นดินเผา, ของที่ระลึก ฯลฯ)

- 14.30 – 14.45 น. พักรับประทานอาหารว่างและเครื่องดื่ม
14.45 – 16.00 น. นำเสนอกลุ่มย่อยและสรุปผลการสัมมนา

ผลการดำเนินโครงการฯ

สามารถศึกษาและรวบรวมข้อมูลและรูปทรงงานหัตถกรรมพื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตพื้นที่อีสานใต้ 8 จังหวัด (อุบลราชธานี ยโสธร มุกดาหาร นครพนม ศรีสะเกษ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด อำนาจเจริญ) จำนวน รายการ (ดูรายละเอียดที่ ภาคผนวก ข) และดำเนินการจัดอบรม จำนวน 3 ครั้ง ได้แก่

- ครั้งที่ 1 บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี
ครั้งที่ 2 จังหวัดสุรินทร์
ครั้งที่ 3 ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

ระดับความพึงพอใจการสัมมนา

ทิศทางการพัฒนา หัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

วันที่ 30 พฤศจิกายน 2545

จำนวนผู้เข้าอบรมทั้งหมด 27 คน

ตอบแบบสอบถาม จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 92.59 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ประเด็นคำถาม	ระดับความพึงพอใจ
1. ท่านบรรลุความคาดหวังในการอบรม	4.25
2. สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้งานได้	4.15
3. เทคนิค วิธีการอบรมเหมาะสม	4.08
4. เอกสารที่ใช้มีประโยชน์	3.89
5. ระยะเวลาที่ให้เหมาะสม	3.62
6. ห้องอบรมมีความเหมาะสม	4.08
7. อาหารที่บริการเหมาะสม	3.00
8. ทีมวิทยากรมีความรอบรู้	4.69
9. รู้สึกได้มีส่วนร่วมในการอบรม	4.00
10. ทีมวิทยากรสามารถถ่ายทอดความรู้ได้ดี	4.46
11. โดยภาพรวมท่านพึงพอใจกับการอบรม	3.85
12. ความต้องการอยากให้มีการอบรมในลักษณะนี้อีก	4.04
ภาพรวม	4.01

ระดับความพึงพอใจการสัมมนา
ทิศทางการพัฒนา หัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน
จังหวัดสุรินทร์

วันที่ 25 ธันวาคม 2545

จำนวนผู้เข้าอบรมทั้งหมด 39 คน

ตอบแบบสอบถาม จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 76.92 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ประเด็นคำถาม	ระดับความพึงพอใจ
1. ท่านบรรลุความคาดหวังในการอบรม	4.09
2. สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้งานได้	4.37
3. เทคนิค วิธีการอบรมเหมาะสม	4.50
4. เอกสารที่ใช้มีประโยชน์	4.17
5. ระยะเวลาที่ให้เหมาะสม	3.17
6. ห้องอบรมมีความเหมาะสม	3.50
7. อาหารที่บริการเหมาะสม	4.20
8. ทีมวิทยากรมีความรอบรู้	4.56
9. รู้สึกได้มีส่วนร่วมในการอบรม	4.06
10. ทีมวิทยากรสามารถถ่ายทอดความรู้ได้ดี	4.15
11. โดยภาพรวมท่านพึงพอใจกับการอบรม	3.58
12. ความต้องการอยากให้มีการอบรมในลักษณะนี้อีก	4.00
ภาพรวม	4.03

5 = มากที่สุด

4 = มาก

3 = ปานกลาง

2 = น้อย

1 = น้อยมาก

ระดับความพึงพอใจการสัมมนา
ทิศทางการพัฒนา หัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน
ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

วันที่ 30 มกราคม 2546

จำนวนผู้เข้าอบรมทั้งหมด 39 คน

ตอบแบบสอบถาม จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 76.92 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ประเด็นคำถาม	ระดับความพึงพอใจ
1. ท่านบรรลุความคาดหวังในการอบรม	3.95
2. สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้งานได้	4.50
3. เทคนิค วิธีการอบรมเหมาะสม	3.89
4. เอกสารที่ใช้มีประโยชน์	4.34
5. ระยะเวลาที่ให้เหมาะสม	3.70
6. ห้องอบรมมีความเหมาะสม	4.23
7. อาหารที่บริการเหมาะสม	3.45
8. ทีมวิทยากรมีความรอบรู้	4.27
9. รู้สึกได้มีส่วนร่วมในการอบรม	4.23
10. ทีมวิทยากรสามารถถ่ายทอดความรู้ได้ดี	4.30
11. โดยภาพรวมท่านพึงพอใจกับการอบรม	3.84
12. ความต้องการอยากให้มีการอบรมในลักษณะนี้อีก	4.30
ภาพรวม	4.08

- 5 = มากที่สุด
4 = มาก
3 = ปานกลาง
2 = น้อย
1 = น้อยมาก

สรุปค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานโครงการฯ

งบประมาณที่ได้รับการจัดสรร 100,000 บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

ลำดับที่	รายการ	จำนวนเงิน (บาท)
1	ค่าตอบแทน - ค่าตอบแทนวิทยากร - ค่าตอบแทนเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานนอกเวลาราชการ	24,000 10,000
2	ค่าใช้สอย - เดินทางไปราชการ - ค่าอาหารและเครื่องดื่ม	40,950 11,250
3	ค่าวัสดุ - ค่าวัสดุ	13,800
	รวมงบประมาณที่ใช้จ่ายจริง	100,000

สรุปผลการดำเนินโครงการฯ และข้อเสนอแนะ

แบบและรูปทรงงานหัตถกรรมพื้นบ้านจากการศึกษาในพื้นที่ 8 จังหวัด คือ

1. อุบลราชธานี
2. ยโสธร
3. ศรีสะเกษ
4. บุรีรัมย์
5. อำนาจเจริญ
6. สุรินทร์
7. มุกดาหาร
8. ร้อยเอ็ด

พบว่าการศึกษารวบรวมข้อมูลแบบและรูปทรงงานหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นแนวทางที่เป็นประโยชน์อย่างมากต่อการอนุรักษ์ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน เนื่องจาก

1. ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายอย่างได้สูญหายไปกับกาลเวลา เนื่องจากการใช้วัสดุอื่นทดแทน และบางผลิตภัณฑ์หมดความจำเป็นในการใช้สอยแล้ว การรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ช่วยบันทึกรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาอันดีงาม

2. ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นมีรูปทรงที่แตกต่างกัน แม้ว่าจะใช้งานลักษณะเดียวกัน เช่น ก่องข้าว ช่อ หมวยนึ่งข้าว เป็นต้น ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากความแตกต่างของวัฒนธรรม ความเชื่อวัตถุดิบในท้องถิ่น การสืบทอดภูมิปัญญา และสภาพทางภูมิศาสตร์

3. การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น งานหัตถกรรมในแต่ละท้องถิ่นจะมีวิธีการสืบทอดภูมิปัญญาที่แตกต่างกันบางแห่งได้มีการถ่ายทอดเพื่อผลิตใช้ในครอบครัวเท่านั้นแบบและรูปทรงจะเป็นแบบดั้งเดิม แต่บางแห่งผลิตเพื่อเป็นการค้าจะมีการประยุกต์ดัดแปลงให้ตรงกับความต้องการทางการตลาด โดยผสมผสานกับภูมิปัญญาจากแหล่งอื่นร่วมด้วย

คุณประโยชน์จากการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่องานอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะการออกแบบรูปแบบโครงสร้างใหม่ อย่างไรก็ตาม การรวบรวมข้อมูลในบางครั้งยังมีข้อควรปรับปรุงอยู่บ้าง ดังนี้

1. การรวมข้อมูล ต้องใช้เทคนิควิธีการสืบค้นค่อนข้างยาก และใช้เวลา เช่น

1.1 แหล่งข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เช่น พัฒนาชุมชน สหกรณ์การเกษตร อบต. ศูนย์จำหน่ายสินค้า

1.2 แหล่งข้อมูลภาคเอกชน เช่น ร้านค้า ในท้องถิ่นศูนย์สินค้าของเอกชน

1.3 แหล่งข้อมูลจากคำบอกเล่าของชาวบ้าน โดยบางแห่งจะมีภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับอยู่แล้ว ผลงานผลิตภัณฑ์ที่ได้รับจะเป็นรูปแบบดั้งเดิมสืบทอดกันมาแต่อดีต ซึ่งจะเห็นได้ว่าข้อมูลอยู่กระจัดกระจายมีอยู่ทั่วไปการเก็บข้อมูลให้ครบถ้วนสมบูรณ์เป็นไปได้ยาก โดยเฉพาะการดำเนินโครงการที่มีข้อจำกัดด้านเวลาสำหรับความซับซ้อนของข้อมูล ดังกล่าว ผู้ดำเนินโครงการต้องศึกษาให้ละเอียด และเลือกกลุ่มที่ศึกษาให้เหมาะสม

2. การสรุปผลการศึกษาและรวบรวมและการจำแนกประเภท เนื่องจากความหลากหลายของงานหัตถกรรมการจำแนกในเชิงละเอียดสามารถกระทำได้ยากในเวลาจำกัด คณะผู้ดำเนินโครงการจึงได้จัดระบบข้อมูลในรูปแบบของผลิตในแต่ละประเภท ให้ง่ายซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปศึกษาเพื่อใช้งานต่อไป

3. การนำไปใช้ ผลจากการศึกษาข้อมูลคณะผู้ดำเนินได้นำผลการศึกษาดังกล่าวมาจัดสัมมนา เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางและทิศทางในการพัฒนา ได้ผลสรุปเป็นที่น่าพอใจสามารถนำไปสู่การผลิตที่เป็นรูปธรรมต่อไปได้ ดังนี้

3.1 การพัฒนารูปแบบควรรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้านเป็นทุนเดิมก่อน จากนั้นจึงคิดค้นผลิตภัณฑ์ที่มีประโยชน์ใช้สอยตามความต้องการของตลาด

3.2 การพัฒนาควมมีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาของท้องถิ่น

3.3 การพัฒนาควมมีการศึกษาวัสดุในท้องถิ่นเป็นหลักเพื่อช่วยลดต้นทุนการผลิต

3.4 ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการสร้างผลิตภัณฑ์บางประเภทยังมีปัญหาด้านคุณภาพควรมีการศึกษาค้นคว้าการผลิตให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาและรวบรวมข้อมูลแบบและรูปทรงงานหัตถกรรมในครั้งนี้ ได้ประสบปัญหาในหลายประการ จึงขอเสนอแนะเพื่อประกอบการศึกษาและรวบรวมต่อไปนี้

1. ควรศึกษาและรวบรวมข้อมูลโดยกำหนดประเภทให้ชัดเจน เช่น ประเภทจักสาน ประเภทเครื่องปั้นดินเผา การทอผ้า งานไม้ งานโลหะ เป็นต้น ซึ่งการเลือกศึกษาข้อมูลเป็นบางประเภทจะทำให้สามารถศึกษาเปรียบเทียบได้
2. ควรกำหนดระยะเวลาในการจัดเก็บข้อมูลโดยพิจารณาจากฤดูกาล เพราะงานหัตถกรรมโดยส่วนใหญ่ผลิตโดยชาวบ้าน ที่มีอาชีพหลักคือ การเกษตรจะหยุดผลิตงานในเทศกาลทำนาในช่วงฤดูฝน และฤดูแล้วที่ต้องเก็บเกี่ยวผลผลิต
3. การรวบรวมข้อมูล ต้องใช้สื่อหลายประเภทในการจัดเก็บ เช่น กล้องถ่ายภาพนิ่ง เทปบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก ควรมีการจัดระบบทีมงานที่เหมาะสมจะทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
4. ข้อมูลโดยส่วนใหญ่เป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการและการอนุรักษ์ หลังการศึกษารวบรวมควรมีการจัดเตรียมงบประมาณค่าใช้จ่ายเพื่อการเผยแพร่ความรู้ ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพัฒนาผลิตภัณฑ์แล้วยังเป็นประโยชน์ในเชิงอนุรักษ์ด้วย

ปัญหาและอุปสรรค

จากการดำเนินโครงการมีปัญหาและอุปสรรคที่ควรปรับปรุงแก้ไข ดังนี้

1. ปัญหาเงื่อนไขของเวลาในการดำเนินโครงการเนื่องจากการสำรวจข้อมูลต้องหมดเวลากับการเดินทางค่อนข้างมาก อีกทั้งการเดินทางควรมีลักษณะเป็นทีมงานการจัดสรรเวลาว่างในการปฏิบัติงานร่วมกัน เป็นปัญหาค่อนข้างมาก บางครั้งทำให้เร่งรีบต่อการเดินทางทำให้ข้อมูลไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร
2. ปัญหาความไม่ครบถ้วนของจำนวนผลิตภัณฑ์เนื่องจาก ผู้ผลิตงานหัตถกรรมส่วนมากไม่นิยมเก็บผลิตตัวอย่างของตนเองไว้ ผลิตเสร็จก็ขาย ทำให้จำเป็นต้องขอให้ผลิตใหม่อีกครั้ง ซึ่งต้องเดินทางไป - กลับในการจัดเก็บข้อมูลหลายครั้ง จึงจะสามารถได้ภาพผลิตภัณฑ์แต่ละชิ้นงาน
3. การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูล มีหลายครั้งที่พบว่าข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐที่บันทึกไว้ ไม่ตรงกับข้อมูลจริง หรือผู้จัดเก็บข้อมูลเดินทางไปตามบันทึกไม่พบกับการผลิตผลิตภัณฑ์ที่บันทึกหรือบางครั้งเลิกผลิตแล้วเนื่องจากขาดการส่งเสริม

ภาคผนวก ก

บันทึกข้อความ และคำสั่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโครงการฯ

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ หน่วยสนับสนุนการวิจัยและบริการ คณะวิศวกรรมศาสตร์ โทร.3303

ที่ ทม 2104.8/๐๔๖

วันที่ 28 ต.ค. 2545

เรื่อง ขอยื่นโครงการบริการวิชาการแก่ชุมชนและโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ที่ได้รับการจัดสรร
งบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2546

เรียน หัวหน้าโครงการ (น.อ. สุริยา โชคสวัสดิ์)

ตามหนังสือที่ กกท/ว 1145 ลงวันที่ 15 ตุลาคม 2545 งานส่งเสริมการวิจัยฯ สำนักงานอธิการบดี
ได้ส่งโครงการบริการวิชาการแก่ชุมชนและโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณ
แผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2546 เพื่อให้คณะวิศวกรรมศาสตร์ ได้ขออนุมัติดำเนินการ รายละเอียด
ความเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

หน่วยสนับสนุนการวิจัยและบริการ ขอส่งสำเนาโครงการและกำหนดการดำเนินโครงการ
มาขังท่านเพื่อให้อพิจารณา วัน เดือน ปี ที่จะดำเนินการขออนุมัติจัดโครงการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

(นายสุริยา โชคสวัสดิ์)

รองคณบดีฝ่ายวิจัยและบริการ

ที่ ทม 2104/ 59๒๕

คณะวิศวกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ผู้ ป/ณ. 3 ปณจ.วารินชำราบ
อ.วารินชำราบ
จ.อุบลราชธานี 34190

๕๐ ธันวาคม 2545

เรื่อง ขอความร่วมมือในการจัดสัมมนา
เรียน พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์
สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการสัมมนา

ตามที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้จัดโครงการศึกษาและรวบรวมข้อมูลแบบและรูปทรงหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อีสานใต้ 8 จังหวัด คณะวิศวกรรมศาสตร์ จึงได้กำหนดจัดสัมมนาในหัวข้อ "แนวทางและทิศทางการหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น" เพื่อศึกษาข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้ศึกษาข้อมูลและชุมชนผู้ผลิตงานหัตถกรรม ซึ่งคณะทำงานได้พิจารณาแล้วเห็นว่า จังหวัดสุรินทร์ เป็นจังหวัดที่มีการพัฒนางานหัตถกรรมมาอย่างคึกคักเนื่อง มีความเหมาะสมกับหัวข้อที่ศึกษา

คณะทำงาน จึงใคร่ขอความร่วมมือจากหน่วยงานของท่าน เพื่อร่วมจัดสัมมนาในครั้งนี้ ตามข้อหารือที่ได้ประสานไว้แล้ว โดยกำหนดวันที่ 25 ธันวาคม 2545 และขอความอนุเคราะห์ด้านการจัดสถานที่ การนัดหมายผู้เข้าสัมมนาและการประสานงานค่าอาหารกลางวัน และนำดื่มของว่าง ระหว่างพักแรมเวลา ทั้งนี้หากมีข้อสงสัยประการใดโปรดติดต่อ ว่าที่ ร.ต.ศักดิ์ชาย สึกกา โทร. 06 3490773 หรือณนี้ได้แนบรายละเอียดมาด้วยแล้ว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(นายสุวิทย์ ไซกาศวิสัย)

รองคณบดีฝ่ายวิจัย

ปฏิบัติราชการแทน คณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์

สำนักงานเลขานุการ
โทร. 045 - 288376-7
โทรสาร. 045 - 288378

ที่ ทบ 2104/ ๒๕๔๖

คณะวิศวกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
คู ๒๗.3 ปณ.วารินชำราบ
อ.วารินชำราบ
จ.อุบลราชธานี 34190

๓๐ ธันวาคม 2545

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์บุคลากรเป็นวิทยากร
เรียน อธิการบดี มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ด้วยคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้จัดโครงการที่จะจัดสัมมนา ในหัวข้อทิศทางการพัฒนา หัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน ในระหว่างวันที่ 24 - 25 ธันวาคม 2545 ณ ศาลากลางจังหวัดสุรินทร์

คณะวิศวกรรมศาสตร์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิคม วงศ์พงษ์คำ อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ในหัวข้อดังกล่าว จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านมาเป็นวิทยากรบรรยาย ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(นายสุริยา ไชกสวัสดิ์)

รองคณบดีฝ่ายวิจัย

ปฏิบัติราชการแทน คณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์

สำนักงานเลขานุการ

โทร. 045 - 288376-7

โทรสาร. 045 - 288378

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ หน่วยงานสนับสนุนการวิจัยและบริการ คณะวิศวกรรมศาสตร์ โทร.3303

ที่ ทบ 2104/ ๒๑๖3

วันที่ 23 ส.ค. 2545

เรื่อง ขออนุมัติยืมเงินอุดหนุนโครงการ "การศึกษาและรวบรวมข้อมูลแบบและรูปทรงงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อีสานใต้ 8 จังหวัด"

เรียน ข้าราชการ

ตามที่ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้รับอนุมัติให้ดำเนินโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2546 จำนวน 1 โครงการ ชื่อโครงการ "การศึกษาและรวบรวมข้อมูลแบบและรูปทรงงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อีสานใต้ 8 จังหวัด" รายละเอียดตามเอกสารแนบมาพร้อมนี้

เนื่องจาก ขณะนี้อยู่ระหว่างดำเนินการเบิกจ่ายเงินอุดหนุนโครงการจากกองคลัง และโครงการดังกล่าวจะจัดอบรมในวันที่ 25 ธันวาคม 2545 นี้ จึงใคร่ขออนุมัติยืมเงินอุดหนุนจากเงินรายได้มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เป็นจำนวนเงิน 50,000.- บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน) พร้อมนี้ ได้แนบหลักฐานยืมเงินมาด้วยแล้ว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุมัติ

ยืมเงินที่อุดหนุนจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ร. ๐๒-๐๔๐๖/ร. 50,000.- บาท

(นายสุริยา โชคสวัสดิ์)

รองคณบดีฝ่ายวิจัยและบริการ

ปฏิบัติราชการแทนคณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์

เรียน คณาจารย์

ตามที่ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ได้รับอนุมัติให้ดำเนินโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

ประจำปีงบประมาณ 2546 จำนวน 1 โครงการ (แนบมาด้วย) ชื่อ

โครงการ "การศึกษาและรวบรวมข้อมูลแบบและรูปทรงงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อีสานใต้ 8 จังหวัด"

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุมัติ

(นายสุริยา โชคสวัสดิ์)

รองคณบดีฝ่ายวิจัยและบริการ

ปฏิบัติราชการแทนคณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์

ร. ๐๒-๐๔๐๖/ร. 50,000.- บาท
23 ส.ค. 2545

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ งานบริการสารสนเทศทางวิศวกรรม คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ที่ ทม.2104.1/ 5434

วันที่ 24 ส.ค. 2545

เรื่อง ขออนุมัติใช้รถยนต์ส่วนตัวเดินทางไปราชการ

เรียน คณบดี

ตามที่แผนงานโครงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้จัดทำโครงการ เรื่อง “การศึกษาและรวบรวมข้อมูลแบบและรูปทรงงานหัตถกรรมพื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อีสานใต้ 8 จังหวัด” ระยะเวลาการดำเนินการโครงการ ระหว่างเดือนธันวาคม 2545 ถึง เดือนสิงหาคม 2546 ในพื้นที่อีสานใต้ 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี ยโสธร ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ อำนาจเจริญ สุรินทร์ มุกดาหาร และร้อยเอ็ด คณะวิศวกรรมได้อนุมัติให้ว่าที่ ร.ต.ศักดิ์ชาย ลึกษา หัวหน้าโครงการ เดินทางไปสัมมนาในโครงการดังกล่าว

จึงใคร่ขออนุมัติให้บุคคลดังกล่าวใช้รถยนต์ส่วนตัว จำนวน 1 คัน หมายเลขทะเบียน กก 8044 อุบลราชธานี เดินทางไปราชการในครั้งนี้โดยเบิกค่าใช้จ่ายตามระเบียบของทางราชการ

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา หากเห็นชอบขอได้โปรดลงนามอนุมัติด้วย จักขอบคุณยิ่ง

(นายธีระพงษ์ วงศ์บุญ)

รักษาการในตำแหน่งหัวหน้าสำนักงานเลขานุการ

8507
2.1.ก.ค. 46
1130
บันทึกข้อความ

ฝ่ายวิจัย
เลขที่.....
วันที่ 17 ก.ค. 2546
เวลา 15.15

ส่วนราชการ หน่วยสนับสนุนการวิจัยและบริการ คณะวิศวกรรมศาสตร์ โทร.3303

ที่ ทม 2104/ 2546

วันที่ 17 ก.ค. 2546

เรื่อง ขออนุมัติเงินอุดหนุนโครงการ "การออกแบบบรรจุภัณฑ์สำหรับผลิตภัณฑ์พื้นบ้านประเภทของที่ระลึก"

เรียน อธิการบดี

ตามที่ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้รับอนุมัติให้ดำเนินโครงการ ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2546 ชื่อโครงการ "การออกแบบบรรจุภัณฑ์สำหรับผลิตภัณฑ์พื้นบ้านประเภทของที่ระลึก" รายละเอียดตามเอกสารแนบมาพร้อมนี้

เนื่องจาก ขณะนี้อยู่ระหว่างดำเนินการเบิกจ่ายเงินอุดหนุนโครงการจากกองคลัง และโครงการดังกล่าวจะจัดอบรมระหว่างเดือนกรกฎาคม 2546 นี้ ดังนั้น คณะวิศวกรรมศาสตร์จึงใคร่ขออนุมัติเงินอุดหนุนจากเงินรายได้มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เป็นจำนวนเงิน 50,000.- บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน) พร้อมนี้ ได้แนบสัญญาขี้นเงินมาด้วยแล้ว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุมัติ

ให้ใช้ชื่อ วิชา วิชา (กค)
เงินอุดหนุนจากงานมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
03-129/46 50,000

(นายสุวิทย์ โชคสวัสดิ์)

รองคณบดีฝ่ายวิจัยและบริการ

ปฏิบัติราชการแทนคณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์

๑) เรียน รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย คณบดีหน่วยสนับสนุนการวิจัย
เพื่อ โปรดพิจารณา อนุมัติเงินอุดหนุนโครงการ...
ขออนุมัติเงินอุดหนุนเงินอุดหนุนโครงการ...
เงินอุดหนุนจากงานมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี...
จึงขอเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุมัติ
เห็นควร อนุมัติเงินอุดหนุน...
คณบดี (นายสุวิทย์ โชคสวัสดิ์)

๒) เรียน รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย

เรียนคณบดีกองคลัง (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นันทิยา หุตานุวัตร)
รขธการบดีฝ่ายวิจัย

นายธรรมวิทย์ สุขเสริม

รักษาการในตำแหน่งหัวหน้างานส่งเสริมการวิจัย

18 ก.ค. 2546

๙๕๐/๖
21 ก.ค. 2546
14/๕
บันทึกข้อความ

ฝ่ายวิจัย
เลขที่.....
วันที่ 17 ก.ค. 2546
เวลา ๑๕.๐๐

ส่วนราชการ หน่วยสนับสนุนการวิจัยและบริการ คณะวิศวกรรมศาสตร์ โทร.3303

ที่ ทม 2104/๙๕๐.๖

วันที่ 17 ก.ค. 2546

เรื่อง ขออนุมัติเงินอุดหนุนโครงการ "การศึกษาและรวบรวมข้อมูลแบบและรูปทรงงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อีสานใต้ 8 จังหวัด"

เรียน อธิการบดี

ตามที่ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้รับอนุมัติให้ดำเนินโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2546 ชื่อโครงการ "การศึกษาและรวบรวมข้อมูลแบบและรูปทรงงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อีสานใต้ 8 จังหวัด" รายละเอียดตามเอกสารแนบมาพร้อมนี้

เนื่องจาก ขณะนี้อยู่ระหว่างดำเนินการเบิกจ่ายเงินอุดหนุนโครงการจากกองคลัง และโครงการดังกล่าวจะจัดอบรมระหว่างเดือนกรกฎาคม 2546 นี้ ดังนั้น คณะวิศวกรรมศาสตร์จึงขออนุมัติเงินอุดหนุนจากเงินรายได้มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เป็นจำนวนเงิน 50,000.- บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน) พร้อมนี้ ได้แนบสัญญาอิมเงินมาด้วยแล้ว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุมัติ

ต่อที่ ร.๕๐ ๙๕๐ (๑๕)
เงินอุดหนุนจากงานมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
๐๓-๑๕/๑๔ - ๕๐,๐๐๐.-

(นายสุริยา ไรตสวัสดิ์)

รองคณบดีฝ่ายวิจัยและบริการ

ปฏิบัติราชการแทนคณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์

๑) เรียน รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย ค้นหาคำสั่งงานส่งเสริมการวิจัย
เพื่อโปรดพิจารณา
ขออนุมัติ.....เงินอุดหนุนโครงการ.....
จำนวนเงิน.....
จึงได้ขอความเห็นชอบจาก.....
เรียนคณบดีเพื่อโปรดพิจารณาต่อไป

3) เรียน หัวหน้ากองคลัง
เพื่อโปรดพิจารณา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์บัณฑิต พูลานุกุล)

๒) เรียน
- เก็บเงินแล้ว.....
ก่อนให้เงิน.....

นายธรรมวิมล สุขเตวิน

รักษาการในตำแหน่งหัวหน้างานส่งเสริมการวิจัย

18 ก.ค. 2546

เลขที่... 1115
วันที่... 28 ก.ย. 2547
เวลา... 14.18

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ โครงการจัดตั้งคณะศิลปประยุกต์ ฯ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โทร. 3102
ที่ ศษ 0529.15/4212 วันที่ 28 ก.ย. 2547
เรื่อง ขออนุมัติเพิ่มรายชื่อผู้ร่วมโครงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2546

เรียน รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย

ตามที่ ว่าที่ร.ต.ศักดิ์ชาย สึกษา ตำแหน่งเจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป 6 ได้รับ
งบประมาณดำเนินโครงการการศึกษาและรวบรวมข้อมูลแบบและรูปทรงงานหัตถกรรมพื้นบ้าน
ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตพื้นที่อีสานใต้ 8 จังหวัด แผนงานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประจำปี
งบประมาณ 2546 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลแบบและรูปทรงงานหัตถกรรม
พื้นบ้าน เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารงานหัตถกรรมพื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชน และศึกษา
แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพในท้องถิ่น ยกกระตือรือร้นของที่ระลึกและการท่องเที่ยว ในเขต
อีสานใต้ 8 จังหวัด คือ อุบลราชธานี ขุขันธ์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ อำนาจเจริญ สุรินทร์ มุกดาหาร
และร้อยเอ็ด ซึ่งในการดำเนินโครงการดังกล่าว ยังขาดบุคลากรร่วมโครงการ ดังนั้น

โครงการจัดตั้งคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ โครงการขออนุมัติเพิ่มรายชื่อผู้ร่วม
โครงการ จำนวน 6 คน ดังนี้

1. นางศิริบุญการ สุวรรณศรี
2. นางสาววรรณ ประยงค์หอม
3. นางสาวประนอม รอดโพธิ์ทอง
4. นางสาวศุภลักษณ์ มาอุณคน
5. นายนิกร ทองให้
6. นายวิสิทธิ์ศักดิ์ อุตโร

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุมัติ

1) ปะก. รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย ว่าที่ร.ต.ศักดิ์ชาย สึกษา
จากตำแหน่งเจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป 6 ได้รับ
งบประมาณดำเนินโครงการศึกษาและรวบรวมข้อมูลแบบและรูปทรงงาน
หัตถกรรมพื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตพื้นที่อีสานใต้ 8 จังหวัด
แผนงานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2546
มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลแบบและรูปทรงงาน
หัตถกรรมพื้นบ้าน เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารงานหัตถกรรมพื้นบ้าน
ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชน และศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนา
อาชีพในท้องถิ่น ยกกระตือรือร้นของที่ระลึกและการท่องเที่ยว ในเขต
อีสานใต้ 8 จังหวัด คือ อุบลราชธานี ขุขันธ์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์
อำนาจเจริญ สุรินทร์ มุกดาหาร และร้อยเอ็ด ซึ่งในการดำเนิน
โครงการดังกล่าว ยังขาดบุคลากรร่วมโครงการ ดังนั้น

นางสาวธิดา อักษรศรี
(นางสาวธิดา อักษรศรี)

เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน
๒๕ ก.ย. ๔๗

2) ปะก. รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย
เพื่อเป็นเจ้าภาพโครงการ
วันที่ ๒๘ ก.ย. ๔๗
(รศ.ดร.วิโรฒ ศรีสุโร)

คณบดีผู้ก่อตั้งโครงการจัดตั้งคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ

๒๙ ก.ย. ๔๗

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ โครงการจัดตั้งคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โทร. 3102
ที่ ศธ 0529.15/ 4261 วันที่ 4 ต.ค. 2547

เรื่อง ขออนุมัติปรับปรุงงบประมาณในการดำเนินโครงการ

เรียน รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย

ตามที่ ว่าที่ ร.ต.ศักดิ์ชาย ติงข ขำแห่ง เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป 6 ได้รับงบประมาณ
ดำเนินโครงการศึกษาและรวบรวมข้อมูลแบบและรูปทรงงานหัตถกรรมพื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขต
พื้นที่อีสานใต้ 8 จังหวัด แผนงานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2546 มีวัตถุประสงค์
เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลแบบและรูปทรงงานหัตถกรรมพื้นบ้าน เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารงานหัตถกรรม
พื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชน และศึกษาแนวทางส่งเสริมและพัฒนาอาชีพในท้องถิ่น ภาระคับ
งานของที่ระลึกและการท่องเที่ยว ในเขตอีสานใต้ 8 จังหวัด คือ อุบลราชธานี ชัยภูมิ ศรีสะเกษ
บุรีรัมย์ อำนาจเจริญ สุรินทร์ มุกดาหาร และร้อยเอ็ด นั้น เพื่อให้การดำเนินโครงการบรรลุวัตถุประสงค์

โครงการจัดตั้งคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ ขอขออนุมัติปรับปรุงเงิน
งบประมาณ ดังนี้

ลำดับที่	รายการ	จำนวนเงิน	หมายเหตุ
1.	<u>ค่าตอบแทน</u> - ค่าตอบแทนวิทยากร - ค่าตอบแทนเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานนอกเวลาราชการ	24,000 10,000	
2	<u>ค่าใช้สอย</u> - เดินทางไปราชการ - ค่าอาหารและเครื่องดื่ม	40,950 11,250	
3	<u>ค่าวัสดุ</u> - ค่าวัสดุ	13,800	
	รวม	100,000	

(ขออภัยทุกรายการ)

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุมัติ

(รศ.ดร.วิโรฒ ศรีสุโร)

คณบดีโครงการจัดตั้งคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ

ภาคผนวก ข

เนื้อหา

ศิลปหัตถกรรม

ศิลปหัตถกรรม ได้แก่ สิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้ที่สร้างขึ้นด้วยมือ มีทั้งประโยชน์ใช้สอย คุณค่าทางศิลปะ และความงาม โดยช่างทำให้สวยงามน่าใช้ตามรสนิยมและความสามารถของตนมีรูปแบบและความงามตามความนิยมของกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ

หัตถกรรม ได้แก่ สิ่งของ เครื่องมือ เครื่องใช้ที่สร้างขึ้นด้วยมือ เพื่อใช้สอย อาจมีความงามหรือไม่มีความงาม แต่ใช้ประโยชน์ได้ดีตามวิถีชีวิตของกลุ่มชนผู้สร้าง ผู้ใช้

ศิลปหัตถกรรมชาวบ้าน (folk art and craft) โดยทั่วไปรวมถึงหัตถกรรมชาวบ้าน (folk handicraft) ด้วย เพราะงานทั้งสองประเภทนี้ใกล้เคียงกันจนยากที่จะแยกออกจากกัน และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของชาวบ้านมาแต่โบราณ นักวิชาการชาวตะวันตกบางคนยกย่องว่า เป็นศิลปะของแผ่นดิน ซึ่งสะท้อนวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและจิตวิญญาณชาวบ้าน

ศิลปหัตถกรรมชาวบ้านมีคุณลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากงานศิลปหัตถกรรมชั้นสูงและงานศิลปกรรมประเภทอื่น ๆ ดังนี้

1. เป็นสิ่งที่ผลิตเพื่อใช้สอย อาจทำเพื่อใช้สอยในครัวเรือนตามสภาพการดำรงชีวิต หรือทำเพื่อแลกเปลี่ยนกับปัจจัยการดำรงชีพอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตได้ในครัวเรือนของตน หรือผลิตจำหน่ายเป็นอาชีพในครัวเรือน เช่น ครอบครัวที่มีความสามารถในการทำเครื่องจักสาน อาจทำเครื่องจักสานเพื่อแลกเปลี่ยนกับข้าวเปลือก ผัก ผลไม้จากเพื่อนบ้าน หรือช่างปั้นหม้ออาจปั้นหม้อหรือเครื่องปั้นดินเผาแลกกับปัจจัยการดำรงชีพอื่น ๆ หรือทำเป็นอาชีพในครอบครัวของตน งานหัตถกรรมเหล่านี้มักไม่ผลิตจำนวนมากเหมือนผลิตภัณฑ์จากโรงงานอุตสาหกรรม

2. ทำด้วยมือและเครื่องมือพื้นบ้านที่สร้างขึ้นเอง เช่น การปั้นหม้อ หม้อน้ำ โดยการตีด้วยไม้และหินตุ้ หรือปั้นด้วยแป้นหมุน (มอน) ที่ทำขึ้นเองหรือการหล่อหลอมโลหะที่มีกรรมวิธีและใช้เครื่องมือที่ทำขึ้นเอง เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้ทำให้ศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมชาวบ้าน มีลักษณะเป็น “งานฝีมือ” ที่ผลิตได้จำนวนไม่มากนัก ทำให้ราคาของงานหัตถกรรมไม่แพงหรือถูกเกินไป เพราะชาวบ้านสามารถคุมราคา หรือ มูลค่าของผลิตภัณฑ์โดยการคุมปริมาณการผลิต

3. กระบวนการผลิตและกรรมวิธีการผลิตสืบทอดกันมาจากบรรพชน ศิลปหัตถกรรมชาวบ้านแทบทุกประเภทมีกระบวนการและกรรมวิธีการผลิตที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ดังนั้นแต่ละท้องถิ่นจึงมีกรรมวิธี และขั้นตอนการผลิตแตกต่างกันไป แม้จะผลิตสิ่งของเครื่องใช้ประเภทเดียวกันก็ตาม เช่น กรรมวิธีการปั้นหม้อน้ำของภาคเหนือต่างจากกรรมวิธีการปั้นหม้อของภาคใต้ นอกจากกระบวนการผลิตที่แตกต่างกันแล้วผลผลิตที่ได้มักมีรูปแบบที่แตกต่างกันด้วย

4. ใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น การใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทำให้ศิลปหัตถกรรมชาวบ้านหลายชนิดมีรูปแบบและลักษณะเฉพาะถิ่นที่แตกต่างกันเช่น การทำเครื่องจักสานในภาคใต้ มักสานด้วยกระจูดย่านลิเภา และใบลำเจียก ซึ่งเป็นวัสดุที่มีมากในภาคใต้ ทำเครื่องจักสานเหล่านี้มีรูปแบบต่างไปจากเครื่องจักสานไม้ไผ่หรือเครื่องจักสานหวายในภาคอื่น ๆ

5. ศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมชาวบ้านต้องมีลักษณะเฉพาะถิ่น ซึ่งเกิดจากองค์ประกอบสำคัญหลายประการ เช่น เกิดจากความต้องการใช้สอยตามสภาพการดำรงชีวิตของกลุ่มชน เช่น ภาชนะสำหรับใส่ข้าวเหนียวหนึ่งที่เรียก ก่องข้าวและกระติบ เป็นภาชนะที่ใช้กันในกลุ่มชนที่บริโภคข้าวเหนียว ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกลุ่มชนที่บริโภคข้าวเหนียว ซึ่งกระจายอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ในภาคกลาง กรรมวิธีการสานและรูปแบบของก่องข้าวและกระติบจะต่างกันไปตามค่านิยมทางความงามของแต่ละกลุ่มชน

นอกจากนี้ลักษณะเฉพาะถิ่นของหัตถกรรมชาวบ้านยังเกิดจากชนบประเพณีคติความเชื่อของกลุ่มชน เช่น การทำตุ๊กหรือธงในภาคเหนือ ซึ่งนิยมทำตุ๊กเพื่อใช้ในงานพิธีต่าง ๆ ตามความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่น ตุ๊กกระด้าง (สร้างถวายเป็นพุทธบูชา) ตุ๊กใจหรือตุ๊กไชย (ใช้แขวนตกแต่งอาคารบ้านเรือน) ตุ๊กสามหาง (ใช้ในงานศพ) เป็นต้น

นอกจากลักษณะเฉพาะของศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมชาวบ้านดังกล่าวผู้ที่สร้างงาน หรือผู้ผลิตก็เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ศิลปหัตถกรรมชาวบ้านแตกต่างไปจากศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมประเภทอื่น เช่นกัน

ช่างชาวบ้าน หรือ ช่างพื้นบ้าน เป็นผู้ที่มีคุณลักษณะต่างไปจากช่างประเภทอื่นดังนี้

1. ช่างชาวบ้านเป็นช่างที่เรียนรู้ และฝึกฝนมาจากบรรพบุรุษ หรือเพื่อนบ้านสืบทอด ๆ กันมา โดยไม่ผ่านการเรียนอย่างเป็นระบบในสถาบันการช่างหรือสถาบันศิลปะ ฝีมือช่างเกิดจากการฝึกฝนและ ทำซ้ำ ๆ กันจนเกิดทักษะ รูปแบบของงานศิลปหัตถกรรมจะไม่เปลี่ยนแปลงมากนักเพราะช่างให้ความสำคัญกับการใช้สอยมากกว่าความสวยงาม และงานศิลปหัตถกรรมชาวบ้านส่วนมากได้รับการพัฒนา ชัดเจน แก่ไขปรับปรุงจนใช้ประโยชน์ได้สมบูรณ์แล้วแทบทั้งสิ้น ถึงกระนั้นก็ยังมิช่างชาวบ้าน บางคนมีความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการสูง จนสามารถสร้างงานให้มีลักษณะเฉพาะตัวและมีรูปแบบต่างไปจากหัตถกรรมที่เคยทำกันมาแต่โบราณ ช่างลักษณะนี้อาจเรียกว่า ช่างศิลป์ หรือ ช่างศิลปิน (artist craftsman) ช่างประเภทนี้จะผลิตผลงานจำนวนน้อยและมักขึ้นอยู่กับความพอใจของตน และผลงานหัตถกรรมที่สร้างขึ้นเป็นศิลปหัตถกรรม มิใช่งานหัตถกรรมทั่วไป เป็นงานที่มีคุณค่าทางศิลปะและความงามควบคู่ไปกับการใช้สอย หรือบางทีช่างอาจไม่สร้างเพื่อใช้สอย แต่สร้างเพื่อความพึงพอใจของตน ช่างชาวบ้านประเภทนี้มีจำนวนน้อย บางกลุ่มชนหรือบางท้องถิ่นอาจไม่มีเลย

2. ช่างชาวบ้านเป็นช่างนิรนาม หมายความว่า การสร้างงานของช่างชาวบ้าน หากไม่สร้างไว้ใช้สอยในครัวเรือนของตนเอง ก็ทำให้แลกเปลี่ยนหรือซื้อขายในชุมชนหรือท้องถิ่นของตน เพื่อให้ได้ปัจจัยสำหรับดำรงชีพอื่นที่ตนไม่สามารถผลิตได้ ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการสร้างงานหัตถกรรมจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ใช้สอยทั้งของตนเองและผู้อื่น ช่างให้ความสำคัญกับการใช้สอยมากกว่าความสวยงาม หรือเพื่อแสดงฝีมือความสามารถของตน งานหัตถกรรมจึงไม่ปรากฏชื่อของช่างบนผลงานเหล่านั้น ต่างจากผลงานศิลปะประเภทจิตรศิลป์ในปัจจุบันที่ผู้สร้างต้องแสดงความเป็นเจ้าของเพื่อรับผิชอบผลงานของตน ช่างชาวบ้านบางคนแม้จะทำงานอุทิศถวายให้แก่ศาสนาที่ไม่เขียนชื่อหรือประกาศตนทั้งนี้เพราะเห็นว่าการเหล่านั้นทำอุทิศให้แก่ศาสนาและชุมชนเท่านั้น ชื่อเสียงของช่างจึงไม่ใช่สิ่งสำคัญ

จากเหตุผลดังกล่าวมาแล้วเป็นคุณสมบัติบางประการของช่างชาวบ้าน ซึ่งไม่ต่างจากผู้สร้างสรรค์งานศิลปะชาวบ้านประเภทอื่นนัก โดยเฉพาะศิลปะชาวบ้านที่มีลักษณะเป็นศิลปะของกลุ่มชนหรือศิลปะที่ชาวบ้านต้องร่วมมือกัน เช่น ศิลปะการร้องรำ การแสดงของกลุ่มชนที่ต้องใช้คนจำนวนมาก ซึ่งเป็นกิจกรรมของกลุ่มที่ไม่มีผู้ใดโดดเด่นหรือมีความสำคัญเป็นพิเศษ โดยนัยนี้ ศิลปะชาวบ้านจึงเป็นศิลปะของกลุ่มชนเป็นศิลปะของท้องถิ่น

ด้วยเหตุนี้คุณลักษณะของช่างชาวบ้านจึงต่างจากช่างหลวงที่ต้องมีผู้อุปถัมภ์ และต้องทำงานตามที่ได้รับมอบหมายช่างชาวบ้านเป็นผู้สืบทอดขนบนิยมของกลุ่มชนของตนไว้ โดยเฉพาะงานศิลปหัตถกรรมและ

งานหัตถกรรมนั้นช่างชาวบ้านทำตามแบบอย่างที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมา มักไม่ดัดแปลงหรือสร้างรูปแบบใหม่ ๆ จึงทำให้ศิลปะพื้นบ้านจำนวนมากยังคงรูปแบบดั้งเดิมของตนไว้ได้

เอกลักษณ์ของศิลปะชาวบ้าน

ศิลปะชาวบ้านมีรูปแบบ กรรมวิธีการผลิต และการใช้วัสดุที่แตกต่างกันไปตามถิ่นกำเนิดหรือแหล่งผลิตตามชนบทประเพณี ความเชื่อและวิถีชีวิตของกลุ่มชน จึงทำให้ศิลปะชาวบ้านมี เอกลักษณ์ (Identity) และลักษณะเฉพาะถิ่น (local characteristics) ไม่เหมือนกัน

ศิลปะชาวบ้าน เกิดจากเหตุและปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญหลายประการ ทำให้แตกต่างจากศิลปะประเภทอื่น ดังนี้

1. ศิลปะชาวบ้าน เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชนที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมร่วมกันอาจทำเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ หรือ สร้างเพื่อสนองความเชื่อ ชนบทประเพณี ได้แก่ ภาพเขียนบนผนังโบสถ์หรือสิม ตุง ธาตุและสถูปภัณฑ์ เป็นต้น นอกจากนี้ ศิลปะชาวบ้านยังเกิดขึ้นเพื่อความบันเทิงสนุกสนานตามสภาพชีวิตและความนิยมของแต่ละท้องถิ่น เช่น เพลงเรือในภาคกลาง หมอลำของภาคอีสาน และหนังตะลุงของภาคใต้ ดังกล่าวแล้วจะเห็นว่า ศิลปะชาวบ้านสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยหรือสนองความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ มิได้สร้างเพื่อสนองความต้องการของศิลปินเหมือนงานจิตรศิลป์ ดังนั้นศิลปะชาวบ้านจึงเป็นศิลปะของชุมชนที่สมาชิกมีส่วนร่วมและมักเป็นไปตามความนิยม ชนบทประเพณีของชุมชน และท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ

2. ศิลปะชาวบ้านมีความเรียบง่ายตามวิถีชีวิตของชาวบ้านและแสดงออกอย่างชัดเจน เพราะศิลปะชาวบ้านสร้างเพื่อประโยชน์ใช้สอยหรือเพื่อความบันเทิงของชาวบ้าน ดังนั้นรูปแบบและเนื้อหาจึงต้องเรียบง่าย สอดคล้องกับวิถีชีวิตชนบทประเพณี และความเชื่อของชาวบ้านไม่ซับซ้อนหรือเข้าใจยาก

3. ศิลปะชาวบ้านเป็นผลงานของช่างหรือศิลปินนิรนาม ทั้งนี้เพราะศิลปะชาวบ้านเป็นผลิตผลของชุมชน หรือกลุ่มชนที่มาจากชนบทประเพณี ความเชื่อ และความนิยมของผู้เสพและผู้สร้าง เป็นเหมือนสมบัติร่วมกันของชุมชนหรือกลุ่มชนไม่ใช่ผลงานของศิลปินหรือช่างโดยตรงเหมือนผลงานจิตรศิลป์ในปัจจุบันที่สร้างขึ้นตามความต้องการ และความรู้สึกนึกคิดของศิลปิน

ศิลปะชาวบ้านหลายประเภทต้องใช้ความสามารถร่วมกันของกลุ่มชนในท้องถิ่น เช่น เพลงเรือ เพลงเกี่ยวข้าว ที่ต้องร้องเล่นกันเป็นกลุ่ม ไม่ได้เกิดจากผู้ร้องหรือ ผู้เล่นคนเดียวคนหนึ่ง ทุกคนมีส่วนร่วม ดังนั้นความโดดเด่นเฉพาะบุคคลจึงไม่มีความสำคัญเหมือนการแสดงหรือการร้องรำทำเพลงบางประเภทที่ต้องแสดงความสามารถเฉพาะตน อย่างไรก็ตามศิลปะการแสดง ดนตรี และนาฏศิลป์ชาวบ้านบางชนิดที่ต้องใช้ความสามารถเฉพาะตนชื่อเสียงของผู้แสดง ผู้เล่นจะโดดเด่นและมีความสำคัญ เช่นการแสดงหนังตะลุงของภาคใต้ ชื่อเสียงของนายหนังแต่ละคนย่อมบ่งบอกถึงความสามารถและการยอมรับของชุมชนบุคคล เหล่านี้มีความสามารถพิเศษโดดเด่นต่างไปจากนักแสดงทั่วไปเช่นเดียวกับช่างศิลปินนั่นเอง

งานศิลปหัตถกรรม และหัตถกรรมของชาวบ้านก็เช่นเดียวกันกับเครื่องมือเครื่องใช้ทั่วไป ผู้ใช้ไม่สนใจว่าใครเป็นผู้ทำ ผู้ใช้ให้ความสนใจกับประโยชน์ใช้สอยของสิ่งนั้น ๆ เป็นสำคัญ หัตถกรรมลักษณะนี้จึงเป็นผลงานของช่างนิรนาม ต่อเมื่อหัตถกรรมนั้นมีความงดงามสะดุดตา หรือมีคุณลักษณะพิเศษ

โดดเด่น จึงจะนำไปสู่ตัวผู้ผลิต หรือช่าง ผลงานหัตถกรรมลักษณะนี้จะเป็นศิลปหัตถกรรมมากกว่าเป็นเพียงงานฝีมือธรรมดา ๆ งานศิลปหัตถกรรมเช่นนี้มักเป็นผลงานของช่างที่มีลักษณะเป็นศิลปิน (artist) และผลงานนั้นอาจเรียกว่า "งานหัตถศิลป์" (artistic craft) ซึ่งเป็นผลงานของช่างที่มีศิลปินนิสัยสูงกว่าช่างทั่วไป งานหัตถศิลป์มีรูปแบบและความงดงามต่างจากหัตถกรรมทั่วไป ช่างศิลปินมีน้อยและจะให้ความสำคัญกับคุณภาพของผลงานของตนมากกว่าปริมาณและผลตอบแทนทำให้ผลงานศิลปหัตถกรรมมีจำนวนน้อยกว่างานหัตถกรรมทั่ว ๆ ไป

4. ศิลปะชาวบ้านมีลักษณะเฉพาะถิ่นที่หลากหลาย แตกต่างกันไปตามความนิยม ขนบประเพณี และวิถีชีวิตของแต่ละท้องถิ่น ตั้งแต่รูปแบบของอาคารบ้านเรือนเครื่องมือเครื่องใช้ การร้องรำทำเพลงดนตรี และการแสดง ล้วนมีลักษณะเฉพาะถิ่นที่แตกต่างกันไปทั้งสิ้น

ลักษณะเฉพาะถิ่นของศิลปะชาวบ้าน อาจปรากฏให้เห็นในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. ลักษณะเฉพาะถิ่นที่เกิดจากความเชื่อ ขนบประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชน เช่น เครื่องจักสานประเภทก่องข้าว กระติบ และภาชนะเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการบริโภคข้าวเหนียว เกิดขึ้นจากความต้องการใช้สอยของกลุ่มคนที่บริโภคข้าวเหนียว แม้หัตถกรรมประเภทนี้จะมีประโยชน์ใช้สอยเหมือนกัน แต่รูปแบบจะต่างกันไปตามความนิยมของแต่ละกลุ่มชนแต่ละท้องถิ่น เช่นเดียวกับการเล่นโนราและหนังตะลุง ที่เกิดความนิยมตามวิถีชีวิตของชาวบ้านในภาคใต้ ขณะที่ชาวล้านนานิยมฟ้อนและเล่นซอ ลักษณะเฉพาะถิ่นของศิลปะชาวบ้านเหล่านี้เกิดจากความเชื่อ ขนบประเพณี และวิถีชีวิตของกลุ่มชน

2. ลักษณะเฉพาะถิ่นที่เกิดจากการใช้สอย โดยเฉพาะงานศิลปหัตถกรรม และหัตถกรรมชาวบ้านที่สร้างขึ้นใช้สอยเฉพาะกลุ่มชนและเฉพาะถิ่น เช่น ภาชนะจักสานที่สานด้วยหวาย หรือฝาคัล้าของชาวบ้านอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่เรียกว่า โดระ สำหรับใส่พืชผลหาบออกมาจากสวนหรือไร่นั้น มีรูปแบบเฉพาะถิ่นต่างไปจากภาชนะประเภทหวาย หรือกระบุงที่ใช้กันทั่วไป รูปแบบเฉพาะถิ่นดังกล่าวเกิดจากความต้องใช้สอยเฉพาะถิ่น ช่างจึงสร้างรูปแบบให้สอดคล้องกับการใช้สอยของชุมชน

3. ลักษณะเฉพาะถิ่นที่เกิดจากวัสดุในท้องถิ่น เช่น เครื่องจักสานภาคใต้มักสานด้วยกระจูด ลำเจียก และย่านลิเภา ซึ่งเป็นวัสดุที่มีมากในภาคใต้ วัตถุดิบที่มีอยู่เฉพาะถิ่นเหล่านี้ทำให้เครื่องจักสานภาคใต้มีรูปแบบและการใช้สอยต่างไปจากเครื่องจักสานภาคอื่น ๆ

4. ลักษณะเฉพาะถิ่นที่เกิดจากประเพณีและคตินิยมของชุมชนหรือกลุ่มชน เช่น ผู้หญิงชาวบ้านเชื้อสายพวน ยวน นิยมนุ่งซิ่นลายขวางลำตัวและเสริมความงามของซิ่นที่เชิง หรือตีนซิ่นด้วยผ้าทอเป็นลวดลายพิเศษด้วยการจก และเรียกผ้าชนิดนี้ว่า ตีนจก และเรียกซิ่นที่มีเชิง หรือต่อตีนซิ่นด้วยผ้าจกกว่า ซิ่นตีนจก ซึ่งต่างจากชาวบ้านเชื้อสายลาวในภาคอีสาน ที่นิยมนุ่งซิ่นที่มีลายขนานกับลำตัว อาจเป็นผ้ามัดหมี่หรือ ขิด สลับกับมัดหมี่ อาจไม่มีตีนซิ่นหรือมีตีนซิ่นแคบ ๆ เพื่อกันตีนซิ่นขาดเท่านั้น

นอกจากนี้ ศิลปะชาวบ้านประเภทการแสดง การร้องรำ ดนตรี มักเกิดขึ้นจากขนบประเพณี และคตินิยมที่ยอมรับร่วมกันของชุมชนหรือเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชนที่แตกต่างกันไป

อย่างไรก็ตามจะเห็นว่า ศิลปะชาวบ้านเกิดขึ้นหรือสร้างขึ้นเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านแทบทั้งสิ้น ฉะนั้นศิลปะชาวบ้านจึงเป็นของประชาชนเป็นวัฒนธรรมของประชาชน (popular culture) ที่ลักษณะเฉพาะตามถิ่นกำเนิดซึ่งมีรูปแบบ วิธีการ แตกต่างกันไป

ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาชาวบ้านและท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) ปัจจุบันยังไม่มีผู้ใดให้ความหมายไว้อย่างชัดเจน แต่พอทำความเข้าใจได้ดังนี้ หมายถึง ความรู้ หรือประสบการณ์ดั้งเดิมของประชาชนในท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษหรือถ่ายทอดต่อกันจากสถาบันต่างๆ ในชุมชน เช่น จากสถาบันครอบครัวสถาบันความเชื่อและศาสนา สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันเศรษฐกิจและสถาบันทางสังคมอื่น ๆ นอกจากนี้กรมการศึกษานอกโรงเรียน ให้ความหมายคำว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” นั้น เป็นการเชื่อมโยงไปถึงความรู้ประสบการณ์ตรงของคนในท้องถิ่นที่ได้จากการสะสมประสบการณ์จากการทำงาน การประกอบอาชีพ และการเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อมต่างๆ และถ้าจะพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีแล้ว นั้นหมายถึง เทคโนโลยีพื้นบ้านได้ด้วย โดยสถาบันวิจัยสังคมได้ให้คำจำกัดความว่าเทคโนโลยีนั้นเป็นความรู้ที่จะทำสิ่งต่าง ๆ อย่างไร โดยมีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ เครื่องมือในการทำสิ่งนั้น ๆ และ กระบวนการขั้นตอนในการทำสิ่งนั้น ๆ ซึ่งสามารถแยกได้ในลักษณะความรู้ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและความจำเป็นในท้องถิ่น เช่น การประยุกต์ใช้พลังงาน สัตว์ และ ธรรมชาติ ตลอดจนองค์ความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชน ในอันที่จะเป็นทางเลือกในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น การประยุกต์แนวความคิดที่เป็นมรดกของคนไทยในการประกอบอาชีพ โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลักพิจารณากิจกรรมหรืออาชีพของชุมชน เช่น แถบพื้นที่หรือท้องถิ่นใดเป็นที่ราบลุ่ม กิจกรรมของชุมชนก็คือ การทำนาหรือการปั้นโอ่งและตุ่มน้ำจากดินเหนียวหรือการแกะสลักไม้เป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ โดยใช้ไม้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เป็นต้น ในการสัมมนาทางวิชาการ โดยศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสุรินทร์ ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างเครือข่ายนั้นได้ให้คำจำกัดความของคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (local wisdom หรือ popular wisdom) คือ พื้นฐานของความรู้ของชาวบ้าน หรือ คือ ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรง และทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือที่เป็นความรู้สะสมสืบต่อกันมา

1. ความหมายและการเกิดภูมิปัญญาไทย

1.1 ความหมายของภูมิปัญญาไทย

จากการศึกษาความหมายที่ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการต่าง ๆ ซึ่งครอบคลุมคำว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย สามารถรวบรวมได้ดังนี้

1.1.1 ภูมิปัญญา คำว่า ภูมิปัญญา ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการ แก้ไขปัญหาของมนุษย์ ส่วนนักวิชาการศึกษาไทยได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ปรีชา อุตระกุล อ้างจาก กุลวิตรา กังคานนท์ กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็น เรื่องที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีต และเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ แวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และ พิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็ คือ เพื่อให้เกิดความสุขทั้ง ในส่วนที่เป็นชุมชน หมู่บ้านและในส่วนที่เป็นปัจเจกของชาวบ้านเองถ้าหากเกิดปัญหาทางด้านความไม่สมดุล กันขึ้น ก็จะก่อให้เกิดความ ไม่สงบสุขเกิดปัญหาในหมู่บ้านและชุมชน

ภูมิปัญญา ยังหมายถึง ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ในการศึกษา เล่าเรียน การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา การไถนา การเอาควายมาใช้ในการไถนา การรู้จักนวดข้าว โดยการใช้ ควาย รู้จักสานกระบุง ตะกร้า เอาไม้ไผ่มาทำเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวันรวมทั้งรู้จักเอาดินชั้นกระต๊ามมาแช่ น้ำต้มให้เหือดแห้งเป็นเกลือสินเธาว์ ก็เรียกว่าภูมิปัญญาทั้งสิ้น (ธวัช ปุณโณทก)

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมมาแต่อดีต เป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม การทำมาหากินและพิธีกรรมต่าง ๆ ทุกอย่างเพื่อให้เกิดความสม ดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ (พัชรา อุตระกุล)

ชลธิรา สัตยาวัฒนา กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นผลึกขององค์ความรู้ที่มี กระบวนการสั่งสม สืบทอดกลั่นกรองกันมายาวนาน มีที่มาหลากหลายไร้เอกภพ แต่ก็ได้ประสมประสานกัน จนเป็นเหลี่ยมมุมที่จรัสแสงคงทนและท้าทายตลอดกาลเวลา ความรู้อาจจะไม่ได้เป็นเอกภพ (Unity) แต่ภูมิ ปัญญาจัดว่าเป็น เอกลักษณ์ (Identity)

1.1.2 ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

ยิ่งยง เทาประเสริฐ ได้ใช้คำว่าภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยให้ความหมายว่า เป็นองค์ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา อันเป็นความสามารถและศักยภาพ ในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมของชาติ เผ่าพันธุ์หรือเป็นวิถีของชาวบ้าน

1.1.3 ภูมิปัญญาชาวบ้าน

วิจิต นันทสุวรรณ กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง แก่นหลัก ของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ของปัจเจกบุคคล และในแง่ของสังคม หมู่บ้าน

เสรี พงศ์พิศ กล่าวว่า ปัญญาหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญา ท้องถิ่นก็เรียกหมายถึง พื้นเพรากฐานของความรู้ชาวบ้าน

ประเวศ วะสี กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดจากการสะสมการเรียนรู้ มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็น วิชา ๆ แบบที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจอาชีพ ความเป็นอยู่เกี่ยวกับการใช้จ่าย กับการศึกษาวัฒนธรรมมันจะผสมกลม กลืนเชื่อมโยงกันไปหมด

สุจาริ จันทรสุข กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง วิธีการปฏิบัติ ซึ่งชาวบ้านได้มาจากประสบการณ์แนวทางแก้ปัญหา แต่ละเรื่องแต่ละประสบการณ์ แต่ละสภาพแวดล้อม ซึ่งจะมีเงื่อนไขปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไป

สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน ศัพท์นี้การกำเนิดของมันชัดเจนมีความมุ่งหมายที่จะใช้วัฒนธรรมของตนเองได้กระแสนการต่อสู้ให้พ้นการครอบงำเป็นอิสระและสร้างสรรค์ หากทำสำเร็จแล้วมีการสร้างตาข่ายโยงใยภูมิปัญญาระหว่างกัน ชุมชนหมู่บ้านก็มีอำนาจเป็นพลังสำคัญพลังหนึ่งที่จะผลักดันให้สังคมไทยมีการเปลี่ยนสู่ศาสนาสันติสุขในที่สุด

อนันต์ นาคนิบัตร์ กล่าวว่า ภูมิปัญญานี้มันเกิดมาจากการสะสมเรียนรู้มาเป็นระยะเวลานาน มันเชื่อมโยงกันไปหมด ไม่แยกจากกันเป็นวิชาอย่างที่เรารู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านต่างจากองค์ความรู้ตรงที่เราไม่มีหนังสือทฤษฎี ความรู้มากมายอ้างอิงได้ ภูมิปัญญาชาวบ้านชั้นตอน 3 อย่าง คือ ปรัชญา ปรัชญา และปรัชญา

ธวัช ปุณโณทก กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงคือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สะสมสืบทอดกันมา

สามารถ จันทร์ กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาในการแก้ไขปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้างทั้งลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์และวิศนี ศิลาตระกูล กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านนั้นหมายถึง ความรู้ประสบการณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการศึกษาอบรม สั่งสม และถ่ายทอดจากบรรพบุรุษหรือเป็นความรู้ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงของตนเอง ซึ่งได้เรียนรู้จากการทำงานจากธรรมชาติแวดล้อม สิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเสริมสร้างความสามารถทำให้คนมีชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นความรู้ที่สร้างสรรค์ และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต

ทางด้านต่างประเทศนั้น ออแลนโด (Orlando Fals Borda) ได้ทำการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในอเมริกาเหนือและได้เขียนอธิบายไว้ว่า ศาสตร์ของประชาชนเรื่องพื้นบ้าน ความรู้ประชาชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน นั้น เป็นความรู้ชาวบ้านที่ผ่านการปฏิบัติมาแล้วอย่างโชกโชนเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของเขา ความรู้ดังกล่าวไม่ได้จัดเข้าหัสเก็บไว้แต่เป็นความรู้ที่ปฏิบัติได้ มีพลังและสำคัญยิ่งช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่รอดสร้างสรรค์ การผลิต และช่วยในด้านการทำงานเป็นสิ่งที่สะสมมากกว่าศตวรรษแล้วเป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการมีเหตุและมีผลในตัวเอง

จากการสัมมนาของนิสิตภาควิชาบริหารการศึกษา สาขานิติศาสตร์ และพัฒนาหลักสูตร คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2534) เรื่อง “ภูมิปัญญาชาวบ้านมิติจรัสแสงต่อการจัดการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา” ได้สรุปความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง องค์ความรู้ของชาวบ้านหรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้น ทำขึ้น จากสติปัญญาและความสามารถของชาวบ้านเอง เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับสมัย โดยมีกระบวนการสั่งสมสืบทอด และกลั่นกรองกันมายาวนานและมีการประสมประสานกันเป็นเหลี่ยมมนที่จรัสแสงคงทนและทำหายตลอดกาลเวลา

สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความสามารถในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาของชุมชน ปัญหาในการ

ดำรงชีวิตและปัญหาในการประกอบอาชีพ โดยที่ปราชญ์ชาวบ้านเหล่านี้ได้มีกระบวนการวิเคราะห์ สิ่งสม
ประสพการณ์มาเป็นเวลานานเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไป

อังกูล สมระเนย์ กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง มวลความรู้
และมวลประสพการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุขโดยได้รับการถ่ายทอด สิ่งสมกันมาโดยผ่าน
กระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

1.1.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local
wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (popular wisdom) เป็นองค์ความรู้ ความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสมสื
ทอดกันมา อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถที่จะใช้แก้ปัญหาปรับตัว เรียนรู้ และมีการสืบทอดไปสู่คนรุ่น
ใหม่หรือคือแก่นของชุมชนที่จรรโลงชุมชนให้อยู่รอดจนถึงปัจจุบัน

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local
wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (popular wisdom) คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเรา
ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมา
จากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ
อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหา
การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม
ชุมชนและในตัวของผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับ ถ่าย
ทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ ตามยุคตามสมัยได้

จากการสัมภาษณ์ของนิสิตภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ปี 2534 เรื่อง "ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยพัฒนาการศึกษาได้อย่างไร" ได้ให้ความหมายของ ภูมิ
ปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ กระบวนการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคล ซึ่งอยู่
ในท้องถิ่น ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข หรือสามารถแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของคนให้สอดคล้อง
คล้อยกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละยุคสมัย

รัตนะ บัวสนธิ์ กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการที่คนของ
บุคคลที่มีต่อตนเองต่อโลกและสิ่งแวดล้อมซึ่งกระบวนการที่คนดังกล่าวจะมีรากฐานจากคำสอนทางศาสนา
คติจารีตประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมาปรับปรุงเข้ากับบริบททางสังคมที่
เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขของในส่วนที่เป็นชุมชนและปัจเจกบุคคล ซึ่ง
กระบวนการที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจำแนกออกได้ 3 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการจัดความสัมพันธ์ระหว่าง
มนุษย์ธรรมชาติแวดล้อม

ลักษณะที่ 2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์
ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

ลักษณะที่ 3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพที่
มีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตพึ่งพาตนเอง

และหนังสือชื่อ “การถ่ายโยงงานวิจัยด้วยเกษตรสาธิตกับการพัฒนา” นั้น ดี เอ็ม วอเรน (D.M.Warren) ได้ใช้คำ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในความหมายว่าเป็นระบบเกษตรกรรมในท้องถิ่น ซึ่งพัฒนามาแล้วช่วงระยะเวลาหนึ่งด้วยรูปแบบของการเพาะปลูกที่มีพื้นฐานจากความรู้ด้านการเกษตรที่ได้ ปฏิบัติกันมาในท้องถิ่นนั้น ระบบดังกล่าวที่มีความสมดุลลงตัวโดยปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และได้รับอิทธิพลจากนวัตกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตัวระบบเองรวมทั้งรับมาจากภูมิปัญญาที่อื่นทั้งระบบเกษตรระดับชาติและนานาชาติ วอเรน ใช้คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น แทนคำว่า วัฒนธรรม เพื่อหลีกเลี่ยงความหมายที่มัก นิยมกันทางตะวันตกกว่า หมายถึง ระบบที่หยุดนิ่งไม่เปลี่ยนแปลง

1.1.5 ภูมิปัญญาไทย

กุลวิตร กังคานนท์ กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทยนั้นด้านหนึ่งนอกจากจะเป็น เรื่องของพื้นภูมิธรรมแล้ว ยังหมายถึงศักยภาพในการประสานความรู้ใหม่มาใช้ประโยชน์ด้วย ซึ่งเอื้อให้เกิด ทางเลือกใหม่ที่มีลักษณะสากลและลักษณะเฉพาะของเราเอง

คำว่า ภูมิปัญญาไทย นั้น ด้านหนึ่งนอกจากจะเป็นเรื่องราวของพื้นภูมิ ธรรมเดิมแล้ว ยังหมายถึงศักยภาพในการประสานความรู้ใหม่ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ด้วย ซึ่งเอื้อให้เกิดทาง เลือกใหม่ที่มีลักษณะสากลและลักษณะเฉพาะของเราเอง เสน่ห์ จามริก เป็นผู้สรุปความหมาย

ในความหมายที่ใกล้เคียงกันนี้ เสรี พงศ์พิศ ได้ให้ความหมายของภูมิ ปัญญาไทยไว้ว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ในด้านต่างๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทยที่เกิดจากการ สะสมประสบการณ์ทั้งทางตรง และทางอ้อมประกอบกับแนวคิดวิเคราะห์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของตนเอง จนเกิดหลอมรวมเป็นแนวความคิดในการแก้ไขปัญหาที่เป็นลักษณะของตนเองที่สามารถพัฒนาความรู้ดัง กล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัย ในการแก้ปัญหาของการดำรงชีวิต

เอกวิทย์ ณ ถลาง กล่าวว่า ได้อธิบาย ภูมิปัญญาไทย ว่าเป็นผลของ ประสบการณ์สั่งสมของคนที่เรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มเดียวกัน และระหว่างกลุ่ม ชุมชนหลาย ๆ ชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้คน ไทยแก้ปัญหาได้ดำรงอยู่และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีคุณภาพกับสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะใน ระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้าน ภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้มีได้เกิดขึ้นเป็นเอกเทศแต่มีส่วนแลกเปลี่ยนเลือกเฟ้น และปรับใช้ภูมิปัญญาจากอารยธรรมอื่นตลอดมา

ธนาคารไทยพาณิชย์มีแนวความคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยว่าในช่วงที่ สังคมไทยอยู่ในภาวะที่กำลังรับวัฒนธรรมจากภายนอกเกิดความหลงลืมตัวตนและแก่นแท้ในความเป็นไทย ทำอย่างไรจึงจะสามารถชี้แนวทางสร้างความมั่นใจให้กับเขาเหล่านั้นว่าจุดยืนของพวกเขามาจากไหน รากเหง้า ของความเป็นไทยเกิดจากการสั่งสมภูมิปัญญาของคนโบราณที่ได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากประสบการณ์ การดำรง ชีวิต การผสมผสานของชาติพันธุ์และสภาพสังคมอันหลากหลายมานับพันปี จากประสบการณ์ของคนโบราณ ได้สร้างรูปแบบของวัฒนธรรมประเพณีที่สามารถรับรองการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยมาได้อย่างเป็นปึกแผ่น เหล่านี้คือภูมิปัญญาไทยที่คนในปัจจุบันควรตระหนักถึงและได้เรียนรู้ด้วยความภาคภูมิใจ และก้าวเดินหน้า ต่อไปอย่างมั่นใจในชาติภูมิของตนเพราะวัฒนธรรม คือ รากฐานของการพัฒนาสังคมอย่างมีระบบนำไปสู่ความ ก้าวหน้า

แนวความคิดของสารคดี “ภูมิปัญญาไทย” จึงเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยการตีความหมายอย่างลึกซึ้ง ให้เข้าใจถึงมูลเหตุแห่งการสร้างสรรค์อันอย่างชาญฉลาด แสดงถึงภูมิปัญญาของคนไทยในยุคสมัยหนึ่งที่สามารถคิดค้นสิ่งที่เป็นระเบียบแบบแผนและมีรูปแบบที่ยอมรับกันภายในสังคม เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น ๆ ทั้งยังมีคุณค่างดงามในรูปแบบของงานศิลปะ ผลงานจากภูมิปัญญาของคนไทยโบราณจะปรากฏคุณค่าเด่นชัด และน่าทึ่งมหัศจรรย์เมื่อเราได้ประจักษ์ชัดถึงความสัมพันธ์สอดคล้องระหว่างศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กับสภาพความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมแต่ละยุคสมัย

1.2 การเกิดภูมิปัญญาไทย

ภูมิปัญญามีกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอดถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยแล้วเกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้ใหม่) ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะเป็นรากฐานการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือที่จะช่วยพัฒนาการทำกิจการงานต่าง ๆ ให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลมากขึ้น ซึ่งความรู้นี้นอกจากจะสืบค้นและแสวงหาความรู้มาจากแหล่งต่าง ๆ แล้ว ยังต้องสร้างความรู้ขึ้นใช้เองด้วยโดยสร้างขึ้นเพื่อเตรียมพร้อมก่อนการทำงาน สร้างขึ้นระหว่างการทำงานและสร้างขึ้นจากการสรุปบทเรียนหลังจากงานเสร็จสิ้นแล้วโดยอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่มหรือเครือข่าย อย่างไรก็ตาม สิ่งที่มีมักเป็นกับดัก คือ การติดอยู่แค่ข้อมูลข่าวสารเท่านั้นไม่สามารถยกระดับไปสู่ “ปัญญา” อันเป็นเป้าหมายที่แท้จริงของการจัดการความรู้ได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะเป็นรากฐานของสังคมที่มีการสั่งสมสืบทอดมา เป็นความรู้ที่อยู่กับตัวตนและติดแผ่นดิน กล่าวคือ ได้สะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน ซึ่งเกิดจากการปรับชีวิตให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมให้อยู่ได้อย่างเป็นปกติ ไม่ว่าจะเป็นในด้านปัจจัยสี่ ในด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งอยู่ในภูมิภาคที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ มีส่วนสำคัญที่กำหนดวิถีการกินการอยู่หรือภูมิปัญญาของคนไทยให้มีความหลากหลายไปตามภูมินิเวศของภาคต่าง ๆ ด้วย อันสะท้อนถึงโลกทัศน์ หรือระบบวิธีคิดในการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ให้เอื้อต่อการดำรงชีวิตด้านต่าง ๆ อย่างชาญฉลาด แต่ก็น่าเป็นห่วงว่า ภายใต้บริบททางสังคมที่ถูกกระแสทุนนิยมเข้าครอบงำนั้นความรู้ทางวัฒนธรรมเหล่านี้กำลังจะสูญหายไป เพราะขาดการสืบทอดและพัฒนาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นพลวัต ฉะนั้นจึงมีการนำแนวคิดเรื่อง “การจัดการความรู้” มาใช้ทำงานในเรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เพื่อให้เป็นยุทธศาสตร์สำหรับการสร้างสุขภาวะของชาติ ให้คนไทยอยู่ดี มีสุข และ พึ่งพาตนเองได้ อย่างไรก็ตาม การเข้าใจความหมายของ “ภูมิปัญญา” (wisdom) มีนัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการความรู้ในเรื่องนี้อย่างมาก มิฉะนั้นอาจทำให้พลาดเป้าหมายไป หรือไม่สามาถดึงเอา “ภูมิปัญญา” นั้น

ออกมาเป็นสาระได้ ฉะนั้นในการจัดการความรู้ "ภูมิปัญญา" จำเป็นจะต้องพิจารณาองค์ประกอบของ ภูมิปัญญาในสามส่วนที่สำคัญ คือ (1) ความรู้ (2) กระบวนการได้มาซึ่งความรู้ นั้น และ (3) เป้าหมายหรือ ทิศทางการพัฒนา การนำความรู้ไปใช้ หรือมองอีกแง่หนึ่ง คือ ผลกระทบจากความรู้และกระบวนการนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเป้าหมายหรือทิศทางการพัฒนาถือเป็นประเด็นสำคัญ เพราะสะท้อนถึงกระบวนการทัศนวิสัยคิด ที่กำหนดวิธีการจัดการในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งในวิถีของภูมิปัญญาตะวันออกมักสะท้อนให้เห็นถึง ความรู้เทคโนโลยีที่มีลักษณะเรียบง่าย ราคาไม่แพง ทุกคนสามารถเข้าถึงหรือทำเองได้ ทำให้สามารถพึ่ง ตนเองได้ และดำรงอยู่รวมอยู่ร่วมกันกับสรรพชีวิตอย่างเกื้อกูล เป็นความรู้ที่สะท้อนปรัชญาแนวคิดในการประกาศตัว เป็นอิสระต่างจากภูมิปัญญาของโลกตะวันตกที่มุ่งเอาชนะธรรมชาติ และเป็นความรู้แบบครอบงำ อย่างไรก็ดี ตาม ความรู้หรือภูมิปัญญานั้นมีความหลากหลายในตัวเอง การจัดการจึงจำเป็นต้องแยกแยะ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็นสองส่วน คือ ความรู้ส่วนที่เรียกว่า "ยาไส้" ซึ่งเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ เรื่องของปากท้อง เป็นสิ่งที่ถูกนำไปแสวงหาผลประโยชน์หรือตีมูลค่าเป็นตัวเงินได้ง่ายจึงจำเป็นต้องหวงแหนมีการจดลิขสิทธิ์ สิทธิบัตรทางปัญญา ฉะนั้นอาจถูกปล้นเอาไปแสวงหาประโยชน์โดยกลุ่มที่มีอำนาจหรือเทคโนโลยีสูงกว่ากับความรู้ส่วนที่เรียกว่า "ยาใจ" ซึ่งเป็นความรู้ที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับใครตรงกันข้าม กลับจะช่วยให้สังคมโลกมีความเอื้ออาทร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาในพุทธศาสนา ที่ควรส่งเสริมเผยแพร่ให้มากขึ้นเพื่อความผาสุกของคนทั้งโลก

ฉะนั้นฐานคิดในการทองถึงเป้าหมายของการจัดการความรู้ "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องตั้งคำถามให้ถูกต้องและชัดเจนว่าจะไปไหนทิศทางใด ซึ่งการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาประยุกต์ใช้ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของคนไทยโดยรวม ควรจะกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ แต่ไม่ใช่การเอาสิ่งที่เหลือเป็น "ทุนทางสังคม" ของคนไทยไปเป็น "จุดขาย" ใหม่เพื่อรับใช้กระแสทุนนิยมอย่างที่เปิ่นมา ซึ่งจะไม่ใช่ช่วยแก้ปัญหาอะไร มิหนำซ้ำยังจะทำให้สังคมไทยตกไปอยู่ร่องรอยเดิมของ การพัฒนาที่เมื่อถึงจุดหนึ่งก็พาสังคมไทยไปสู่วิกฤติ

ดังนั้นการจัดการความรู้ "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" จึงไม่ใช่การไปเก็บรวบรวมเนื้อหาภูมิปัญญา ทั้งหมด เพราะโดยสภาพข้อเท็จจริงเป็นเรื่องที่มีความหลากหลายมีข้อมูลมากมายและพัฒนาการอยู่ตลอดเวลา แต่อาจทำให้รู้อย่างกว้าง ๆ ว่ามีเนื้อหากลุ่มใดบ้าง ใครทำ อยู่ที่ไหน หรือสามารถสืบค้นได้จากที่ใด หากแต่สิ่งที่ต้องมองทะลุลงไปคือ กระบวนการได้มาของความรู้ หรือปรัชญาแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังความรู้ นั้น ๆ ที่ควรมีการเก็บและจัดการให้เป็นระบบ เช่น ภูมิปัญญาในเรื่องสมุนไพร จะต้องชี้ให้เห็นความรู้ที่ว่า ควรจะเก็บสมุนไพรตอนไหน เพราะอะไร หลักการในการใช้สมุนไพรเป็นอย่างไร เป็นต้น

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน เป็นพื้นที่บริเวณกว้างใหญ่ของที่ราบสูงโคราชซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวอย่างชัดเจน จนสามารถแยกจากภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยตามลักษณะทางกายภาพ โดยทางทิศเหนือและทิศตะวันออกมีแม่น้ำโขงกั้นพรมแดนกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและราชอาณาจักรกัมพูชา ทิศตะวันตกติดต่อกับภาคเหนือและภาคกลาง ซึ่งกั้นด้วยเทือกเขาเพชรบูรณ์ (ดงพญาเย็นหรือดงพญาไฟ) ทิศใต้ติดต่อกับภาคกลางและจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก โดยมีเทือกเขาเส้นกั้นแบ่งและเทือกเขาพนมดงรักเป็นแนวกั้น

พื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขา มีที่ราบเล็กน้อย พื้นดินส่วนใหญ่เป็นดินปนทราย ภูมิอากาศค่อนข้างร้อนและแห้งแล้ง แต่มีแม่น้ำสำคัญหลายสายที่ไหลหล่อเลี้ยงผู้คนในภาคอีสาน ได้แก่ แม่น้ำชี แม่น้ำมูล แม่น้ำพอง แม่น้ำปาว และแม่น้ำโขง ซึ่งกันเขตแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน

จังหวัดในภาคอีสานมีทั้งหมด 19 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย หนองบัวลำภู อำนาจเจริญ อุตรธานี และจังหวัดอุบลราชธานี

ภูมิภาคส่วนนี้ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 170,226 กิโลเมตร หรือหนึ่งในสามของพื้นที่ทั้งประเทศ เช่นเดียวกับประชากรภาคอีสานซึ่งมีถึงหนึ่งในสามของทั้งประเทศเช่นเดียวกัน นับเป็นภูมิภาคที่ยิ่งใหญ่และมีความสำคัญมากแห่งหนึ่งของประเทศไทย

ประวัติศาสตร์

ดินแดนแห่งเทือกเขาและที่ราบสูงนี้ ปรากฏร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์มากมายตามที่กรมศิลปากรได้ทำการขุดพบทั้งโครงกระดูก เครื่องปั้นดินเผา เครื่องประดับและหลักฐานอื่น ๆ เช่น การขุดค้นที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี พบโครงกระดูกและเครื่องปั้นดินเผาเป็นจำนวนมาก มีอายุไม่ต่ำกว่า 7,000 ปีมาแล้ว ซึ่งยุคนั้นรู้จักทำสำริดขึ้นใช้แล้วและนับว่าเป็นแหล่งสำริดเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

นอกจากนี้ยังพบภาพเขียนสีตามผนังถ้ำมากมายบริเวณเทือกเขาภูพานที่พาดผ่านทางเหนือของภาค ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น กาฬสินธุ์และจังหวัดสกลนคร ไปทางทิศตะวันออกจนถึงริมฝั่งแม่น้ำโขงที่จังหวัดนครพนมและจังหวัดอุบลราชธานี แต่พบมากที่สุดที่จังหวัดอุดรธานี เช่น ในอำเภอบ้านผือและอำเภอนิคมสัง ส่วนมากเป็นภาพเขียนสีแดงภาพมีคอน สัตว์ และลวดลายเรขาคณิตที่มีลักษณะการเขียนแบบง่าย ๆ สิ่งเหล่านี้ บ่งชี้ว่ามีกลุ่มคนตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคอีสานมานานแล้วและมีอารยธรรมเป็นของตนเองไม่ได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากที่อื่น นอกจากนี้ยังขุดพบกระดูกไดโนเสาร์ที่จังหวัดสกลนครอีกด้วย

ส่วนเรื่องราวยุคประวัติศาสตร์ของภาคอีสาน ตามหลักฐานกล่าวว่าเดิมพวกละว้าได้เข้ามาอยู่ในพื้นที่อีสาน และตั้งบ้านเมืองอยู่บริเวณจังหวัดนครพนม ประมาณ พ.ศ. 1400 ละว้าเสื่อมอำนาจลง ขอมเข้ามากปกครองแทนและต่อมาทวารวดีล้านช้างได้เข้ายึดครองพื้นที่อีสานแล้วขับไล่พวกขอมหนีกระจัดกระจายไปทางเขมร บางส่วนถูกกวาดต้อนไปล้านช้าง ดินแดนอีสานจึงกลายเป็นเมืองร้างตั้งแต่นั้นมา และเป็นที่อยู่ของพวก "ข่าตองเหลือง" หรือ "ผีตองเหลือง" ชาวเขาที่สืบเชื้อสายมาจากพวกขอม

ครั้นเมื่อชนชาติไทย-ลาว ที่อยู่ทางเหนือได้อพยพมาตั้งหลักแหล่งตามลุ่มแม่น้ำโขงซึ่งอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหาร แล้วแผ่ขยายไกลออกไปยังแม่น้ำย้อย ๆ เช่น แม่น้ำมูล แม่น้ำชี แม่น้ำเซ กลุ่มคนเหล่านี้ก็ได้ช่วยกันบุกเบิกสร้างความเจริญจนกลายเป็นเมืองน้อยใหญ่แต่ละเมืองมีนามไพเราะเช่น อุทุมพรพิสัย วาปีปทุม เชื่อกันว่าชนชาติไทย-ลาว ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานกลุ่มหลังสุดนี้มาจากบ้านเมืองที่มีวัฒนธรรมสูงมาก่อน

วัฒนธรรมประเพณี

ความเป็นอยู่ของชาวไทยในภาคอีสานค่อนข้างเรียบง่าย อุปนิสัยซื่อตรง อ่อนโยน ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม เป็นมิตร อุตุน และมีระบบสังคมเป็นแบบเครือญาติ จนได้สมญาว่า "ถิ่นไทยดี"

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากชนบธรรมนิยมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ตลอดจนสำเนียงภาษาที่ใช้พูดและลักษณะผิวพรรณแล้ว วัฒนธรรมประเพณีของภาคอีสานแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

ภาคอีสานตอนบน หรือกลุ่มวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง ได้แก่ บริเวณพื้นที่เทือกเขาภูพานตอนบน ไปจรดริมฝั่งแม่น้ำโขงหรือบริเวณแอ่งสกลนคร มีเทือกเขาใหญ่น้อย รวมทั้งแอ่งต่าง ๆ มากมาย ตามเส้นทางเดินทางของแม่น้ำโขง มีประชากรจำนวนมากได้อพยพย้ายถิ่นฐานจากฝั่งซ้ายมาสู่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น นครพนม มุกดาหาร ร้อยเอ็ด เลย และอุบลราชธานี นอกจากชาวไทยอีสานซึ่งมีมากถึง 95% แล้วยังมีชาวภูไทยอีกด้วย (เป็นคนไทยที่อพยพมาจากแคว้นสิบสองจุไทย หรือบริเวณเมืองแก่น หรือเตียนเบียนฟูของเวียดนามในปัจจุบัน ซึ่งแคว้นสิบสองจุไทยนี้เคยเป็นของไทยมาก่อน)

ภาคอีสานตอนล่าง อยู่ในบริเวณพื้นที่เทือกเขาภูพานตอนล่างหรือบริเวณแอ่งโคราช ลักษณะภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบสูงและแนวหินภูเขาไฟที่ตั้งสนิทแล้ว เนื่องจากภาคอีสานตอนล่างเคยเป็นเส้นทางเดินทางของชนกลุ่มขอมโบราณ จึงมีโบราณสถานเก่าแก่ที่ได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมจาก "หัวเมืองเขมรป่าดง" มาก กลุ่มชนในอีสานตอนล่างมีทั้งชาวเขมรสูงชาวกูย (ส่วย) ชาวไทยโคราช ชาวกระโซ่ ชาวแสก ชาวกุลา และชาวไทยย้อ กลุ่มชนเหล่านี้อาศัยอยู่ในจังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม ยโสธร ศรีสะเกษ และจังหวัดสุรินทร์

เครื่องแต่งกายพื้นบ้านของภาคอีสานเป็นผ้าทอมือทั้งจากฝ้าย และไหม สตรีไทยอีสานจะนุ่งผ้าขึ้นสันแค่เข้า สวมเสื้อแขนกระบอก ห่มสไบ เกล้ามวยและทัดดอกไม้ ส่วนชายนุ่งกางเกงหรือโสร่ง สวมเสื้อคาดผ้าขาวม้า เครื่องประดับส่วนใหญ่ทำด้วยเงินและทอง

สมัยโบราณ งานทอผ้าถือเป็นกิจกรรมยามว่างจากงานประจำอื่น ๆ นอกจากจะใช้ผ้าทอเป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว ยังใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น หมอน ผ้าห่ม ผ้าขาวม้า ทอเป็นเครื่องถวายพระ ผ้าห่อคัมภีร์ และผ้ากราบ ผ้าที่มีลวดลายประณีตงดงามขึ้นชื่อของภาคอีสาน คือ ผ้าลายขิด ผ้ามัดหมี่และผ้าแพรวา

ภาษาพูดของชาวไทยอีสานคล้ายคลึงกับภาษาลาว ชัดและสื่อเข้าใจได้ง่าย นับเป็นเอกลักษณ์เด่นอย่างหนึ่งของภาคอีสาน

อาหารอีสานรสชาติจะแซ่บ เผ็ดจัด และมีครบแทบทุกรส อาหารที่ขึ้นชื่อคือ ส้มตำ ทำได้ทั้งมะละกอ แตงกวา มะม่วง กระเทียม มะขาม มะเขือ และสับปะรด เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีต้มเครื่องใน ชกเล็ก แจ่วฮ้อน (สุกี้อีสาน) ปลาต้ม ลาบ น้ำพริก และแจ่วต่าง ๆ จิ้มกับผัก ส่วนจังหวัดที่อยู่ติดแม่น้ำโขงจะมีปลาน้ำจืดให้รับประทานข้าว ยกเว้นในบางส่วนของจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และจังหวัดศรีสะเกษ ที่นิยมรับประทานข้าวเจ้ามากกว่าข้าวเหนียว

การละเล่นในงานเทศกาลและเมื่อว่างจากภารกิจต่าง ๆ ของอีสานเหนือ นิยมการแข่งขันการพ้อนในจังหวะรวดเร็วและสนุกสนาน เช่น แข่งบั้งไฟ หมอลำ พ้อนภูไท ล่าลงช่วง ล่าละเตตุ่ม ประกอบเครื่องดนตรีประเภทพิน แคน ซอ โปงลาง และโหวด ส่วนการละเล่นของทางอีสานใต้มีเรือมอันเร โกลมามัด เรือมตรข เรือมจันเตราะ เจริ่ง กันตรึม และโกนบดิงตอง ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไม่นิยมใช้เครื่องดนตรีประเภทพิน และโปงลาง แต่จะใช้กลองเส็ง ฆ้องกับ ธนู โทณ ดินเผา กลอง สากไม้ ฆ้อง ปี่ เป้ ด้ร้ว และเสนงกลด้วยเหตุอีสานเป็นดินแดนค่อนข้างแห้งแล้งตลอดปี ชาวอีสานจึงมีประเพณี หรือพิธีแก้เคล็ดเกี่ยวกับการขอฝน เป็นการบนบานศาลกล่าวหรืออ้อนวอนต่อเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยบันดาลให้ฝนตก เพื่อพืชพันธุ์

ธัญญาหารจะได้เจริญงอกงาม ประเพณีดังกล่าวได้สะท้อนออกมาให้เห็นในงานบุญต่าง ๆ ที่หาดูไม่ได้ในภาคอื่น เช่น งานประเพณีบุญบังไฟ ตัวบังไฟที่จะยิงขึ้นไปบนท้องฟ้าจะประดับด้วยนาครอันเป็นสัญลักษณ์ของผู้ให้

พิธีแห่นางแมว เนื่องจากเชื่อกันว่าแมวเป็นสัตว์ที่เกลียดน้ำ ดังนั้น จึงจับแมวมานำไปรอบ ๆ หมู่บ้าน ผ่านบ้านไหนก็จะเอาน้ำสาตเพื่อเรียกร้องให้เทพดาเห็นใจแมว และยอมให้ฝนตก

พิธีเสกนาสู่วัณ สุ่วณวิว-ควาย เป็นพิธีขอความอุดมสมบูรณ์ให้พืชพันธุ์ธัญญาหาร

สำหรับวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของทางหัวเมืองอีสาน กล่าวได้ว่า จังหวัดอุบลราชธานีมีประวัติเป็นรากฐานแห่งการขยายพระพุทธศาสนา ประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีแห่เทียนพรรษา และงานแห่ปราสาทผึ้ง พิธีทำบุญข้าวประดับดิน พิธีทำบุญข้าวสาก พิธีบุญผะเหวด ประเพณีกองบวชกองฮก และพิธีทำบุญข้าวจี

ส่วนประเพณีอื่น ๆ ที่ยังคงถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ได้แก่ ประเพณีกินดอง ประเพณีรำผีฟ้า ประเพณีไหลเรือไฟ ประเพณีแห่ผัดดาโชน พิธีผัดผี พิธีบายศรีหรือเรียกขวัญ ลักษณะศิลปะที่ปรากฏในประติมากรรมและสถาปัตยกรรมมีทั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์และต่อมาจนถึงสมัยขอมเรืองอำนาจ ดังจะเห็นได้จากโบราณที่มีอยู่ทั่วไป เช่น ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

แม้ว่าจะเป็นดินแดนที่แห้งแล้งที่สุดในประเทศไทย แต่ชาวอีสานก็ยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยปลูกพืชพันธุ์ที่เจริญงอกงามได้ดีในภูมิประเทศที่กั้นดาร์ เช่น ข้าวเหนียว ข้าวโพด ปอ มันสำปะหลัง เป็นต้น ซึ่งปลูกกันเป็นหย่อม ๆ ตามไหล่เขาและที่ราบบางแห่ง ทั้งยังมีการทำปศุสัตว์อีกด้วย

นอกจากนี้มีการทอผ้าและงานหัตถกรรม เช่น ทอผ้าไหมลวดลายสวยงาม ทำเครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผา ที่สำคัญคือมีการทำเกลือสินเธาว์ กล่าวกันว่าการทำเกลือในภาคอีสานมีมาตั้งแต่ก่อนยุคประวัติศาสตร์ ซึ่งในสมัยก่อนแถบนั้นเป็นสถานที่อุดมไปด้วยดินเค็มซึ่งเกิดจากการสร้างหินโคลน และเปลือกหอย ลักษณะพื้นที่เช่นนี้มีมากที่จังหวัดมหาสารคาม ส่วนการทำปอไม้ก็เป็นอาชีพสำคัญอีกอย่างหนึ่งของชาวอีสาน โดยใช้สัตว์ใหญ่แข็งแรงอย่างช้างช่วยในการลากและจัดซุง เช่นที่จังหวัดสุรินทร์

คุณลักษณะของศิลปะพื้นบ้าน

การศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าศิลปะพื้นบ้านจะพบว่าศิลปะพื้นบ้านมีคุณลักษณะเฉพาะที่อาจสังเกตได้ดังนี้

1. ความเรียบง่าย

พื้นฐานการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน แสดงโครงสร้างทางสังคมให้ปรากฏชัดเจนว่าชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่เป็นแบบกินง่าย อยู่ง่าย นอนง่าย ไม่ได้คำนึงถึงสิ่งอื่นมากนัก ขอให้ดูเป็นสุขสบายดีมีกินมีใช้ตามอัตภาพเท่านั้นก็พอ นี่เป็นความรู้สึกนึกคิดที่แท้จริงแบบชาวบ้านทั่วไป ซึ่งไม่ชอบพิธีรีตรองที่ยุ่งยากซับซ้อน ศิลปกรรมพื้นบ้านจึงมีลักษณะง่ายและเรียบ ตามสภาพชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ของเขา อันสะท้อนให้เห็นว่าศิลปินพื้นบ้านอยู่ในสังคมที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ย่อมสร้างงานขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวันตามความเป็นจริงโดยตรงไปตรงมา ไม่คดงอ ไร้อำนาจ ไร้มารยา ไม่เสแสร้ง บิดพลิ้ว ซื่อ ๆ ไม่ดัดจริต มีความจริงใจ มีลูกเล่นบ้างก็อย่างธรรมดา แสดงบุคลิกลักษณะพื้นบ้านที่ต้องการทำขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นหลักใหญ่ ไม่ได้คำนึงถึงความสวยงามมากนัก

อาจกล่าวได้ว่า ความเรียบง่ายในศิลปพื้นบ้านเป็นเสน่ห์ทางความงามของศิลปะอย่างหนึ่ง เป็นความงามตามธรรมชาติ เสน่ห์ของศิลปะพื้นบ้านอยู่ที่ความซื่อ อย่างที่เรียกว่า "สวยเพราะซื่อ สวยเพราะบริสุทธิ์" คือ ตรงในความคิดที่อยู่ภายในกรอบสังคม วัฒนธรรมชาวบ้าน ผลงานที่ผลิตออกมาจึงมีความบริสุทธิ์ใจเสมอ ไม่เห็นแก่สินจ้างรางวัล อิทธิพลทางจิตใจ จากความซื่อ ความจริงใจบริสุทธิ์ นอกจากแสดงให้เห็นในการดำเนินชีวิตประจำวันแล้ว ดังได้ปรากฏในงานศิลปกรรมที่คลุกคลีใกล้ชิดของตนคล้ายกับเป็นการถอดหัวใจอันซื่อบริสุทธิ์ไม่บิดเบือน จึงสร้างเสน่ห์ความงามอย่างประหลาดสร้างความประทับใจแก่ผู้พบเห็น

คุณลักษณะที่เป็นจริงของความเรียบง่าย นอกจากปรากฏในสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้แล้ว แม้แต่ในบทเพลงและการละเล่นพื้นเมืองทั้งเนื้อร้อง ทำนองและทำท่วงท่าจะเป็นไปเพื่อความเข้าใจง่าย มีความไพเราะ มีความงามตรงไปตรงมาตามแบบชาวบ้านได้ยินได้ฟังได้เห็นก็มี ความเข้าใจซาบซึ้งได้ทันที ไม่ใช่คำและความหมายลึกซึ้งเกินภูมิความรู้ทั่วไปของชาวบ้าน ศิลปะพื้นบ้าน จึงเป็นเสมือนเครื่องมือสื่อสาร (MEDIA) ที่สะท้อนภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่นอย่างถูกต้องตามความเป็นจริงที่สุดเสมือนอย่างในสมัยกรุงสุโขทัยบ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุขมีความเจริญรุ่งเรืองทุกด้าน ศิลปกรรมที่ปรากฏออกมาจึงมีความงาม มีความอ่อนช้อย มีความสมบูรณ์ และมีปรัชญาแฝงอยู่ด้วย

2. ประโยชน์ใช้สอย

วัตถุประสงค์ที่ศิลปินหรือช่างฝีมือพื้นบ้านคิดประดิษฐ์สิ่งใด ๆ ขึ้นมา อาจนับได้ว่ามีความสำคัญที่สุด เพราะสิ่งที่คิดสร้างขึ้นมาก็เพื่อต้องการใช้สอยโดยตรงไม่ได้มุ่งหวังจะนำไปใช้อย่างอื่น เช่น เพื่อตั้งแสดงหรืออวดและประกวดประชันกันหรือสำหรับเป็นอาหารใจอย่างศิลปะสมัยใหม่ ถึงจะมีบ้างก็ส่วนน้อย เช่น สร้างสรรค์งานขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการทางจิตใจ เพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาหรือความเชื่อ หรือเมื่อเวลามีความสุขสมบูรณ์พูนสุข และมีเวลาว่างมากก็อาจสร้างผลงานที่วิจิตรบรรจงได้ ซึ่งไม่เป็นแบบเรียบง่ายอย่างปกติ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ศิลปะพื้นบ้าน จะต้องมีความผูกพันขั้นมูลฐานกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเสมอ เนื่องจากมีวัตถุประสงค์ทำขึ้นสำหรับเป็นอรรถประโยชน์ในชีวิตประจำวันเป็นสำคัญ ดังกล่าวคือ ศิลปินพื้นบ้านจะสร้างงานอะไรขึ้นมาก็ตามจะต้องคำนึงความเป็นประโยชน์ทางปฏิบัติก่อนอื่น ยิ่งถ้าสิ่งนั้นสามารถใช้ให้เป็นประโยชน์มากมายหลายอย่างยิ่งเป็นการดีค้ำค่า เช่น คิดสานตะกร้าเนื้อละเอียดทึบ มีหูหิ้วมาได้ใบหนึ่งสามารถใช้ หาบ หิ้ว เก็บ ใส่ของต่าง ๆ ในหลายโอกาสได้คล่องตัว ทนทาน นับว่าถูกต้องตามวัตถุประสงค์มีคุณค่าและมีคุณภาพ

จากการสำรวจโดยมากเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน มักจะใช้ประโยชน์ได้มากอย่างและสะดวกง่ายต่อการใช้ แม้ว่าจุดประสงค์หลักเดิมที่เขาจัดทำขึ้นใช้นั้นอาจจะทำเพราะใช้งานเพียงอย่างสองอย่างเท่านั้น แต่ก็สามารถดัดแปลงได้ใช้เนกประสงค์ ส่วนจำนวนหรือปริมาณการผลิตนั้น โดยทั่วไปก็จัดทำขึ้นใช้แต่เฉพาะครัวเรือน ต่างคนต่างทำเป็นส่วนใหญ่ เพราะสมัยก่อนชาวบ้านทำสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นในครัวเรือนได้เอง จะซื้อหาแลกเปลี่ยนหรือไถ่ขวานกันก็แต่เฉพาะของใหญ่ของยาก หรือที่ต้องใช้ความรู้ความชำนาญพิเศษ หรือสิ่งที่ไม่ค่อยได้ทำใช้บ่อยครั้งเท่านั้น ดังนั้นจำนวนก็อาจจะมียากตามความจำเป็น คือ มีใช้ครบตามจำนวนครัวเรือน หรือมีพอใช้ตามความต้องการของสังคม ต่อมาในสมัยหลังการผลิตจะเพิ่มปริมาณมาก และเกิดแหล่งผลิตจำหน่ายขึ้นโดยเฉพาะ คือ มีผู้ค้าอาชีพเฉพาะอย่างทำขึ้นส่งจำหน่ายทั่วไป ชาวบ้านส่วนมากจึงไม่ต้องทำ เช่น การปั่นหม้อ การทำร่ม การทำหมวก กอบ ฯลฯ

3. วัสดุท้องถิ่น

ลักษณะเด่นของศิลปะพื้นบ้านที่นับว่ามีความสำคัญอย่างหนึ่ง คือ เรื่องวัสดุที่นำมาใช้ผลิตอาจจะเป็นเพราะความจำเป็นอย่างหนึ่ง ความสะดวกอย่างหนึ่ง อันเป็นข้อจำกัดทางสภาพสิ่งแวดล้อมนานาประการ ทำให้ชาวบ้านต้องใช้วัสดุต่าง ๆ ที่มีอยู่โดยรอบตัวแล้วตามธรรมชาตินั่นเอง นำมาสร้างสรรค์งานในชีวิตประจำวันของตนโดยปกติตามท้องถิ่นต่าง ๆ ก็มีวัสดุจำนวนมากมาตามธรรมชาติให้เลือกใช้วัสดุนั้น มีทั้งคุณภาพดีและเลว และในบางท้องถิ่นก็จะมีวัสดุบางอย่างที่ดีเป็นพิเศษกว่าท้องถิ่นอื่น ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าสิ่งของอย่างเดียวกัน คุณภาพอาจจะแตกต่างกัน ในแต่ละท้องถิ่นอาจจะไม่มีผลิตเลย เนื่องจากขาดวัสดุชนิดนั้น แต่กลับไปมีวัสดุชนิดอื่น จึงได้ผลิตงานออกมาต่างแบบกันออกไป

กล่าวอีกอย่างหนึ่งวัสดุในท้องถิ่นเป็นตัวกำหนดรูปแบบวิธีการและชนิดของศิลปกรรมพื้นบ้าน เพราะโดยทั่วไปศิลปกรรมพื้นบ้านจะแตกต่างกันไปตามถิ่นกำเนิด เอกลักษณ์ของศิลปะพื้นบ้านจึงมีลักษณะเด่นเฉพาะตัวเป็นไปตามถิ่นกำเนิด แม้จะเป็นของสิ่งเดียวกันอย่าง เช่น เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน ในแต่ละภาคจะมีรูปลักษณะแตกต่างกันอย่างเห็นชัด สิ่งของเครื่องใช้บางอย่างก็เป็นเฉพาะถิ่นทำขึ้นเท่านั้น เช่น เครื่องเขิน (ภาคเหนือ) เครื่องถม (ภาคใต้) ทาร์ม (ภาคเหนือ) ฉลุหนังตะลุง เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องมาจากวัสดุที่นำมาใช้ผลิตในท้องถิ่นนั้นมีจำนวนมาก คุณภาพดี สะดวก หาง่าย ราคาถูก หรือถือเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งสิ่งหนึ่งนอกเหนือจากความชำนาญและการทำสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ

ทุกวันนี้สภาพการณ์แบบดั้งเดิมเปลี่ยนไป ช่างฝีมือหรือศิลปินตามท้องถิ่นหนึ่งจะใช้วัสดุหรือวัตถุดิบจากอีกถิ่นหนึ่งนำมาผลิตผลงานของตน แต่อย่างไรก็ตามวัสดุในท้องถิ่นยังมีบทความสำคัญต่อการผลิตงานศิลปะพื้นบ้านโดยตรงอยู่ต่อไป

4. แบบอย่างสกุลช่างท้องถิ่น

ลักษณะรูปทรงแบบอย่างของศิลปกรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องชี้บอกให้เราทราบว่า สิ่งของนั้น ๆ เป็นฝีมือช่างหรือศิลปินพื้นบ้านจากที่ใด เนื่องจากรูปทรงและแบบอย่างทางศิลปะที่แสดงออกมาให้เราเห็นนั้น เป็นเอกลักษณ์หรือเป็นลักษณะเด่นเฉพาะตัวที่สามารถบอกให้เข้าใจได้ทันที อาทิ ลำดัด ชาติรี มโนห์ราชของภาคใต้ ฟ้อนเล็บของภาคเหนือ เชิงบังไฟของภาคอีสาน รำเดี่ยวเกี่ยวข้าวของภาคกลาง เป็นต้น การแสดงหรือการละเล่นแต่ละอย่างเหล่านี้ได้แสดงรูปแบบ (FORM AND STYLE) ออกมาให้เราเข้าใจลักษณะของท้องถิ่น หรือเอกลักษณ์ของท้องถิ่นกำเนิดที่เป็นพื้นบ้าน พื้นเมือง และแสดงให้เห็นวิถีชีวิตและบุคลิกของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นอย่างดี เพราะชีวิตความเป็นอยู่ศิลปวัฒนธรรมที่หล่อหลอมมาแต่อดีตถึงปัจจุบันมีความสำคัญต่อการประสานสัมพันธ์กับประชาชนในท้องถิ่นจนเกิดเป็นเอกลักษณ์อันงดงามมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาติ

ช่างฝีมือหรือศิลปินท้องถิ่นเป็นผู้สร้างสรรค์งานต่าง ๆ ของตนขึ้นมาตามความรู้ ความเข้าใจความเห็นดีเห็นงาม และตามพื้นฐานของชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมของตน ศิลปกรรมพื้นบ้านจึงมีลักษณะหรือแบบอย่างทางสกุลช่างแตกต่างเป็นไปตามถิ่นกำเนิดทั้งรูปแบบ วิธีการ และวัสดุ นอกจากนั้นแล้วปัจจัยที่ช่วยให้เกิดแบบอย่างสกุลท้องถิ่น คือ คติ ความเชื่อ แบบแผน กรรมวิธีถ่ายทอดสืบทอดกันมา โบราณ ประเพณีพื้นบ้าน พื้นเมือง ซึ่งเป็นสาเหตุที่ช่วยกำหนดแบบอย่างสกุลช่างท้องถิ่นขึ้น เช่น พระพุทธรูป บ้านกระบวยตักน้ำ งามอบ ฯลฯ ในแต่ละภาคต่างแสดงรูปแบบเฉพาะถิ่นหรือแสดงแบบฉบับเฉพาะตัวอย่างชัดเจน ทำให้ศิลปกรรมพื้นบ้านมีแปลก ๆ แตกต่างกันไปอย่างน่าดูน่าสนใจยิ่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นคุณลักษณะสำคัญของศิลปะพื้นบ้าน

5. ไม่รู้มากในกฎเกณฑ์

ศิลปินพื้นบ้านมีความอิสระมากทั้งในด้านความคิด และการสร้างสรรค์ผลงาน กล่าวคือ ชาวบ้านโดยทั่วไปไม่จำเป็นต้องมีความรู้สูงส่งได้รับการศึกษาดีมีภูมิปัญญามาก หรือแตกฉานในสรรพวิทยา การแขนงต่าง ๆ ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ตามแต่ใครจะมีความสนใจชอบในทาง ไหนไม่ได้คำนึงถึงภูมิปัญญา แต่ขึ้นกับความต้องการของเขาเอง ว่าอยากจะทำอะไร ทำไปทำไม จะใช้วัสดุ อะไร และจะได้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์หรือไม่ เมื่อเขาเห็นว่าสิ่งใดมีความจำเป็น เพื่อประโยชน์ใช้สอย ในชีวิตประจำวันก็จัดเลือกวัสดุใกล้ตัวที่จะให้ผลดีที่สุด ลงมือประดิษฐ์ขึ้นโดยเฉพาะสำหรับรับใช้สิ่งนั้น เพื่อ ให้เกิดประโยชน์ใช้สอยได้อย่างแน่นอน ไม่ใช่เพียงแค่ทำขึ้นมาเพื่อความสวยงามเพียงอย่างเดียว อาทิ สาน กระดังเพื่อใช้มัดข้าว สานตะข้องไว้ใส่ปลา คิดทำร้ายรำขึ้นสำหรับบูชาพระธาตุ การใช้สีในภาพเขียน ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมีความแปลกแตกต่างกัน เพราะความเป็นอิสระในการสร้างสรรค์อย่างหนึ่ง ความ ไม่ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์อย่างหนึ่ง และไม่คำนึงถึงความชำนาญทางความรู้ฝีมืออย่างเลิศอีกอย่างหนึ่ง

ความไม่รู้มากในกฎเกณฑ์ ไม่ว่าจะเป็นทางความรู้ ทางศิลปะดังกล่าวมาเป็นการช่วยให้ ชาวบ้านกล้าแสดงออกคือแสดงความต้องการแท้ ๆ ออกมาอย่างเปิดเผยแสดงอุปนิสัยใจคออันแท้จริงของผู้ กระทำแสดงความรู้สึกนึกคิดออกมาด้วยสัญชาตญาณธรรมชาติและประการสำคัญก็คือ แสดงลักษณะพิเศษ เกี่ยวกับพุทธิปัญญาและจิตใจอันบริสุทธิ์ ซึ่งถูกกล่อมเกลามาจากสังคมวัฒนธรรมอันไม่มีในตำราเรียนของตน มาแต่กำเนิด ศิลปกรรมพื้นบ้านจึงไม่ผูกมัดไว้กับกฎเกณฑ์หรือทฤษฎีในตำราอย่างสมัยใหม่ หากชาวบ้านใช้ ประสบการณ์การสังเกต เป็นครูสอนแล้วแก้ไขให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงเป็นสำคัญ โดยไม่ต้องห่วงกฎ เกณฑ์ ดังนั้น สิ่งที่ชาวบ้านเห็นดี เห็นงาม ก็จะทำมันออกมาตามความรู้สึกนึกคิดอย่างง่าย ๆ และถือเป็น การสืบทอดตามธรรมชาติ ตามประสบการณ์ โดยไม่มีทฤษฎีตำราเรียนทำให้เกิดความสวยงามอย่างธรรมชาติ

6. มีความสวยงาม

ความสวยงามในที่นี้ คือ ความสวยงามแบบชาวบ้านอันมีความงามอย่างธรรมชาติ ศิลปิน พื้นบ้านสร้างผลงานศิลปะเพื่อชาวบ้าน ตามวิสัยอย่างช่างศิลป์เมื่อสร้างสรรค์งานสิ่งใดย่อมต้องการทำให้งาน ชิ้นนั้นมีความเรียบร้อยมีความน่าดู มีความสวยงามเท่าที่จะทำได้ ชาวบ้าน ตามที่ทุกอย่างจะอำนวยเป็น ที่รู้กันว่า ชาวบ้านผู้สร้างสรรค์ศิลปกรรมพื้นบ้านนั้น มีข้อจำกัดอยู่หลายอย่าง อาทิ เรื่องวัสดุเครื่องมืออุปกรณ์ ความรู้ ความอดทน สิ่งสนับสนุน ประโยชน์ใช้สอย สภาพแวดล้อมและปัจจัยอื่น ซึ่งเป็นเรื่องความจำเป็น บังคับที่ต้องทำให้ศิลปินชาวบ้านสร้างผลงานต่าง ๆ ขึ้น โดยไม่ได้คำนึงถึงความสวยงาม ความเป็นเลิศทาง ศิลปะ แต่ทว่างานที่สร้างสรรค์ออกมาก็มีความสวยงามอย่างไม่ตั้งใจแฝงอยู่ในตัวของมัน ที่เป็นดังนี้เพราะว่า ช่างศิลปะชาวบ้านมีสุนทรียภาพอย่างสูง เป็นผู้รักสวยรักงาม รักความเป็นระเบียบเรียบร้อยอยู่ในจิตใจประ ดิษฐ์กรรมบางอย่างทำให้ผู้พบเห็นประทับใจในความรู้ ความสามารถ เพราะไม่คิดว่า ชาวบ้านจะสามารถคิด และทำได้อย่างวิจิตรพิสดาร ศิลปกรรมที่ชาวบ้านสร้างขึ้นบูชาตามความเชื่อถือและศาสนาที่เคารพเลื่อมใส อุทิศให้กับสิ่งที่รักและหวงแหนและถวายแก่พระราชหรือเจ้านายของตนจะมีความประณีตสวยงามกว่า ธรรมดา เนื่องจากอุปนิสัยใจคอที่แท้จริงของชาวบ้านเป็นผู้มีจิตใจบริสุทธิ์ ซื่อ และจริงใจด้วยแรงศรัทธา จึง ผลักดันให้ถ่ายทอดความรู้ความสามารถที่แท้จริงตามสัญชาตญาณออกมาอย่างเต็มที่ทั้งทางจิตใจและกำลังสติ ปัญญา ฉะนั้นจึงได้เห็นความงามของศิลปินพื้นบ้านที่แฝงไว้ด้วยความละเอียดอ่อนทางสุนทรียภาพ ซึ่งนอก

จากมีลักษณะความสวยงามตามศิลปะของท้องถิ่นแล้ว ยังแสดงออกอย่างตรงไปตรงมาตามความคิดความรู้สึกของผู้สร้างด้วย

7. มีราคาถูก

ศิลปะพื้นบ้านเป็นศิลปะเพื่อมวลชน ศิลปกรรมพื้นบ้านที่สร้างขึ้นจึงเป็นไปเพื่อรับใช้ชาวบ้านโดยตรง เพราะเป็นความต้องการด้านต่าง ๆ และความจำเป็นในชีวิตสังคม ดังนั้น ประดิษฐ์กรรมทั้งหลายสร้างขึ้น นอกจากมุ่งที่ความจำเป็นและประโยชน์ใช้สอยของประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งต้องมีใช้หรือมีความนิยมใช้แล้ว ยังต้องให้มีราคาถูกพอที่จะให้ประชาชนส่วนใหญ่สามารถซื้อหาเอาไว้ใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย แม้แต่การแสดงหรือเล่นที่เป็นของพื้นบ้านก็ต้องเป็นประโยชน์ หรือรับใช้ประชาชนในสังคมนั้นเป็นหลัก และต้องไม่มีค่าใช้จ่ายสูงจนเกินฐานะความสามารถที่ชาวบ้านจะหาได้ เพราะมีฉะนั้นการเล่นชนิดนั้นก็จะต้องสาบสูญไปในที่สุดเช่นกัน

ศิลปกรรมพื้นบ้านที่จำเป็นต้องมีราคากุ้มนั้น มิได้หมายความว่า ศิลปกรรมพื้นบ้านด้อยคุณค่าก็หาไม่ แต่เป็นไปตามลักษณะของสภาพชีวิตทางสังคมที่เป็นแบบเรียบง่าย เป็นไปตามความสะดวก วัตถุประสงค์ทาง่าย ราคาต่ำและเพื่อประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ ฉะนั้นศิลปกรรมอย่างนั้น ๆ จะดีเด่นหรือวิเศษอย่างไร แต่ถ้าไม่เกิดประโยชน์แก่ประชาชนส่วนใหญ่แล้ว ก็หาได้ชื่อว่าศิลปะเพื่อมวลชนไม่สิ่งของราคากุ้มนิยไมหมายความว่า สิ่งของนั้นไม่ดี การกำหนดคุณค่าเป็นเรื่องของประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้ใช้ สิ่งใดที่ประชาชนต้องการใช้มากก็ต้องผลิตออกมามากเพื่อให้พอใช้ตามความจำเป็นศิลปะพื้นบ้านจึงมีลักษณะเด่นเฉพาะตัวที่เราสามารถสังเกตเห็นได้ประการหนึ่ง คือมีราคากุ้มน มีจำนวนมาก นิยมใช้กันแพร่หลายในพื้นที่บ้านทั่วไป

คุณค่าของศิลปะพื้นบ้าน

การที่องค์การสหประชาชาติได้มีการรณรงค์ให้มีการรณรงค์ให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชนในแต่ละท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมพื้นบ้านแสดงให้เห็นว่าศิลปะพื้นบ้านเป็นที่ยอมรับกันถึงคุณค่าในตัวของมันเอง ซึ่งมีลักษณะเป็นสากลและถือว่าเป็นสมบัติของนานาชาติ เป็นตัวแทนของท้องถิ่น ของภูมิภาคและของชาติ เพราะมีการผลิตงานขึ้นตามรูปลักษณะที่แตกต่างกันทั้งทางด้านวัฒนธรรม บุคลิกลักษณะ วัสดุ ความเชื่อถือ ประเพณี ศาสนา ดนตรี และการเล่นที่โลกถือกันว่าเป็นของสากล เนื่องจากมีลักษณะที่แสดงออกเป็นตัวของตัวเอง ที่มนุษย์ทุกหมู่เหล่าสามารถใช้เป็นสื่อความเข้าใจหรือศึกษาและชื่นชมได้ตามความต้องการ ศิลปะพื้นบ้านเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นผลงานที่มีคุณภาพ เนื่องจากศิลปะพื้นบ้านเป็นรากฐานของศิลปะประจำชาติโดยที่ศิลปะประจำชาติใด ๆ ก็ย่อมเกิดจากการเลือกสรร รูปแบบ วิธีการ วัสดุ และเหตุผลที่ต้องตาต้องใจ คนส่วนรวมทั้งชาติ เป็นที่ยอมรับเอาเป็นสิ่งที่แสดงเอกลักษณ์แห่งชาติของตน การที่จะได้มาซึ่งรูปแบบและรสนิยมของศิลปะประจำชาติจะต้องอาศัยรูปแบบและรสนิยมของศิลปะจากคนใดคนหนึ่งหรือจากกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งสร้างสรรค์ศิลปะได้งดงามต้องตาต้องใจคนส่วนใหญ่ จนคนส่วนใหญ่เลือกและยอมรับเอาไว้เป็นศิลปะของชาติเช่นเดียวกับดนตรีและนาฏศิลป์ การขับร้อง บรรเลง และการแสดงที่เป็นต้นฉบับย่อมพัฒนามาจากการแสดงพื้นบ้านของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เมื่อได้รับความนิยม ได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ขึ้นอย่างแท้จริงก็กลายเป็นดนตรีและนาฏศิลป์แห่งชาติไปในที่สุด

ศิลปะพื้นบ้านเป็นวิถีชีวิตที่แท้จริงของประชาชน การสร้างสรรค์ศิลปะของมนุษย์ ไม่ว่าจะสาขาใด ๆ ย่อมมีกำเนิดมาจากการสร้างสนองความต้องการทางร่างกาย ทางอารมณ์ และทางสังคมของมนุษย์

การสร้างสรรค์สนองความต้องการเหล่านี้เมื่อเพิ่มความงามเข้าไปด้วยกันก็เป็นที่มาของศิลปประยุกต์ วิจารณ์ศิลป์ และศาสนศิลป์ ซึ่งโดยธรรมชาติมนุษย์แต่ละชุมชน แต่ละกาลสมัย แต่ละเผ่าพันธุ์ ย่อมมีสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ ศาสนาและสังคมที่แตกต่างกัน ต้องการการกิน อยู่หลับนอน หรือการนั่งนอน ยืน เดิน ที่แตกต่างกัน มนุษย์แต่ละคนแต่ละชุมชน และแต่ละยุคสมัยจึงสร้างสรรค์เฉพาะสิ่งที่จำเป็นสำหรับตนเอง และชุมชนของตนเองก่อน การสร้างสรรค์ในเบื้องต้นนี้คือ ศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับชีวิตที่แท้จริงของประชาชนเหล่านี้สำคัญต่อมนุษยชาติเพียงใดก็อาจแยกพิจารณาได้เป็น 2 ทางด้วยกัน คือ ในด้านที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันบุคคล และในด้านที่เกี่ยวกับชุมชนและสังคมส่วนรวม

ในด้านที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของบุคคล

ช่วยให้เกิดความสะดวกสบาย

งานศิลปหัตถกรรมส่วนใหญ่ย่อมมีหน้าที่ในทางประโยชน์ใช้สอยและในอริยาบทต่าง ๆ ของมนุษย์ ได้แก่ การนั่ง นอน ยืน เดิน และการกินอยู่หลับนอน เร็วและสะดวกขึ้น สิ่งใช้สอยจึงจำเป็นตลอดเวลาทุกสถานที่ เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันมนุษย์ และแม้ว่าตามความเป็นจริงภาชนะใช้สอย เช่น หม้อหุงข้าวต้ม หรือจานใส่อาหารนั้นกินเข้าไปไม่ได้เหมือนอาหาร แต่ก็เป็นส่วนประกอบอย่างสำคัญที่จะทำให้การกินอาหารสะดวกขึ้น ถ้าปราศจากหม้อหุงข้าวและจานชามใส่อาหารแล้ว เราจะกินอาหารอย่างสะดวกและปกติไม่ได้เลย เป็นต้น ในชีวิตประจำวันของมนุษย์เรานั้น อาจจะขาดศิลปอันเป็นสิ่งสนองความต้องการทางร่างกายไม่ได้เป็นอันขาด งานหัตถกรรมสร้างสรรค์สิ่งใช้สอยจึงเกิดขึ้นก่อนศิลปะและมีการคลี่คลายมาตลอด ควบคู่กับวิวัฒนาการด้านอื่น ๆ ของมนุษย์

2. ช่วยให้เกิดความประณีต

คุณลักษณะสำคัญของงานศิลปหัตถกรรมคือ มีความงดงามอันเกิดจากการสร้างสรรค์ด้วยมือ และการบังคับอันพิถีพิถันประณีตต่าง ๆ งานศิลปหัตถกรรมจึงเป็นสิ่งที่กลั่นกรองออกมาจากจิตใจเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดความคิดและรสนิยมทางความงามของผู้สร้างสรรค์ออกมาให้เห็นคุณลักษณะนี้จะช่วยให้เกิดความชื่นชมและสุนทริยรสแก่ผู้พบเห็น เพราะเมื่อจิตใจได้สัมผัสกับความประณีตนั้นเองจะเพิ่มความประณีตละเอียดอ่อนแก่ผู้พบเห็นเป็นลำดับ ความประณีตทางจิตใจนี้ส่งผลไปถึงการคิดคำนึงอย่างมีเหตุผลและสำรวจระวัง ย่อมจะต่อเนื่องไปถึงการควบคุม กาย วาจา และใจ ประณีตตามไปด้วย เคยปรากฏผลจากการวิจัยของนักจิตวิทยาว่า กุลบุตร กุลธิดา ที่เกิดในครอบครัวที่มีรสนิยมใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ที่ล้วนแต่ประณีตงดงามสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ได้ขัดเกลาให้สมาชิกในครอบครัวมีจิตใจที่ละเอียดอ่อนประณีต โดยเริ่มจากความระมัดระวังมิให้สิ่งใช้สอยแตกหักเสียหาย ก็จนนิสัยนี้ถ่างโยงไปถึงความสำรวมระวังในการนั่ง นอน ยืน เดิน อากัปกริยา และการกระทำด้านอื่น ๆ ตรงข้ามกับสมาชิกในครอบครัว ที่ไม่สนใจเรื่องความประณีตงดงามสมาชิกในครอบครัวมีความคิด และการกระทำที่หยาบกระด้างในที่สุดก็เป็นพวกที่ก่อปัญหาให้แก่สังคม

ในด้านเกี่ยวกับสังคมเป็นส่วนรวม

1. เกี่ยวกับเศรษฐกิจ

งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านโดยทั่วไปคือการนำเอาวัสดุหรือวัตถุดิบที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาดัดแปลงสร้างสรรค์หรือปรับปรุงให้เกิดประโยชน์ใช้สอย โดยเริ่มต้นจากการสร้างสิ่งใช้สอยสนองความต้องการในครัวเรือนของตนเองก่อน แล้วจึงขยายวงกว้างออกไปสนองความต้องการของชุมชนในท้องถิ่นในภูมิภาค และสนองความต้องการของคนในชาติเป็นระบบการผลิตเบื้องต้นใช้วัสดุและ

แรงงานในท้องถิ่นนั้น ๆ เอง การที่ครอบครัวชุมชนหรือท้องถิ่นสามารถสร้างสิ่งใช้สอยสนอง ความต้องการของตนเองได้ เป็นเหตุให้ไม่ต้องไปซื้อหาหรือแลกเปลี่ยนสิ่งใช้สอยจากครอบครัวอื่น หรือท้องถิ่นอื่น ๆ และถ้าสามารถทำขายไปยังครอบครัวอื่น ท้องถิ่นอื่นได้ด้วยก็จะเป็นทางให้เกิดรายได้ งานหัตถกรรมพื้นบ้าน จึงเป็นรากฐานทางเศรษฐกิจเบื้องต้นเช่นเดียวกับงานเกษตรกรรมเคยปรากฏตัวอย่างในประเทศที่มั่งคั่งทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน เช่น ญี่ปุ่น และจีน รากฐานทางเศรษฐกิจของทั้งสองชาตินี้เริ่มต้นด้วยงานหัตถกรรมแล้วแปรรูปมาเป็นอุตสาหกรรมในระยะหลัง

แม้แต่ในประเทศไทย ในอดีตเคยมีอิสรภาพทางเศรษฐกิจมากกว่าในปัจจุบัน เพราะคนไทยเป็นนักเกษตรกรรม และหัตถกรรม จะประกอบอาชีพทำไร่ไถนาพอหาอาหารไว้ได้เป็นหลักพอว่างจากการเก็บเกี่ยวหรือไถหว่านก็จะทำงานหัตถกรรมสร้างสิ่งใช้สอยไว้ใช้เอง ดังมีคำกล่าวที่ว่า "พอว่างจากการนา หุญโทผ้า ชายตีเหล็ก" เป็นต้น แม้กระทั่งเด็กเล็กออกไปเลี้ยงวัวควายตามชายทุ่ง ก็จักตอก ฟันเชือก หรือสานกระบุงตะกร้าไปด้วย จึงทำให้คนไทยรุ่นก่อนไม่ต้องซื้อหาสิ่งใดจากต่างชาติ มีอิสระและความมั่นคงทางเศรษฐกิจดีกว่าคนไทยสมัยปัจจุบัน

2. เกี่ยวกับวัฒนธรรม

งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นการสร้างสรรค์ทางวัตถุ ซึ่งเป็นไปตามรสนิยมทางจิตใจของมนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์ ที่ต่างมีความพึงพอใจในเรื่องรูปร่าง ทรวดทรง สี หรือลวดลายที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามรสนิยมตกทอดที่ถ่ายทอดสะสมกันมาในสายวัฒนธรรมของมนุษย์แต่ละชาติพันธุ์ การที่ผู้คนได้ใช้สอยสิ่งของเครื่องใช้ที่มีลักษณะของตนหรือได้พบเห็นสิ่งแวดล้อมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติตนเป็นประจำ ก็จะมีลักษณะเดียวกับการที่ได้พูดได้เขียนภาษาของตน ได้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ประเพณีของตนอยู่เป็นประจำ ย่อมจะเป็นหลักประกันว่าชาติของตนย่อมจะไม่สูญหาย งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่มีผลเกี่ยวโยงต่อวัฒนธรรมโดยตรง

ปัจจุบันนี้องค์การสหประชาชาติได้มีความมุ่งมั่นที่จะรักษาและผดุงส่งเสริมให้วัฒนธรรมของแต่ละชาติได้ก้าวหน้าขึ้นตามวิถีทางแห่งตน เพราะมีหลายชาติที่ได้สูญเสียเอกลักษณ์แห่งชาติตนไปอย่างน่าเสียดาย เพราะประชาชนส่วนมากนิยมวัฒนธรรมของชาติอื่น จึงได้กลายเป็นเมืองขึ้นทางวัฒนธรรมของชาติอื่น ๆ ไปโดยปริยาย

3. เกี่ยวกับอาชีพ

การประกอบอาชีพช่างศิลปหัตถกรรม จัดว่าเป็นงานสัมมาอาชีพอย่างแท้จริง เพราะเป็นการสร้างความสะดวกสบาย และสร้างสิ่งแวดล้อมที่สุนทรีย์ให้กับเพื่อนมนุษย์ในกระบวนการทำงานก็มีได้สร้างมลภาวะหรือความทุกข์ยากเดือดร้อนให้ผู้ใด ทั้งเป็นงานอิสระ สามารถประกอบการได้ด้วยตัวคนเดียว เพราะเป็นงานที่อาศัยความคิดอ่านสร้างสรรค์ และมีมือการทำงานเป็นหลัก ต้องการเครื่องมือและเครื่องทุนแรงแต่น้อย จึงเป็นอาชีพที่ไม่ต้องลงทุนลงแรงมากเหมือนเกษตรกรรม หรืออุตสาหกรรมองงานศิลปหัตถกรรมนั้นทำได้ทุกฤดูกาลและใช้ช่วงเวลาต่อเนื่องกัน จึงเป็นทางให้ประชาชนใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ไม่หมกมุ่นอยู่ในอบายมุข งานช่างศิลปหัตถกรรมนี้ หากจะยึดเป็นอาชีพอย่างจริงจังก็สามารถจะมั่นคงและก้าวหน้าได้เช่นเดียวกับสัมมาอาชีพอื่น ๆ เพราะโดยธรรมชาติการทำงานช่างนั้นยังทำก็ยิ่งชำนาญ จะสามารถสะสมความคิดอ่านและเทคนิควิธีการเพื่อทำงานให้ก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ

4. เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ

การพัฒนาประเทศ คือ การปรับปรุงชาติบ้านเมืองให้มีความก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมือง ซึ่งจะต้องปรับปรุงทั้งในด้านวัตถุและจิตใจให้เจริญก้าวหน้าไปพร้อมกัน

ในทางวัตถุได้แก่การปรับปรุงสร้างสรรค์ หรือใช้สอยสิ่งที่มีอยู่แล้วในให้เกิดประโยชน์ คุ่มค่า เป็นต้นว่า การใช้ทรัพยากรหรือพลังงานต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ทางการผลิต เพื่อแสวงหารายได้ เข้าประเทศ งานหัตถกรรมนั้นสามารถปรับปรุงการผลิตให้ได้ผลเท่าเทียมกับเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม เพราะงานหัตถกรรมเป็นการผลิตเบื้องต้นไม่ต้องอาศัยทุนหรือเครื่องมือมากมายเหมือนงานอื่น เนื่องด้วยเป็น งานที่ต้องการเพียงบุคคลที่มีกิจนิสัยทางการงานเท่านั้น ทั้งสามารถนำวัตถุดิบธรรมชาติมาดัดแปลงใช้สอยได้ โดยไม่ต้องเลือกฤดูกาลเพราะงานช่างสามารถทำได้ในแทบทุกสภาพอากาศทั้งกลางวันและกลางคืน อนึ่ง การ นำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาแปรรูปใช้สอย ย่อมเป็นการผลิตที่มีต้นทุนต่ำเพราะไม่ต้องขนส่งทางไกล ประการ สุดท้าย การแปรรูปวัตถุดิบในท้องถิ่นโดยกำลังแรงงานคนในท้องถิ่น เพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น ด้วย ย่อมมีคุณค่าทางเศรษฐกิจรอบด้านนับเป็นเป้าหมายสำคัญยิ่งของการพัฒนา

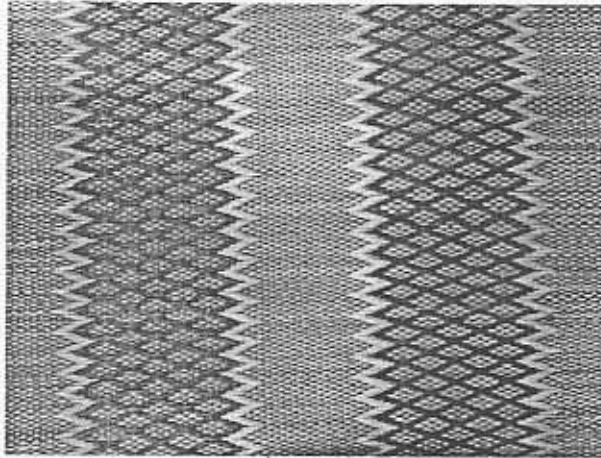
ส่วนการพัฒนาทางด้านจิตใจ ยังจะต้องควบคู่กับการพัฒนาทางด้านวัตถุนั้น งานศิลปหัตถกรรม จึงมีส่วนช่วยอยู่มากในเรื่องทำให้เกิดความประณีตเรียบร้อย เพราะเมื่อสิ่งที่ใช้สอยมีหน้าที่คอยสนองความ ต้องการเฉพาะทาง มีจำนวนเพียงพอย่อมเกิดระเบียบขึ้นในชีวิตประจำวัน ยิ่งไปกว่านั้น ถ้าใช้สิ่งใช้สอยมีความ งดงามประณีตด้วยก็จะเป็นสิ่งแวดล้อมให้เกิดการพัฒนาทางด้านจิตใจอยู่ตลอดเวลา แม้แต่เพียงที่มีผู้คนส่วน หนึ่งในสังคมมีอาชีพช่างศิลปหัตถกรรมได้สัมผัสความงามประณีตอยู่เป็นนิตยัตติใจของคนเหล่านั้นย่อม ประณีตอ่อนโยน ในที่สุดก็จะเป็นพวกที่สร้างสรรค์ สันติสุขให้แก่ชุมชนและสังคม

5. เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ

ความมั่นคงของชาติย่อมเกิดขึ้นได้ เพราะความเป็นปกติสุขของผู้คนที่เป็นพลเมืองของ ชาติ และความปกติสุขของพลเมืองย่อมเป็นผลสืบเนื่องมาจากพลเมืองมีอาชีพการเงินแสวงหารายได้เลี้ยงคน โดยสุจริต ชุมชนมีความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ มีความมั่นคงในทางวัฒนธรรมทั้งทางวัตถุ และทางใจสังคมมี ความเจริญก้าวหน้าตามขั้นตอนที่ถูกที่ควรและอยู่บนรากฐานทางประวัติศาสตร์ของตนเองในสังคมที่ประชาชน อยู่เป็นปกติสุข ประเทศชาติมีความมั่นคงทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ประชาชนย่อมมีงาน ศิลปหัตถกรรมเป็นเสมือนอารมณ์ส่วนหนึ่งของชีวิต

ด้วยเหตุนี้ประวัติศาสตร์มนุษยชาติ จึงได้ถือเอาประดิษฐ์กรรมสิ่งใช้สอยและการสร้าง สร้างสิ่งงดงามเป็นลัทธิระดับความเจริญของมนุษยชาติตลอดมา ซึ่งปรากฏว่าในอารยประเทศที่มั่นคงทาง เศรษฐกิจ และมีความมั่นคงทางวัฒนธรรม ทั้งทางตะวันตก และตะวันออก ต่างสนับสนุนการผดุงรักษาวัฒน ธรรมพื้นบ้าน สนับสนุนการพัฒนาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านให้ ก้าวหน้าไปพร้อมกับการพัฒนาด้านอื่นเพราะ ความก้าวหน้าไปพร้อมกันทุกด้านนั้นคือ ความมั่นคงของชาติ

แบบและรูปทรงผลิตภัณฑ์
ประเภทเครื่องจักสานและถักทอ

กลุ่มสตรีทอเสื่อบ้านหนองเกาะน้อย
เลขที่ 8 หมู่ 12 ตำบลทุ่งวัง อำเภอสตึก
จังหวัดบุรีรัมย์

กลุ่มสตรีทอเสื่อบ้านหนองเกาะน้อย
เลขที่ 8 หมู่ 12 ตำบลทุ่งวัง อำเภอสตึก
จังหวัดบุรีรัมย์

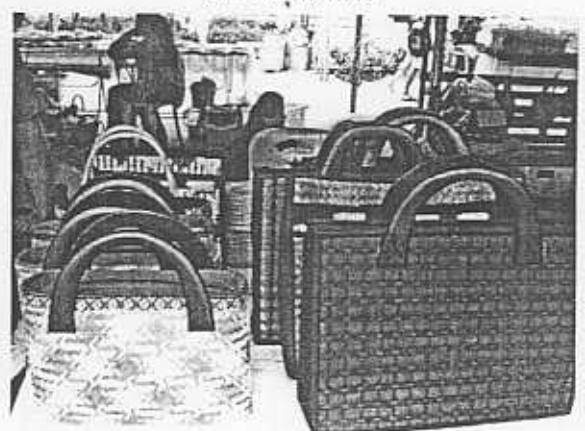
บ้านนาห้วยกอก อำเภอดอนตาล
จังหวัดมุกดาหาร

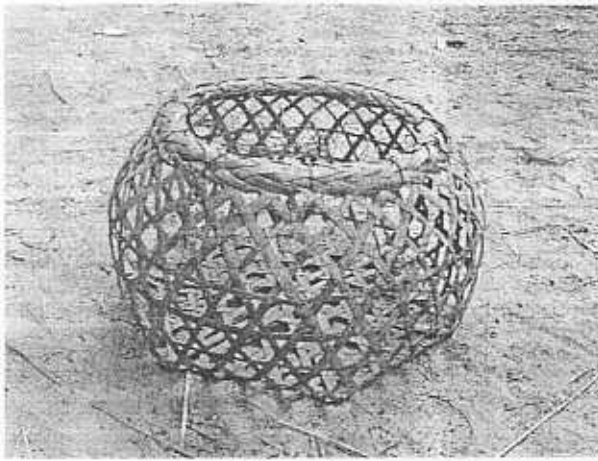
บ้านนาห้วยกอก อำเภอดอนตาล
จังหวัดมุกดาหาร

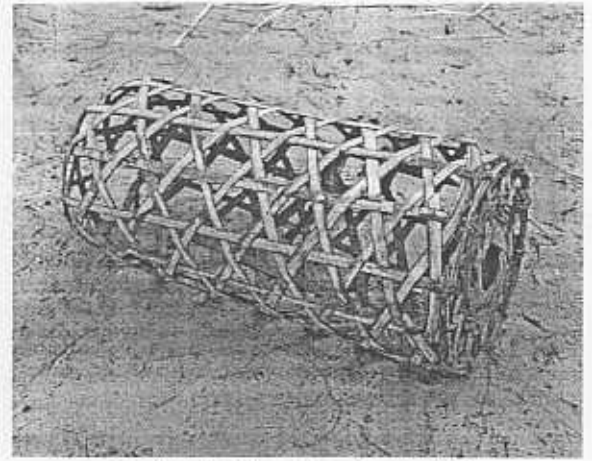
กลุ่มสตรีจักสานบ้านนาสะไมย์
จังหวัดยโสธร

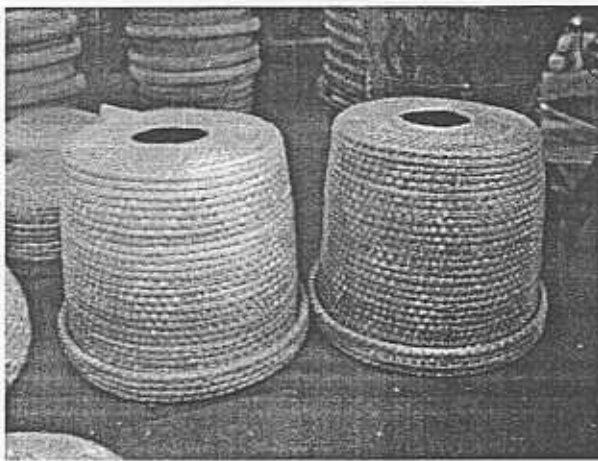
กลุ่มสตรีจักสานบ้านนาสะไมย์
จังหวัดยโสธร

เซ่ง ตำบลสิงห์โคก อำเภอเกษตรวิสัย
จังหวัดร้อยเอ็ด

เซ่ง ตำบลสิงห์โคก อำเภอเกษตรวิสัย
จังหวัดร้อยเอ็ด

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรหนองฟ้า
จังหวัดร้อยเอ็ด

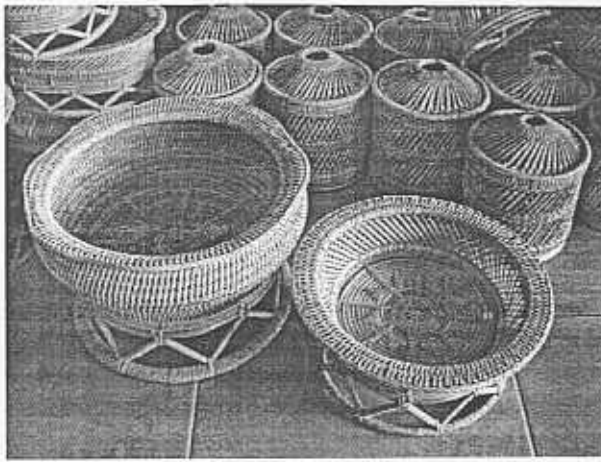
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรหนองฟ้า
จังหวัดร้อยเอ็ด

ตะกร้าก้านมะพร้าว
จังหวัดร้อยเอ็ด

ตะกร้าก้านมะพร้าว
จังหวัดร้อยเอ็ด

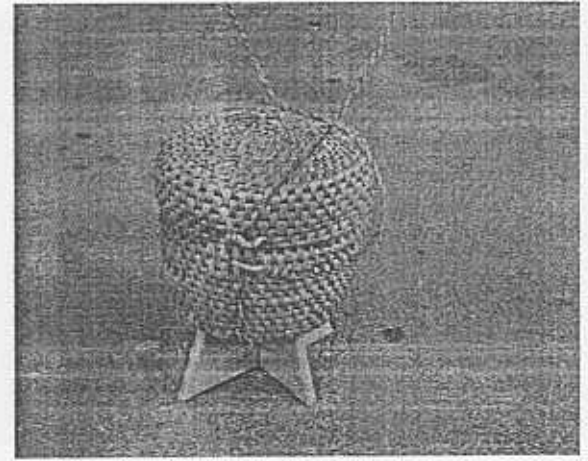
กลุ่มหัตถกรรมหวายบ้านบุหม
จังหวัดสุรินทร์

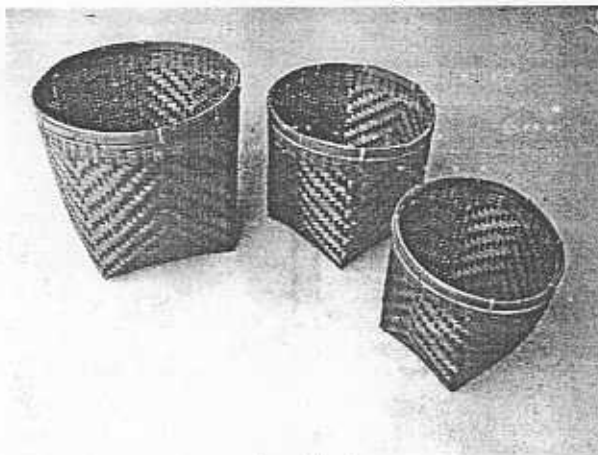
กลุ่มหัตถกรรมหวายบ้านบุหม
จังหวัดสุรินทร์

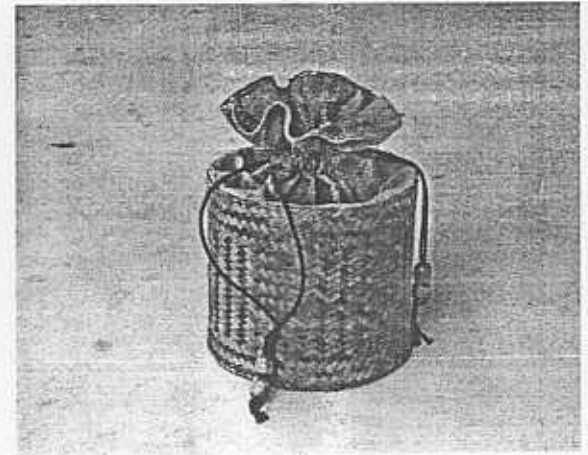
บ้านแสนสุข
จังหวัดอำนาจเจริญ

บ้านแสนสุข
จังหวัดอำนาจเจริญ

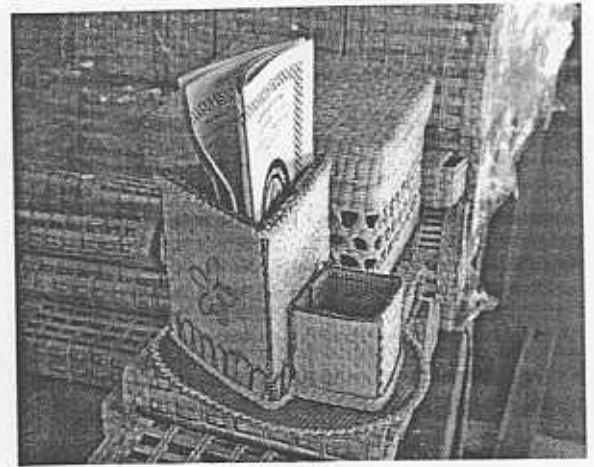
บ้านสร้างถ่อ
จังหวัดอำนาจเจริญ

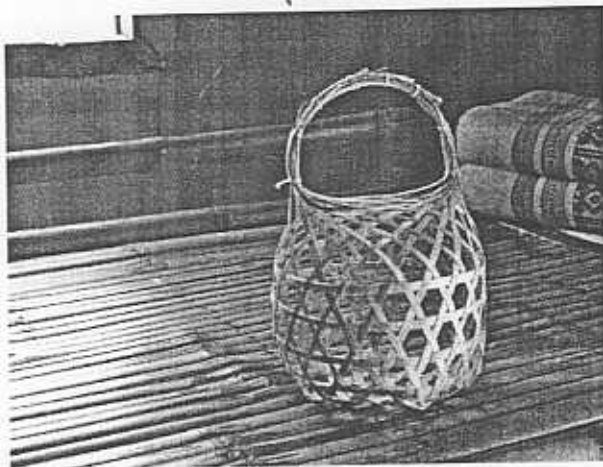
บ้านสร้างถ่อ
จังหวัดอำนาจเจริญ

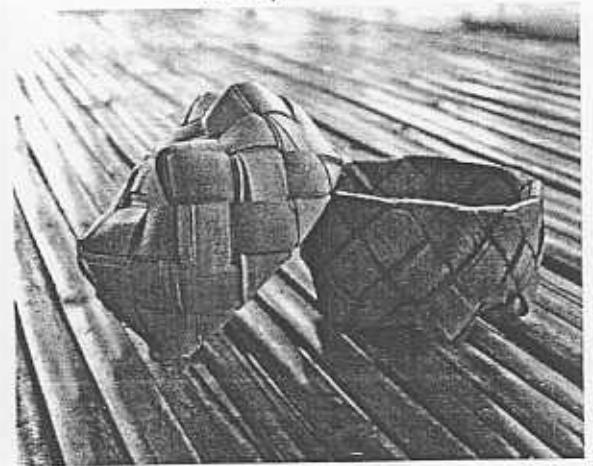
กลุ่มจักสานบ้านแดง
จังหวัดอุบลราชธานี

กลุ่มจักสานบ้านแดง
จังหวัดอุบลราชธานี

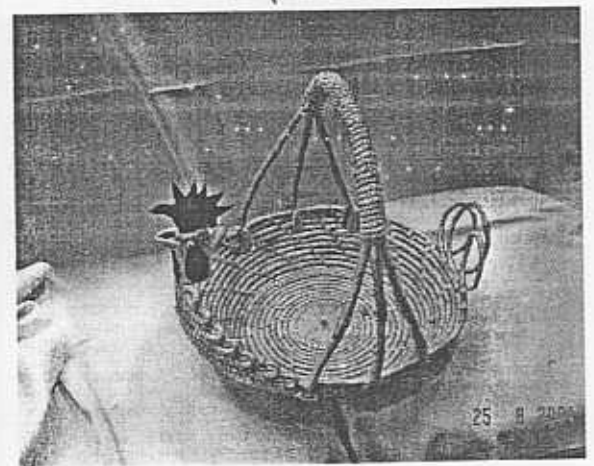
ชะลอมไข่เค็มบ้านไหลทุ่ง
จังหวัดอุบลราชธานี

กระติบข้าวใบตาลบ้านสะพือ
จังหวัดอุบลราชธานี

กลุ่มทอเสื่อใบเตยบ้านโคกระเวียง
จังหวัดศรีสะเกษ

จังหวัดบุรีรัมย์

ศูนย์สาธิตผ้าไหมแพรวาตำบลคำม่วง
จังหวัดกาฬสินธุ์

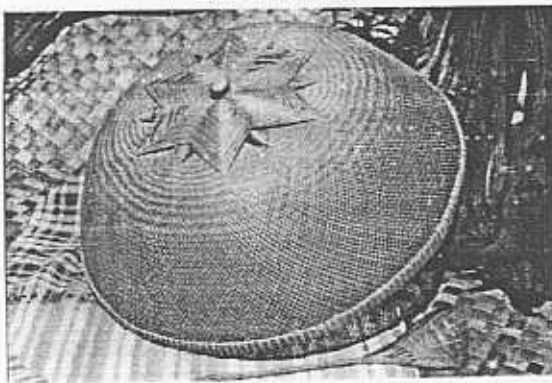
ศูนย์สาธิตผ้าไหมแพรวาตำบลคำม่วง
จังหวัดกาฬสินธุ์

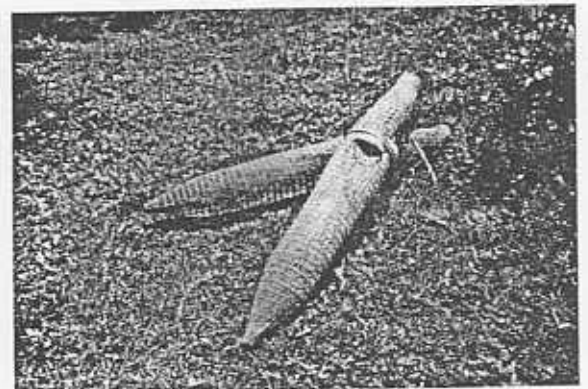
กลุ่มหัตถกรรมจากกกบ้านเหล่าพัฒนา
จังหวัดนครพนม

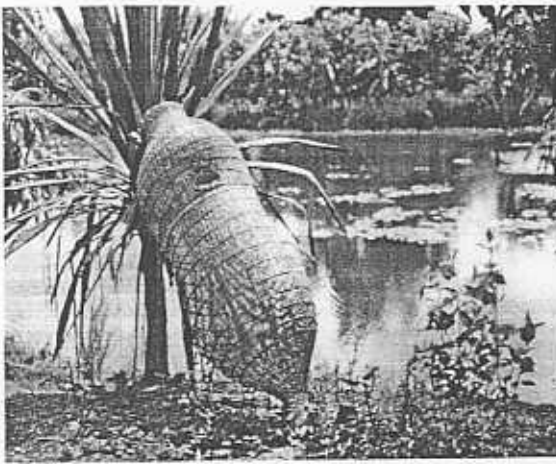
กลุ่มหัตถกรรมจากกกบ้านเหล่าพัฒนา
จังหวัดนครพนม

จังหวัดอุบลราชธานี

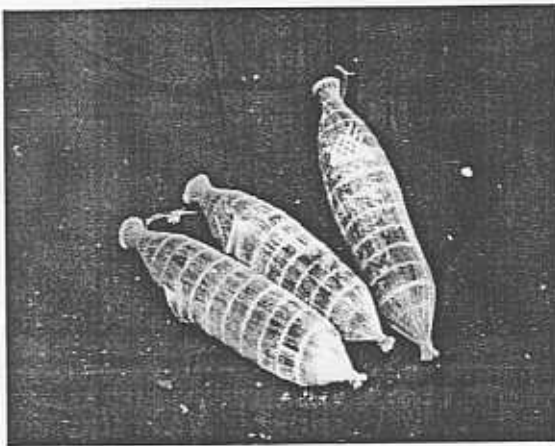
จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี

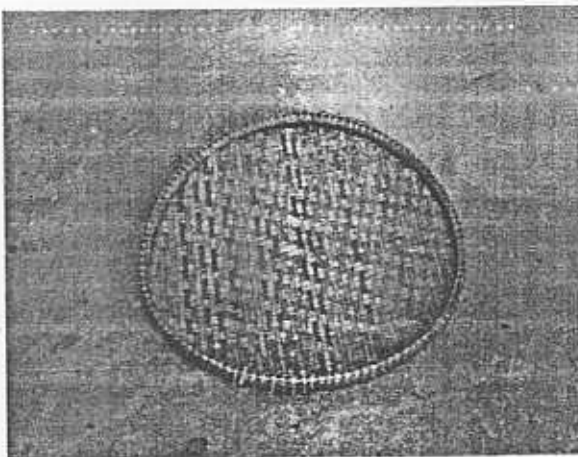
จังหวัดอุบลราชธานี

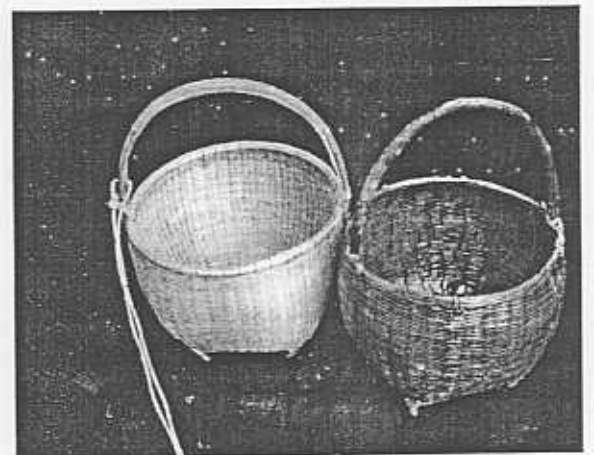
จังหวัดอุบลราชธานี

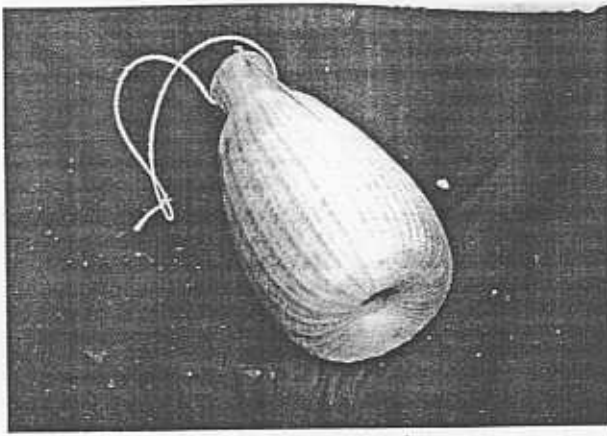
จังหวัดอุบลราชธานี

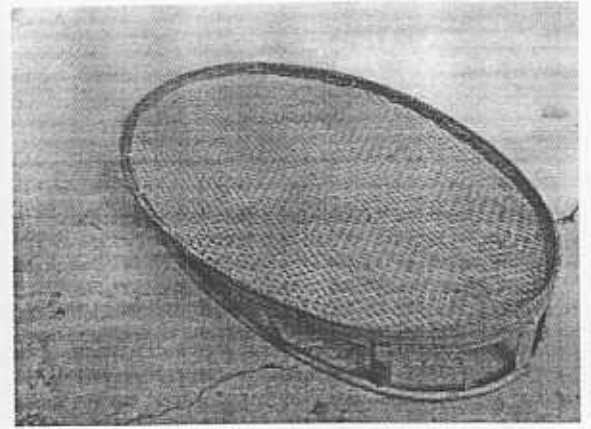
จังหวัดอุบลราชธานี

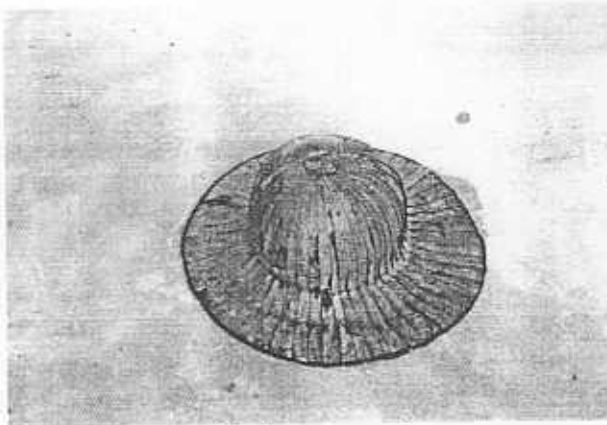
จังหวัดอุบลราชธานี

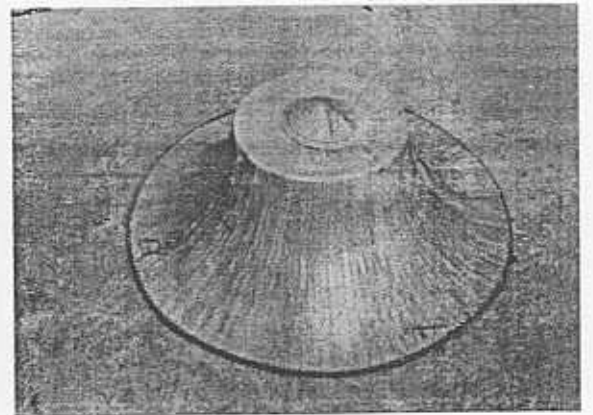
จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี

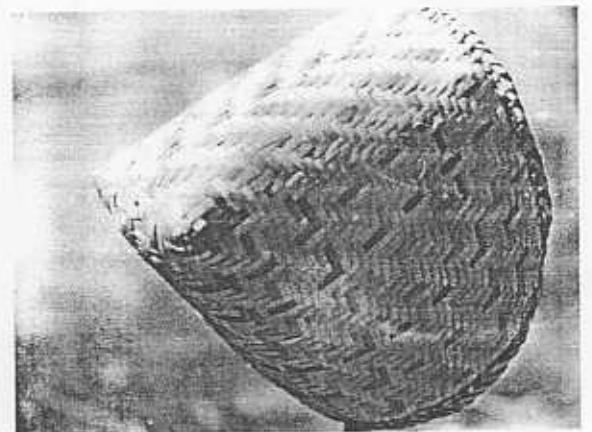
จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี

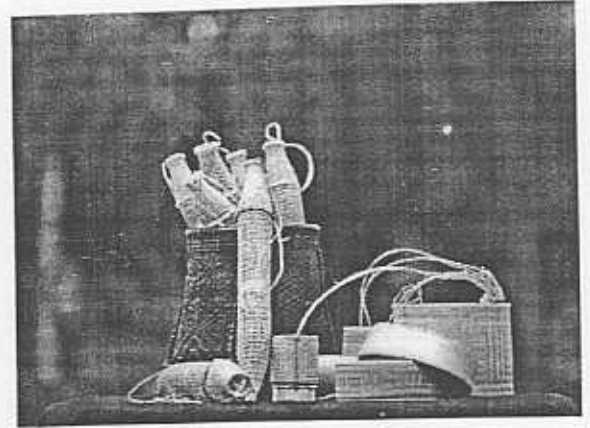
จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี

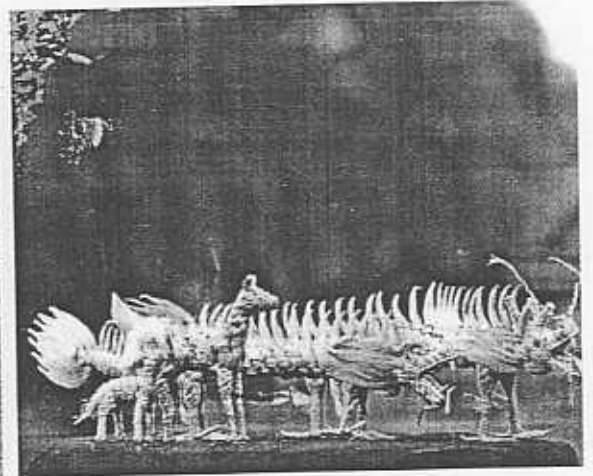
จังหวัดอุบลราชธานี

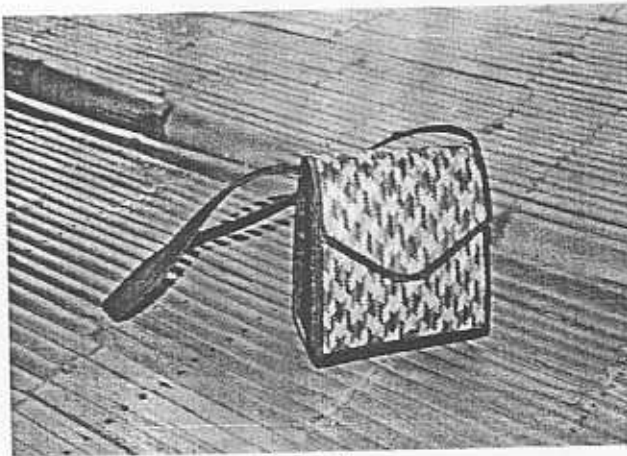
จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี

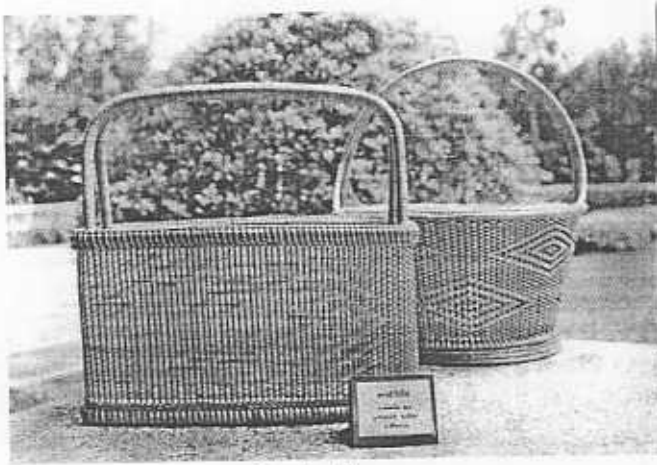
จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดยโสธร

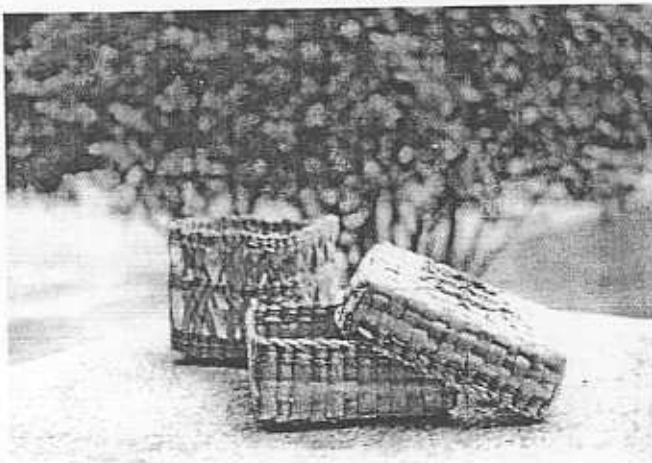
จังหวัดยโสธร

จังหวัดศรีสะเกษ

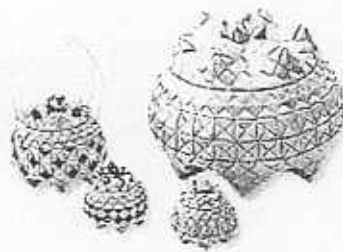
จังหวัดศรีสะเกษ

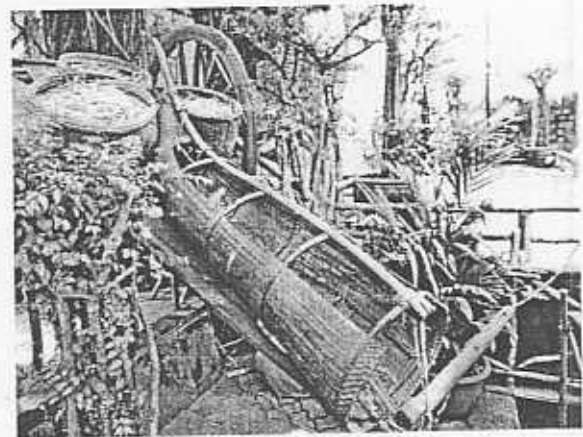
จังหวัดศรีสะเกษ

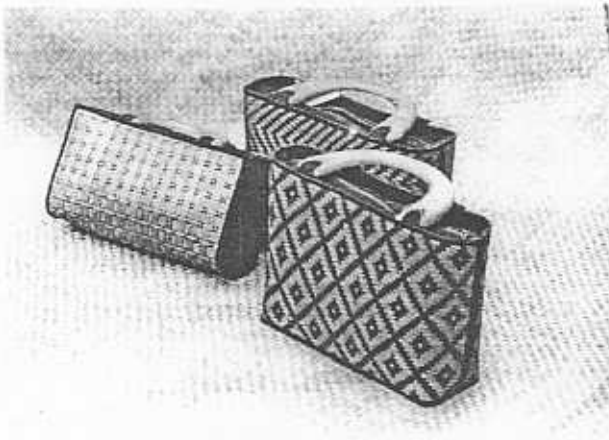
จังหวัดศรีสะเกษ

จังหวัดศรีสะเกษ

จังหวัดสุรินทร์

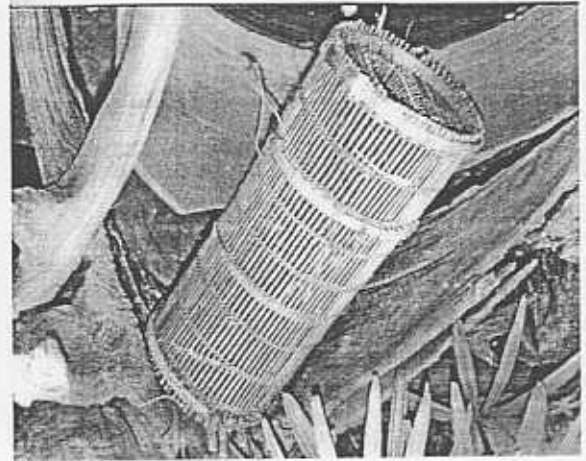
จังหวัดอำนาจเจริญ

จังหวัดอำนาจเจริญ

จังหวัดอำนาจเจริญ

จังหวัดอำนาจเจริญ

จังหวัดมุกดาหาร

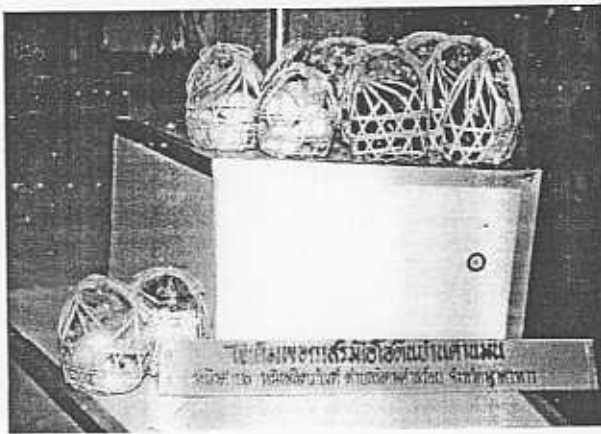
จังหวัดมุกดาหาร

จังหวัดมุกดาหาร

จังหวัดมุกดาหาร

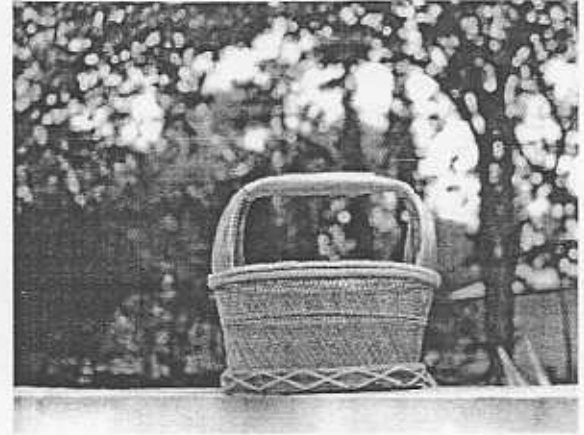
จังหวัดมุกดาหาร

จังหวัดมุกดาหาร

จังหวัดร้อยเอ็ด

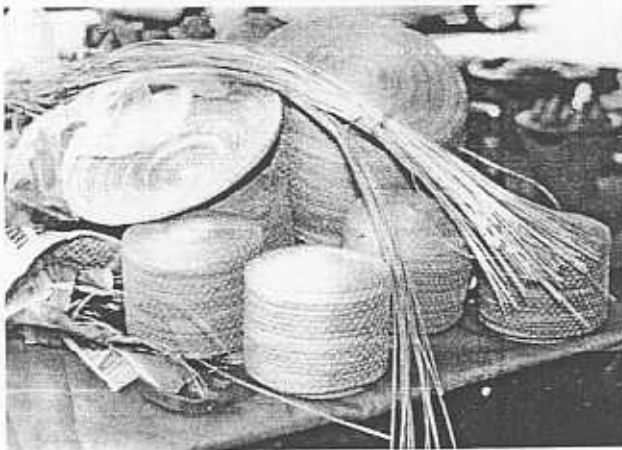
จังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ด

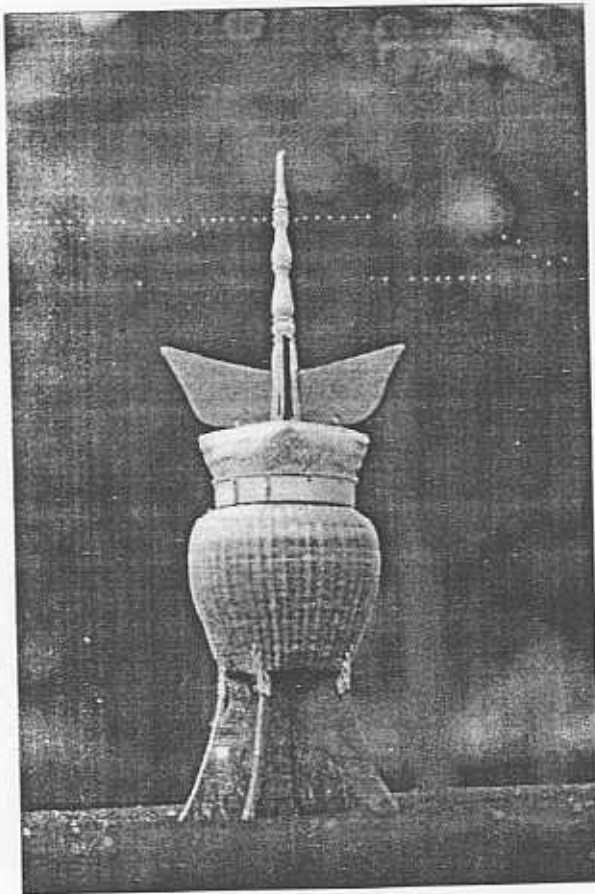
จังหวัดสุรินทร์

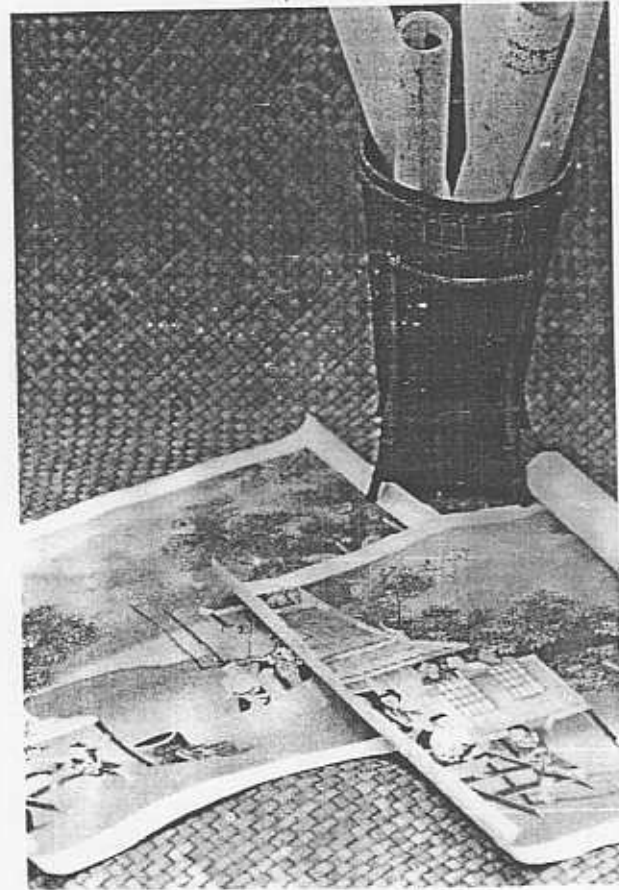
จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี

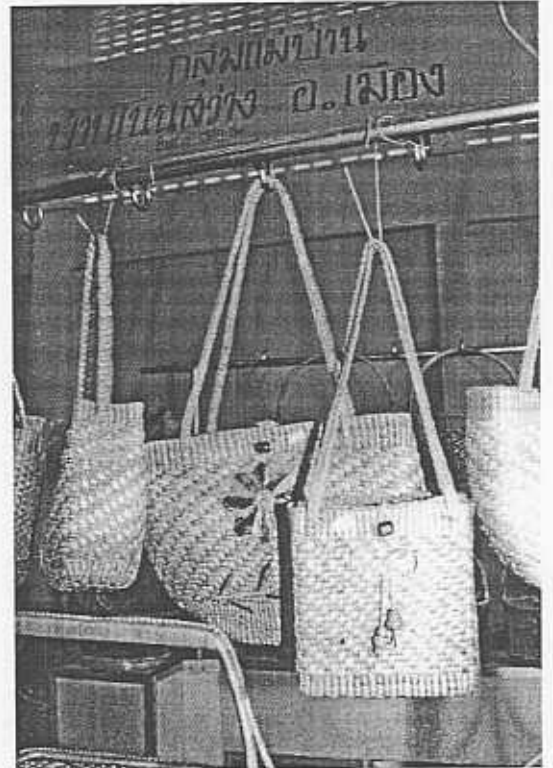
จังหวัดอุบลราชธานี

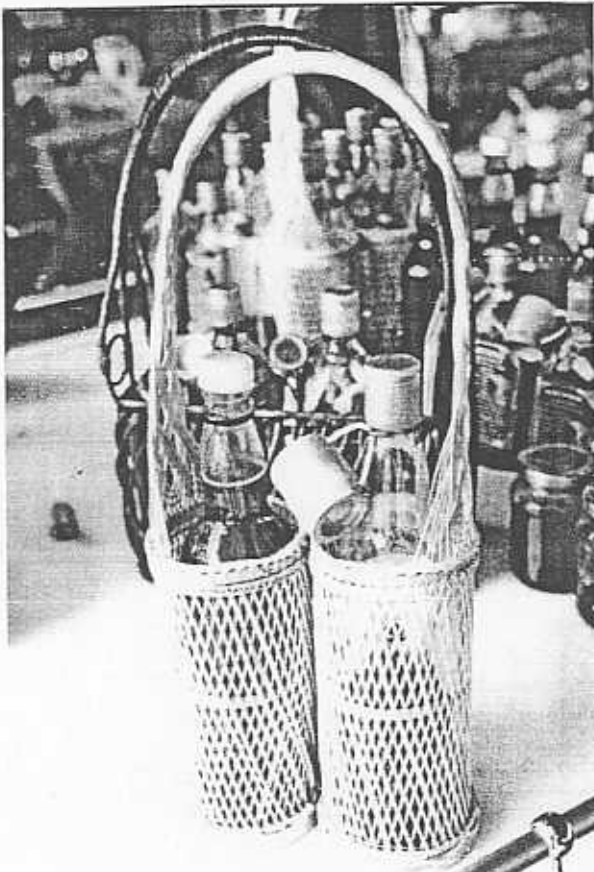
จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอำนาจเจริญ

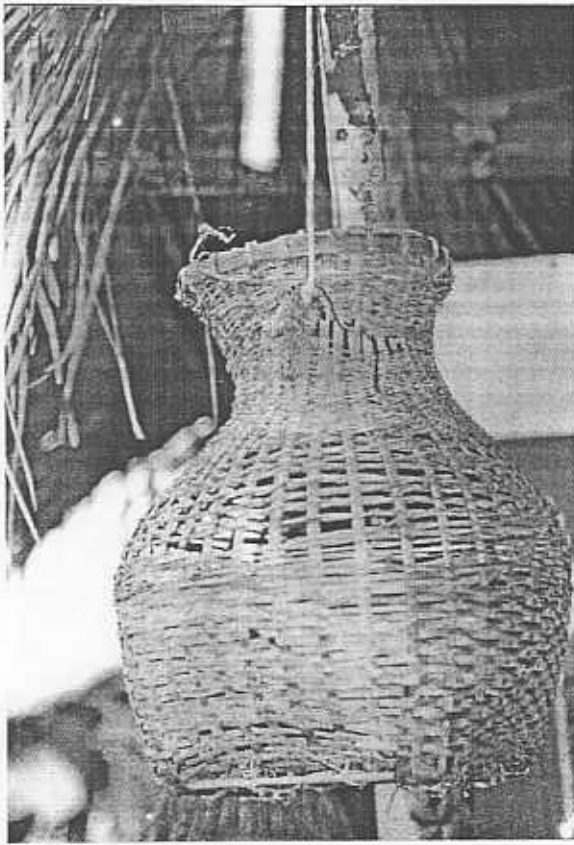
จังหวัดมุกดาหาร

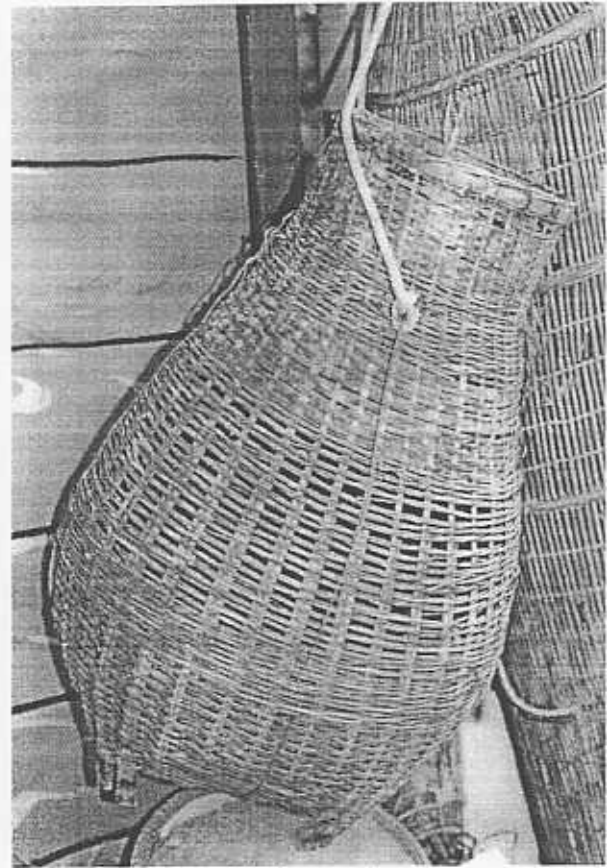
จังหวัดสุรินทร์

จังหวัดสุรินทร์

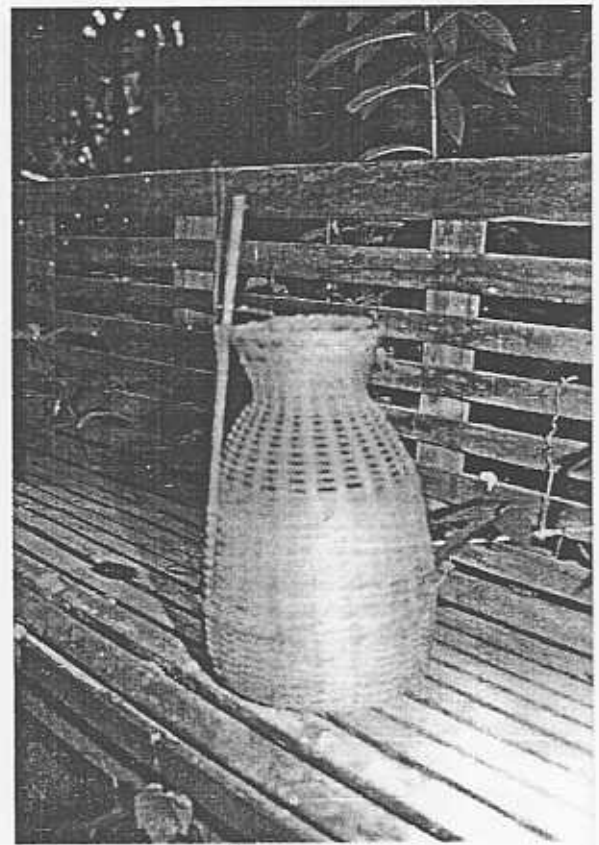
จังหวัดสุรินทร์

จังหวัดสุรินทร์

จังหวัดมุกดาหาร

จังหวัดมุกดาหาร

จังหวัดมุกดาหาร

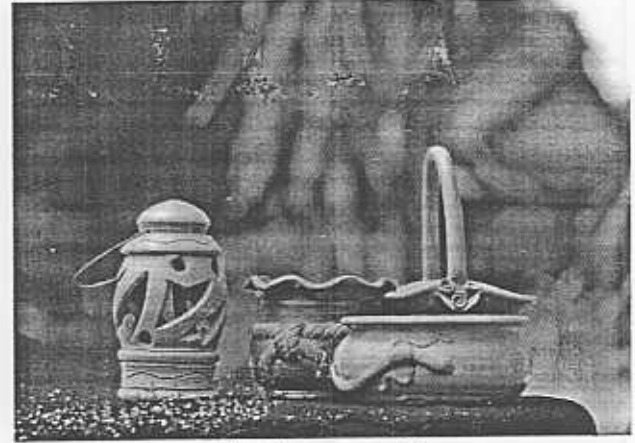
จังหวัดมุกดาหาร

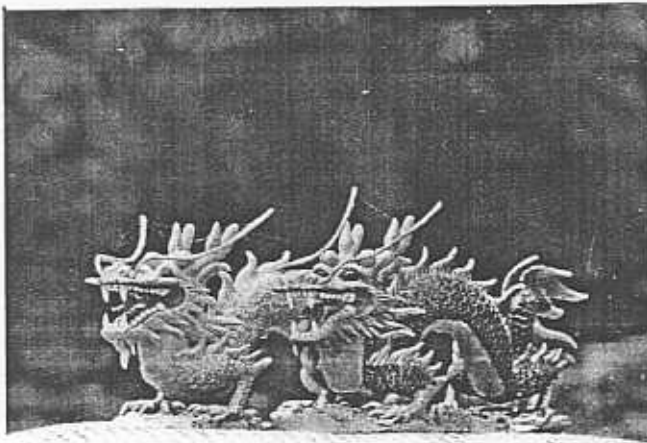
ประเภทเครื่องปั้นดินเผา

จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดยโสธร

จังหวัดยโสธร

จังหวัดมุกดาหาร

จังหวัดมุกดาหาร

กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านนาหลวง
จังหวัดมุกดาหาร

กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านนาหลวง
จังหวัดมุกดาหาร

อำเภอพนมไพร
จังหวัดร้อยเอ็ด

อำเภอพนมไพร
จังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ด

ประเภทเครื่องงานไม้

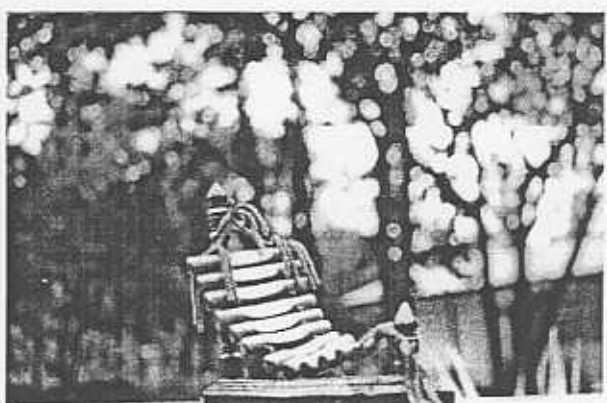
จังหวัดอุบลราชธานี

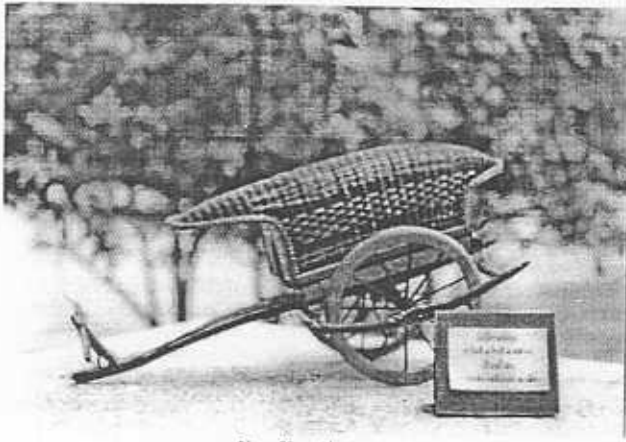
จังหวัดอุบลราชธานี

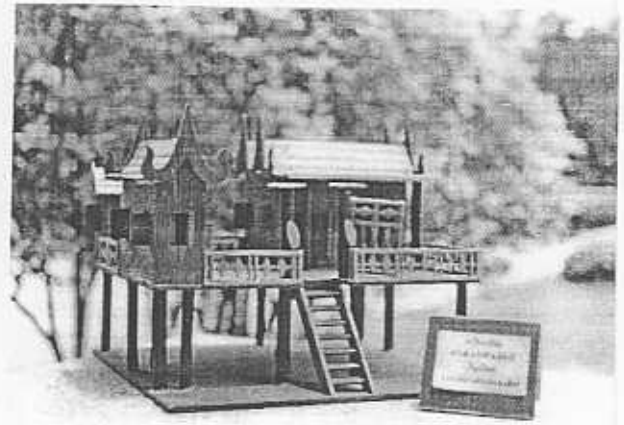
จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดร้อยเอ็ด

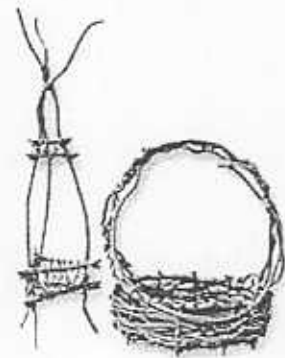
จังหวัดศรีสะเกษ

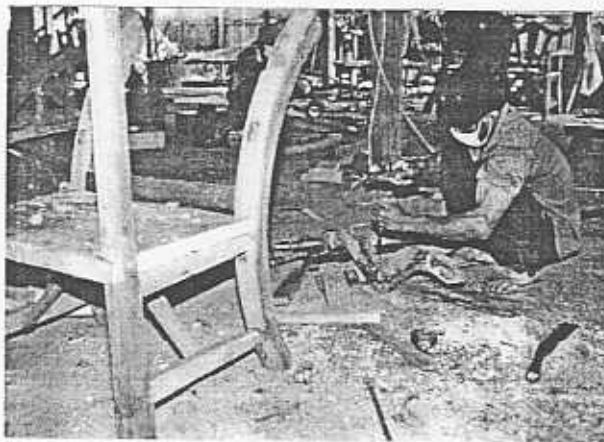
จังหวัดศรีสะเกษ

จังหวัดศรีสะเกษ

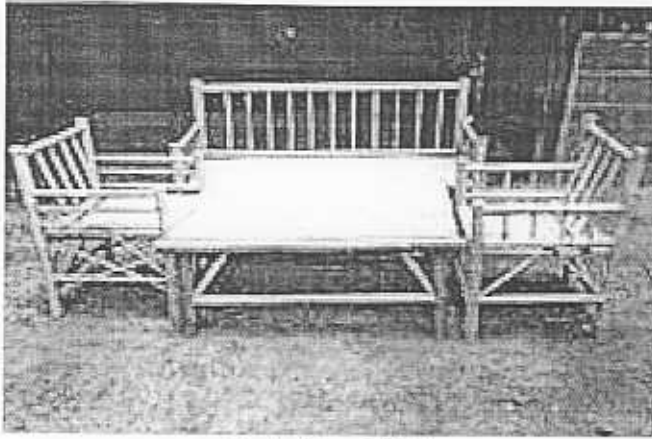
จังหวัดศรีสะเกษ

จังหวัดบุรีรัมย์

จังหวัดบุรีรัมย์

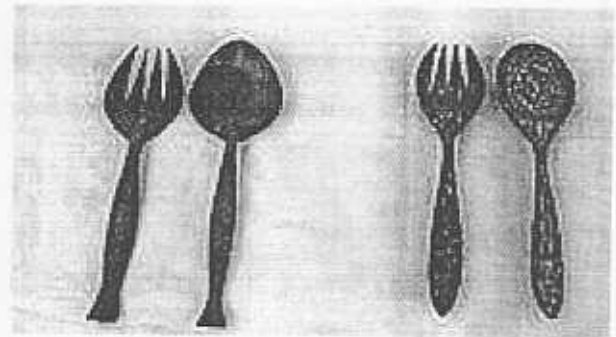
กลุ่มเฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่
จังหวัดอำนาจเจริญ

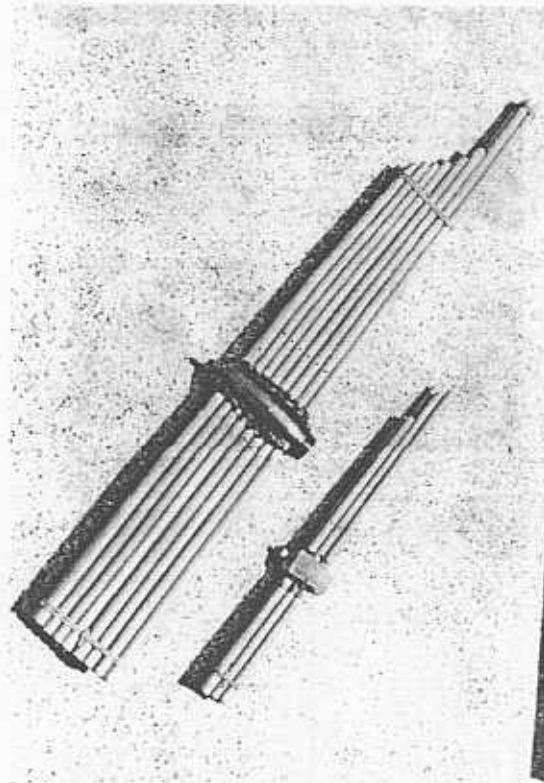
จังหวัดยโสธร

ธุรกิจผลิตกลอง
จังหวัดมุกดาหาร

กลุ่มอาชีพทำตะเกียบจากไม้ตาล
จังหวัดบุรีรัมย์

จังหวัดร้อยเอ็ด

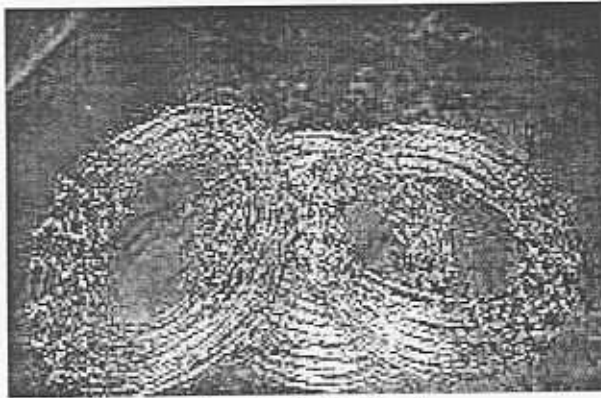
ประเภทงานโลหะ

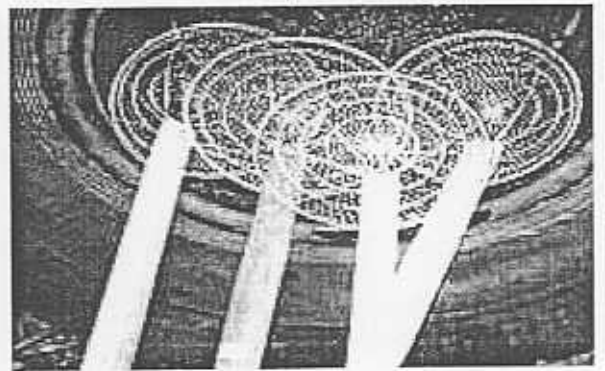
จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี

กลุ่มอาชีพบ้านคำสร้างบ่อ
จังหวัดอำนาจเจริญ

กลุ่มอาชีพทำตะแกรงลาวต
จังหวัดบุรีรัมย์

กลุ่มอาชีพตีเหล็ก
จังหวัดบุรีรัมย์

กลุ่มอาชีพตีเหล็ก
จังหวัดบุรีรัมย์

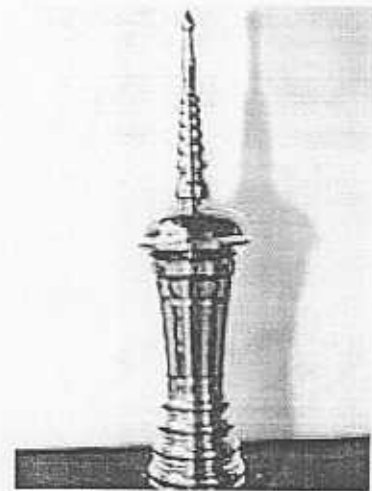
กลุ่มเครื่องประดับเงิน
จังหวัดสุรินทร์

กลุ่มสตรีเครติดยูเนียนเขวาสินรินทร์
จังหวัดสุรินทร์

กลุ่มอาชีพบ้านนาสะไมย์
จังหวัดยโสธร

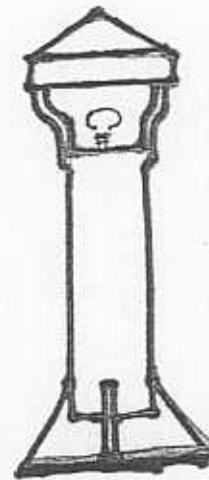
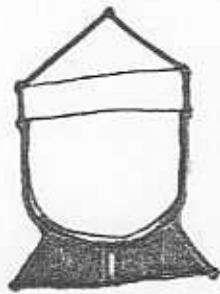
กลุ่มอาชีพบ้านนาสะไมย์
จังหวัดยโสธร

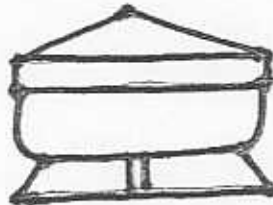
กลุ่มสตรีเครติดยูเนียนเขวาสินรินทร์
จังหวัดสุรินทร์

เอกสารประกอบการบรรยาย

การแปรรูปวัสดุการ.
ของ ทองเหลือง

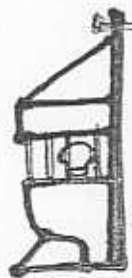
โคมไฟ

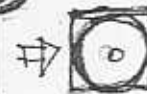
โคมไฟ

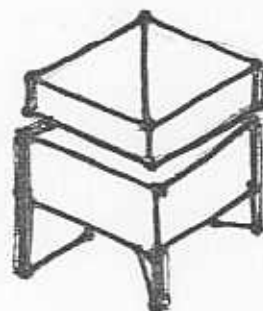
โคมไฟ

โคมไฟ

CD

โคมไฟ

แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน

พิจารณาจาก 3 ทางเลือก ดังนี้

1. พิจารณาของเก่าที่กำลังจะสูญหาย
2. พิจารณาพัฒนาของเก่าที่มีคุณค่า
และเป็นประโยชน์
3. พิจารณาสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่

แนวคิดที่เปลี่ยนไป

ในงานออกแบบ

.....

เดิม : รักในการออกแบบเพราะ

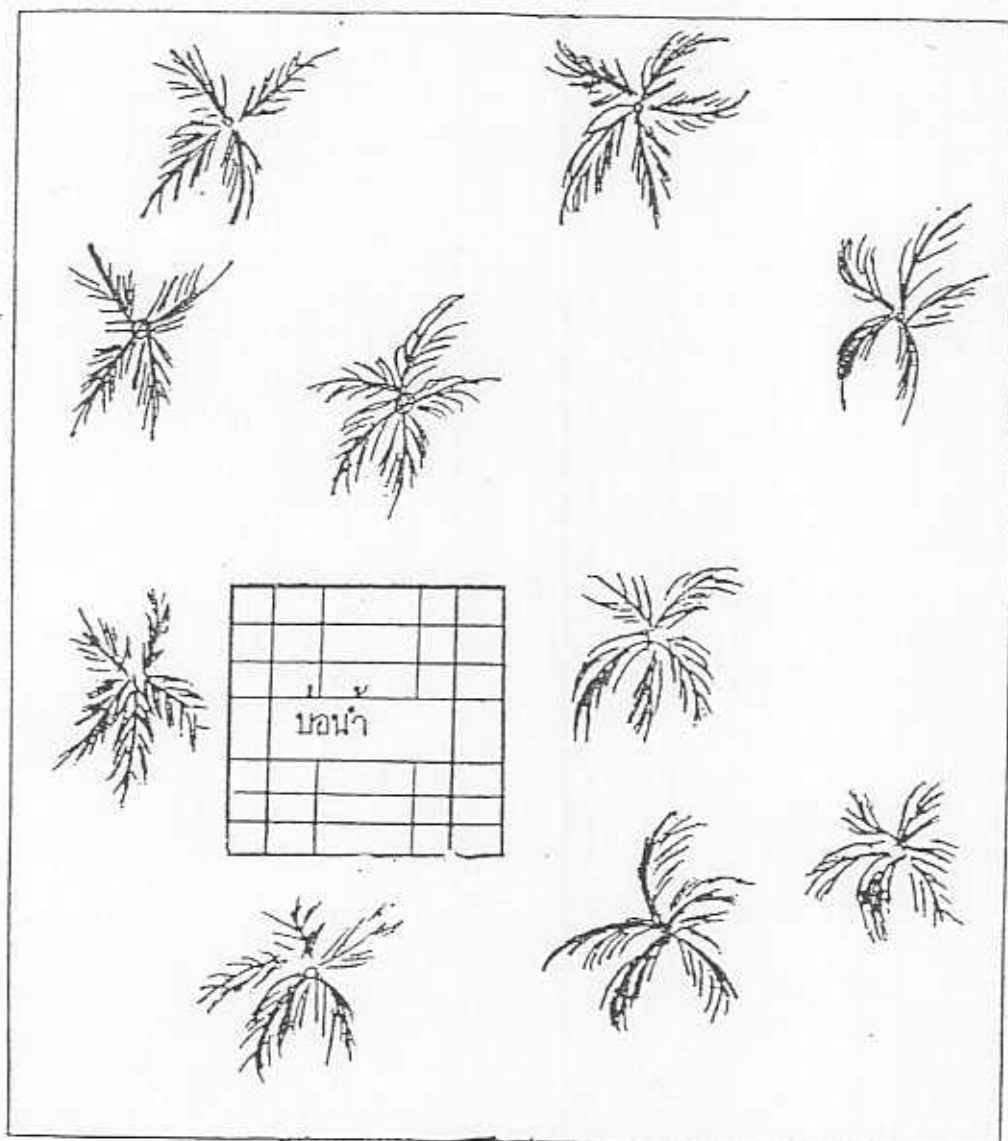
1. ประโยชน์ใช้สอย / ความจำเป็น
2. ความสวยงาม / ศิลป์ - วัฒนธรรม

ฯลฯ

ปัจจุบัน : รักในการออกแบบ และเคารพใน
ธรรมชาติ

ภาพที่ 1

คำขี้แจง ท่านที่จะจัดสรรที่ดินในการสร้างบ้าน 5 หลัง อย่างไร โดย
ที่ให้บ้านแต่ละหลังมีพื้นที่เท่ากัน (ไม่มีบ่อน้ำ) มีต้นไม้
บ้านละ 2 ต้น

❖ วัสดุชนิดเดียวกัน

❖ วัสดุหลายชนิด

➤ ไม้ไผ่/ไม้

➤ ดินเผา

➤ โลหะ/แก้ว/กระดาษ

โดยอาศัย รูปทรง จุดเด่น

ผลิตภัณฑ์ จากวัสดุธรรมชาติ

- **บรรจุภัณฑ์**
- **ของใช้ในบ้าน**
ในสำนักงาน
- **ขอตุ๊กต่งบ้าน**
- **ของที่ระลึก**

กระแสดความต้องการของ

❖ การใช้สอย จำเป็น/จำเป็น

❖ วัสดุที่ผลิต

❖ รูปแบบ / รูปทรง/รูปร่าง

❖ ราคาที่เหมาะสม

ผลิตภัณฑ์แนวใหม่

จึงควรจะ

1. มีเอกลักษณ์
2. ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
3. มีคุณค่า
 - ทางอารมณ์
 - ประโยชน์ใช้สอย
 - ตอบสนองความต้องการ
4. มีคุณภาพ
 - ตามลักษณะการใช้งาน
 - ตามวัสดุที่ถูกเลือก
 - ตามราคาที่กำหนด

จุดเด่น 6 ประการ ที่สร้างความแตกต่างใหม่ ให้ลูกค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์

1. คุณภาพ
2. คุณค่าทางอารมณ์
3. คุณค่าการใช้งานเฉพาะ
4. ความน่าสมัย
5. การสนองความต้องการ
6. เอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม

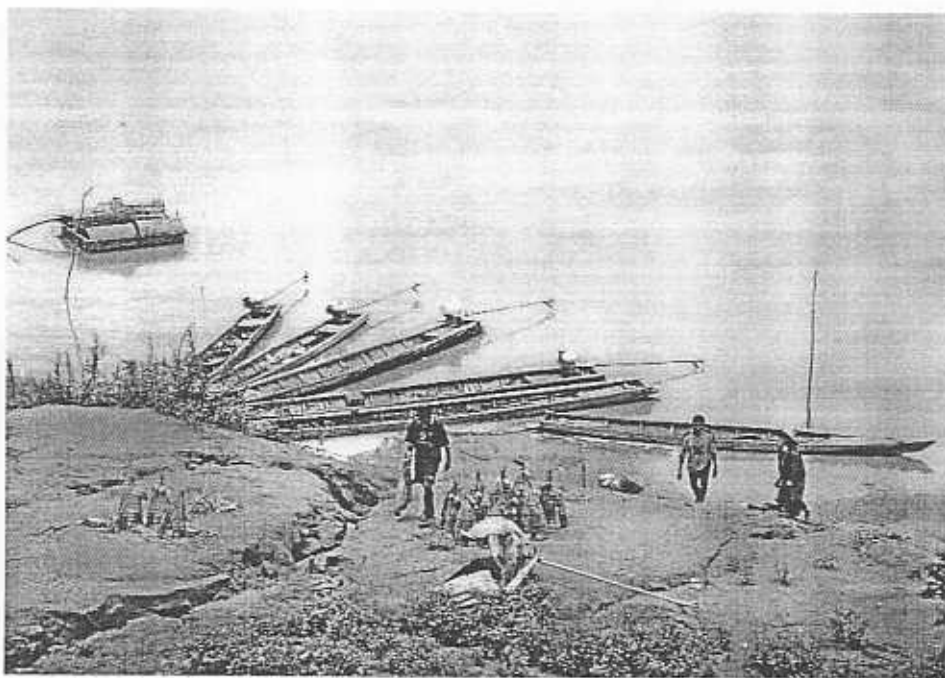
พฤติกรรมของผู้บริโภค

สภาพของลูกค้า	เป้าหมายการสื่อสาร
ไม่รู้	เพิ่มการรับรู้
รู้แต่จำไม่ได้	เพิ่มระดับการรู้จักให้มากขึ้น
ไม่สนใจ	เสริมสร้างให้สามารถประเมินสินค้าได้
ไม่คิดว่าต้องการ	สร้างความต้องการ
ถึงมีโอกาสดูแต่ไม่คิดว่าจะซื้อ	สร้างให้เกิดความตั้งใจที่จะซื้อ
ลังเลใจว่าจะซื้อหรือไม่	สร้างให้เกิดความปรารถนาที่จะซื้อ

ภาคผนวก ค

ภาพกิจกรรมการดำเนินงานโครงการฯ มีลำดับ ภาพที่ ตามสารบัญภาพ

ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี
สัมมนาทิศทางการพัฒนา หัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

ภาพที่ 1

ภาพที่ 2

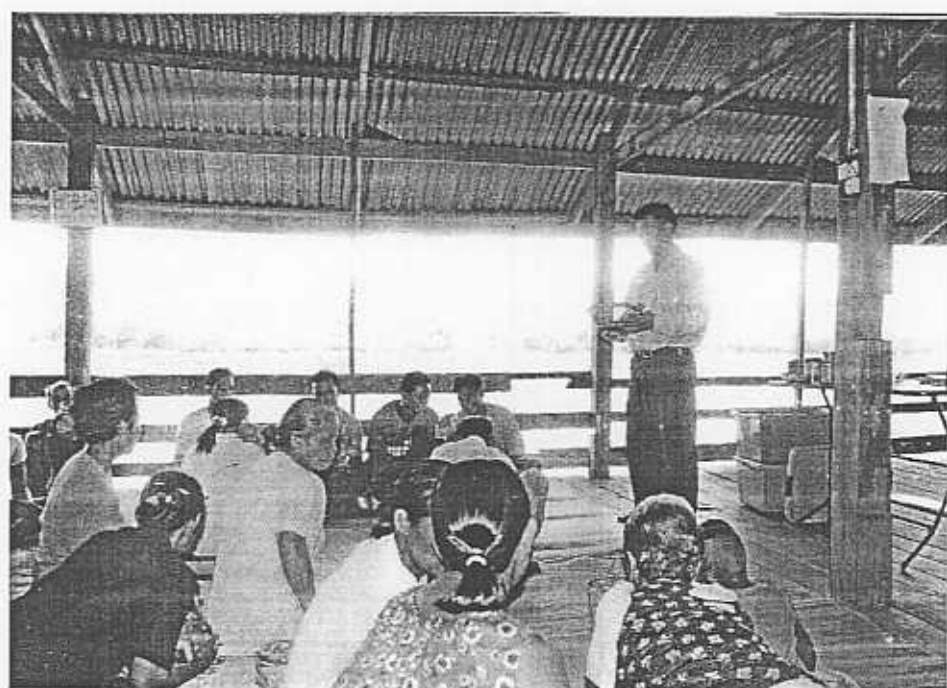
ภาพที่ 3

ภาพที่ 4

ภาพที่ 5

ภาพที่ 6

ภาพที่ 7

จังหวัดสุรินทร์
สัมมนาทิศทางการพัฒนา หัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

ภาพที่ 8

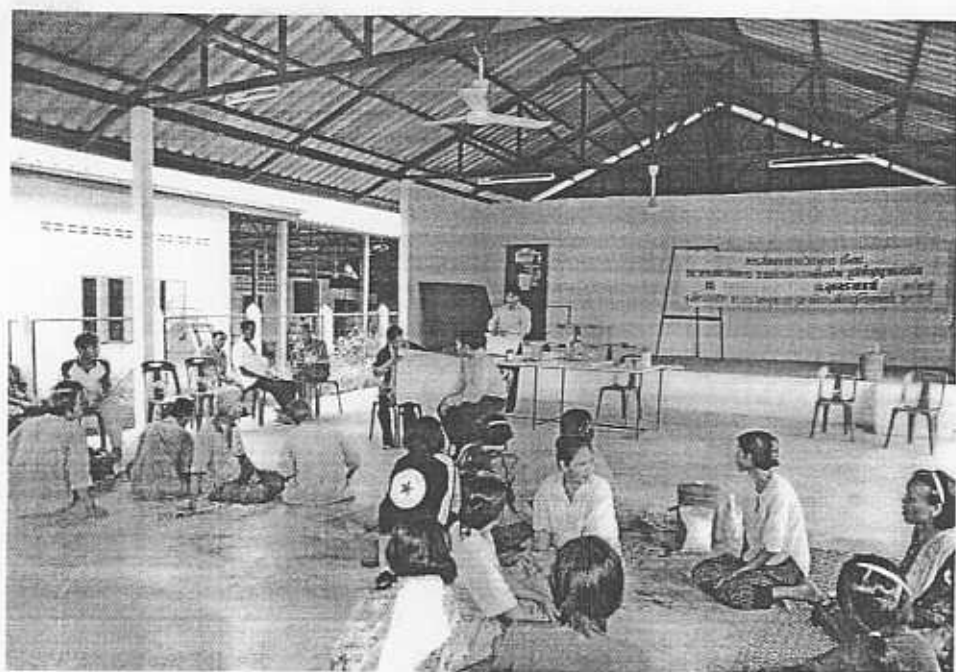

ภาพที่ 9

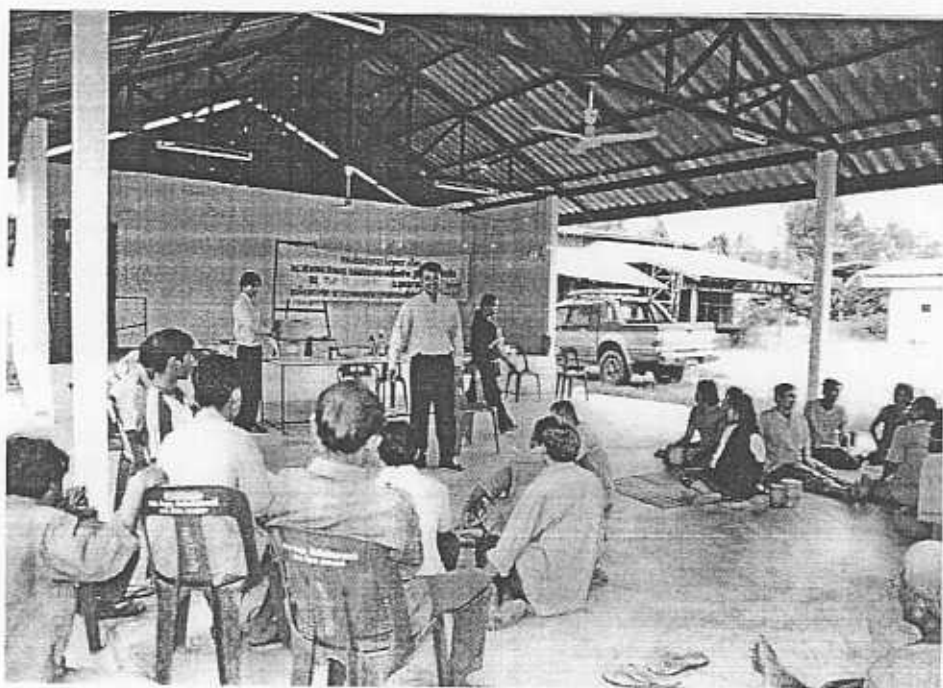
ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี
สัมมนาทิศทางการพัฒนา หัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

ภาพที่ 10

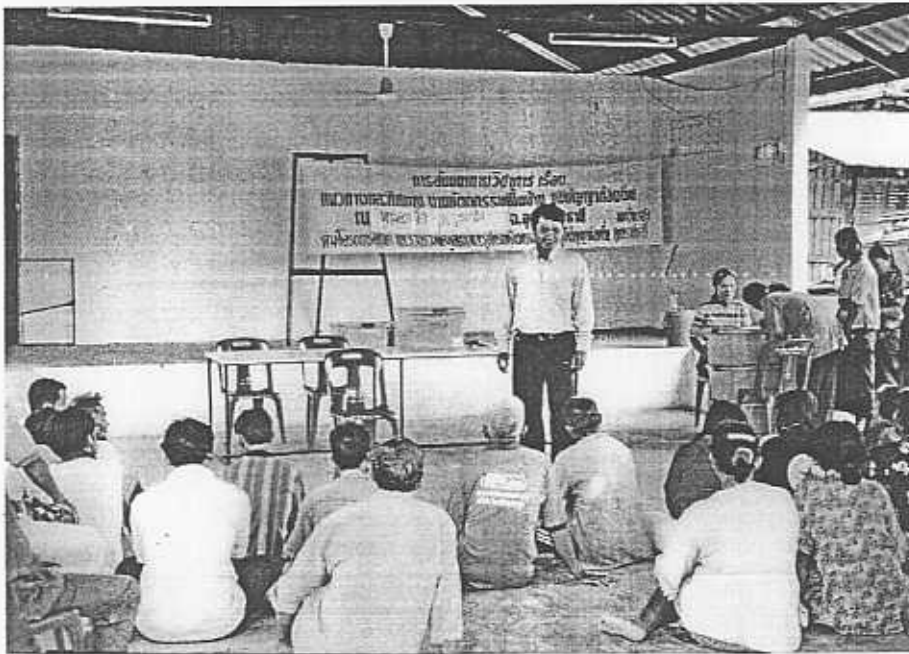
ภาพที่ 11

ภาพที่ 12

ภาพที่ 13

ภาพที่ 15

ภาพที่ 16

บรรณานุกรม

- กฤษณา วงษาสันต์. 2542. วิถีไทย. กรุงเทพมหานคร : เอิร์ดเวฟ เด็ดดูเคชั่น.
- บุรียรัตน์ สามัตถิยะ. 2545. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชุด รู้เรื่องเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิช.
- วิณะ จุฑะวิภาด. 2545. ศิลปะพื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ลิปประภา.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2542. ศิลปะชาวบ้าน=Folk art : เรื่องและภาพ. กรุงเทพมหานคร :
อมรินทร์.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ. 2546. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้.
กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์.